

Det här verket har digitaliserats vid Göteborgs universitetsbibliotek. Alla tryckta texter är OCR-tolkade till maskinläsbar text. Det betyder att du kan söka och kopiera texten från dokumentet. Vissa äldre dokument med dåligt tryck kan vara svåra att OCR-tolka korrekt vilket medför att den OCR-tolkade texten kan innehålla fel och därför bör man visuellt jämföra med verkets bilder för att avgöra vad som är riktigt.

This work has been digitized at Gothenburg University Library. All printed texts have been OCR-processed and converted to machine readable text. This means that you can search and copy text from the document. Some early printed books are hard to OCR-process correctly and the text may contain errors, so one should always visually compare it with the images to determine what is correct.

PLATON MOT PROTAGORAS OCH SENSUALISMEN

KRITISK STUDIE
TILL DEN GREKISKA FILOSOFIENS HISTORIA

AF

ADOLF WALLERIUS

FILOSOFIE LICENTIAT.

GÖTEBORG
WETTERGREN & KERBER

Pris: 2 kr. 50 öre.

PLATON MOT PROTAGORAS OCH SENSUALISMEN

KRITISK STUDIE

TILL DEN GREKISKA FILOSOFIENS HISTORIA

SOM MED KONGL. MAJTS NÄDIGA TILLSTÅND KOMMER
ATT FÖR VINNANDE AF FILOSOFISK DOKTORSGRAD FRAM-
STÄLLAS TILL OFFENTLIG GRANSKNING Å GÖTEBORGS
HÖGSKOLA (STORA HÖRSALEN) MÅNDAGEN DEN 15 SEP-
TEMBER 1902 KL. 10 F. M.

AF

ADOLF WALLERIUS

FILOSOFIE LICENTIAT.

GÖTEBORG

WALD. ZACHRISSONS BOKTRYCKERI A.-B.

1902

De trenne stadier, genom hvilka forskningen inom filosofins historia kan sägas fortskrida, nämligen ett empiriskt, ett kritiskt och ett spekulativt, ange i allmänhet utvecklingsgången äfven för specialstudier inom denna ämnessfär. Detta innebär ju icke nödvändigtvis, att de tre stadierna skola aflösa hvarandra med skarpa gränser under det vetenskapliga arbetet eller rätt och slätt ge en harmonisk indelning åt framställningen af detta. I stort sedt följa de dock på hvarandra, äfven där det ena liksom griper in i det andra, eller där man — såsom gärna händer — dröjer särskildt vid en del af forskningsvägen, utan att den därför afstympas. Såsom läsaren torde finna, fortskrider följande framställning på nämnda sätt, utgående från en empiriskt-kritisk undersökning, men ger en betydande roll åt denna. Dess nödvändighet framstår nämligen vid forskningen inom filosofins, och särskildt den här förevarande grekiska filosofins historia, då denna forskning baserar på granskning af urkunder, hvilken här blir så mycket mer behöflig, som nya kritiska förfaringssätt vinna tillämpning vid sidan af äldre och ge andra resultat än dessa. Beträffande den grekiska och särskildt den platoniska filosofin måste man därför anlita filologins bistånd. Äfven den fråga, som utgör ämne för denna afhandling, har blifvit olika besvarad under vetenskaplig diskussion. Största betydelsen för svaret äger bland Platons skrifter **Theaitetos** (t. o. m. pag. Steph. 186), hvilken text bildar det nödvändiga underlaget för vår studie; tydligtvis icke på grund af den psykologiska erfarenhet och den dialektiska precision, med hvilka de kunskapliga spörsmålen behandlas där, men på grund af denna behandling, för såvidt den platoniska filosofins relationer till Protagoras och sensualismen där böra bli skönjbara.

INNEHÅLL.

I. Referat öfver första delen af Platons Theaitetos	sid. 1
II. Protagoras och sensualismen i denna framställning	» 33
III. Herakleitos och Protagoras	» 45
IV. Reproducerar eller konstruerar Platon den sensualistiska teorin?	» 64
V. Protagoras' sats: »människan är mått» o. s. v.	» 105
VI. Platons ståndpunkt i Theait.-framställningen	» 121

RÄTTELSE.

Sid.	22 rad	11 nedifrån	<i>står</i> μη	<i>läs</i> μη
» 26	» 7	» 7	» skillnad	» skillnaden
» 26	» 12	» 12	» anlitas	» anlitades
» 31	» 8	» 8	» dessa	» dessa intryck
» 39	» 16	»	» parallela	» parallella
» 43	» 1	»	» allt	» det
» 44	» 11	»	» Protagoras'	» Protagoras
» 51	» 17	» 17	» därur	» där ur
» 54	» 1	»	» ὑπέο	» ὑπέο
» 93	» 4, 5	» 4, 5	» äro riktade	» är riktadt
» 99	» 10	» 10	» framställdes	» framställes
» 110	» 10	» 10	» varseblifningara	» varseblifningarna
» 115	» 1	» 1	» kritiken.	» kritiken,
» 157	» 4	» 4	» Melissos'	» Parmenides' och Melissos'

I.

Referat af Platons Theaitetos, p. St. 142—186.

Eukleides af Megara låter Terpsion få kannedom om ett samtal, som Sokrates kort före sin död haft med Theodoros af Kyrene och atenaren Theaitetos.¹ P. St. 142—143 C

Då Theodoros för Sokrates omnämnde Theaitetos såsom en vetgirig ung man med ovanligt rika anlag, kom denne just tillstådes och fick strax erfara Sokrates' intresse för sådana ynglingar, hvilket yttrade sig på det sätt, att han kvarhöll Theaitetos och tillsamman med honom företog en »undersökning». Det närmaste ämnet för denna var Theodoros' om-döme om Theaitetos. Då däri ingick ett erkännande af hans

¹ Eukleides och Terpsion, båda kända från *Phaidon* och för Platon uttagligen särskildt bekanta från hans vistelse i deras stad, Megara, där Eukleides, Sokrates varme beundrare och Platons vän, beredde denne och andra efter Sokrates död förskingrade lärjungar till honom en tillflyktsort i sitt hem. Förbindelsen mellan Platon och Eukleides stärktes af den stora öfverensstämmelse i teoretiskt afseende, som vid denna tid rådde dem emellan. Man har antagit, att en äfven för Platon så fundamental sats som den, att tänkandet ensamt gifver kunskap om det i sanning varande och oföränderliga, utbildats för båda under gemensamt vetenskapligt arbete. I alla händelser är den gemensam för dem. Och därtill kommer bådastora intresse för *eleatismen*, som visserligen ensidigt följdes af Eukleides. Platons beundran för Parmenides, som framträder äfven i denna dialog (183 E), väckte säkert liflig genklang hos megarikern.

vishet, kommer Sokrates genom identifierandet af σοφία och ἐπιστήμη till frågan: *hvad är vetande?*

146—148

Theaitetos svarar först med en uppräknig af olika slag af vetande. Detta svar afvisas såsom formellt oriktigt. Hvad som är utmärkande för en *definition*, antydes af Sokrates genom ett exempel och inses till en viss grad af Theaitetos, som söker framställa det genom att redogöra för en undersökning, han under Theodoros' ledning förehaft inom dennes vetenskap, matematiken. Därtill anknyter Sokrates och ställer såsom uppgift att sammanfatta mångfalden under enheten, hvilket skall tillämpas vid besvarandet af den framställda frågan.

149—151 C

Det intresse för spörsmålet, som Theaitetos lägger i dagen, ger Sokrates anledning till en utförlig skildring af sin verksamhet som ungdomens uppfostrare. Han begagnar därvid sin moders, barnmorskans, yrke såsom bild. Själf har han intet vetande att gifva åt andra, hans afsikt är att genom klok behandling af dem, som anförtro sig åt honom, utbildade deras »ädla föreställningar» till »tankens sanna barn». Theaitetos har nu att underkasta sig denna behandling.

151 D

E

Frågan, *hvad vetande är*, upprepas och besvaras så: den som vet något, varseblir det han vet, hvarför *vetandet icke är något annat än varseblifning*.

152

Αἴσθησις ἐπιστήμη — det är ju ungefär detsamma, som Protagoras sade: »Måttet för alla ting är människan, för de varandes vara och för de icke-varandes icke-vara», d. v. s. hvarje sak *är* sådan för den ene, som den förnimmes af honom, för den andre, som den förnimmes af honom.¹

¹ »Maletiken». Allt för mycket har man förbisett den humor, som hvarlar öfver hela denna skildring. Men den har utan tvifvel sin stora betydelse i dialogen. Den införes här såsom episod, och dess grundtanke inskärpes sedan af Sokrates genom upprepning: 157 C, 160 E, 161 AB, (jfr 168 A, 175 C som anger äfven undervisningens innehåll), 184 AB samt 210 B.

I själfva verket äger denna skildring icke blott ett yttre och formellt sammanhang med dialogens öfriga framställning, utan också ett inre och reellt. Därigenom angifves icke blott — låt vara på ett burleskt sätt — den

Såsom stöd för Protagoras' sats anföres:

B

sokratiska, äfven af Platon begagnade metoden för besvarandet af en framställd fråga, utan själfva tillkomsten af svaret enligt denna metod visar sig noga öfverensstämma med Platons egen uppfattning af den mänskliga kunskapen. Skildringen af maievtiken torde därför rent af kunna betraktas som ett redan vid dialogens begynnelse uppställt vägmärke, som jämte andra i det följande gifver upplysning om, hvar den sanna kunskapen är att finna, en upplysning, som läsaren förgäfvades väntat sig vid dialogens slut. En sådan roll kan detta parti liksom andra naturligtvis endast ha haft för dem, som voro förtrogna med Platons lära och Sokrates' metod, d. v. s. närmast för Platons lärjungar. Dessa utgjorde dialogens egentliga läsekrets. De positiva antydningarna, skymtarne af Platons egen ståndpunkt, uppskattades säkerligen af dem, såsom de ock iakttagits af dem, som under modern tid lärt känna Platons författarskap till dess verkliga innebörd. För »oinvidga» framstod denna dialog såsom enbart negativt-kritisk och hade såsom sådan sina polemiska syften, som icke förfelade målet.

Vi instämma således i Ribbings ord (i *Genetisk Framställning af Platons Ideelära*, Upsala 1858, s. 102, 148), då han säger, att denna passus är signifikativ och ingenjöst anbragt. Fr. Michelis erkänner (*Platons Theätet*, Freiburg i. B. 1881, s. 45) ett direkt inflytande från den sokratiska maievtiska filosofin på särskildt första delen af vår dialog. Här kunde ock Schleiermachers ord om en senare episod i densamma, nämligen 172 C ff., anföras: »Absichtlich scheint diese Abschweifung bald an der Anfang gestellt, damit wenigstens der aufmerksame Leser einen hellen Punkt habe . . . vermittelst dessen er sich in den verschlungenen Irrgängen des Gesprächs zurechtfinden könnte.» (*Platons Werke* II: 13, Berlin 1856, s. 125).

Hvad som berättigar en sådan uppfattning är icke blott, att maievtiken, såsom nämndt, framställes af Sokrates och af honom tillämpas hela dialogen igenom såsom en af honom gillad metod, utan framför allt den från annat håll kända platonska läran om kunskapens uppkomst genom »återerinring». Idéassociationen är i verksamhet, då människan betraktar tingen. Därvid finner hon större eller mindre likheter, finner genus och species. Men på idélärans ståndpunkt voro dessa objektiva verkligheter, och deras finnande var en återerinring om det, som människosjälens skådat under preexistensen.

Därför går den sokratiska metoden, i synnerhet enligt denna skildring, just ut på ἀνάμνησις. Sokrates sökte

1. genom pröfning väcka denna tvekan, oro, som han nämner i *Theait.* 149 A i uttrycket ποιεῖν τοῦ ἀνθρώπου ἀπορεῖν. Så finna vi honom i synnerhet i *Gorgias* under replikerna med Kallikles gång efter annan angripa denne själfsäkre, nonchalante motståndare, tills han lyckas bringa honom i förlägenhet. Med mycken humor skildrar Platon också i *Staten*, 350 D, huru Sokrates tvingar Thrasymakhos i liknande läge. Men i dessa fall vann han icke sitt maievtiska syfte: *Theait.* 150 E, πολλοὶ ἤδη . . . ἀγνοήσαντες. . .

För samma vind fryser en, men en annan icke. Den ene

ἐμοῦ καταφρονήσαντες ἢ αὐτοὶ ἢ ὅπ' ἄλλων πεισθέντες ἀπῆλθον, och mot dessa oemottagliga förfor Sokrates stundom strängt; han ville ej mer befatta sig med dem, ty τὸ... δαιμόνιον... ἀποκωλύει, 151 A. Emellertid, han använder denna metod skoningslöst såsom plöjningen före sådden, och där viljan finnes och öfriga dispositioner, blir den en förberedelse till den sanna kunskapens inhämtande. Jfr *Sofisten* 230 B—D.

2. Vidare höra dit ἐξετάζειν och ἐλέγχειν, *utfrågande* och *kritik*. Det förra jämte 1. motsvarar τόκος, det senare ἀμφιδρόμια i Theait. 160 E.

På dessa element af maievtiken ger vår dialog exempel. Sedan Sokrates på Theaitetos begynt tillämpningen af sin metod (jfr 148 E), *utfrågas* den första definitionen på vetandet i 151 E: vetandet är icke annat än varseblifning. Denna utvecklas genom ytterligare frågande, och därpå följer kritiken. Redan i 154 D blir Theaitetos bragt i trångmål. Sokrates skonar honom icke: »tungan blir obesegrad, tanken besegrad». I 155 C uttalar Theaitetos sitt lifliga intresse, sin »obeskrifliga förundran: ibland då jag riktigt fixerar det, svartnar det för mina ögon». Så uppmuntras han ånyo, och nya svar och ny kritik följa, tills *utfrågandet* för denna gång är öfver, i det resultatet vunnits 160 E: τὸ σὸν νεογενὲς παιδίον, ἐμὸν δὲ μαίευμα. Därefter visar Sokrates sin färdighet i *kritiken*, ἀμφιδρόμια. Theodoros, som nu är med i samtalet, får snart utropa: »Hvad i all världen, är det nu galet igen?» Och Theaitetos betygar redan i 162 D åter sin förundran, då han måste anse den ståndpunkt, han gillat, för oriktig. Liknande frontförändring sker i 165 D. »Sådant skulle nog hända dig flera gånger», säger Sokrates. Theodoros, som i 162 B söker slippa ifrån Sokrates och ber honom vända sig till en »yngre och smidigare» och verkligen lyckas att tills vidare slippa undan med några mindre repliker, har icke utan skäl under det föregående samtalet lärt sig i den besvärlige sofisten se en Antaios, 169 B, ty han kommer dock i längden icke undan honom. »Du släpper icke den, som kommer i din närhet, förr än du tagit af hans kläder och nödgat honom brottas med dig i ord». Han får öfverlämna sig åt »det öde, Sokrates beskär honom». I 176 A är han helt vunnen för Sokrates. Men samtalet besvärar honom så, att han i 183 C vill träda ur det och lämna sin roll åt Theaitetos. Detta får han först i 184 B, där Theaitetos' sats, »vetandet är varseblifning», ånyo blir föremål för en pröfning, som slutar med dess bestämda återkallande i 186 E: »Nu i synnerhet har det blifvit fullt klart för mig, att vetandet är något annat än varseblifningen». — Sist omnämnes den maievtiska metoden i 210 B f., hvarigenom dialogen i sin helhet ställes under denna.

Så utförd står maievtiken icke blott i nämnda nära relation till innehållet i dialogen utan utgör ock en panegyrik öfver Sokrates, mästaren i dialektikens konst.

Vi ha ingen dylik skildring hos *Xenophon*. Belysande partier finnas i Platons *Menon* 80 E ff. och *Phaidon* 73 C, 75. *Peipers* (*Die Erkenntnistheorie Platons*, Leipzig 1874, s. 714 f.) afvisar jämförelsen mellan skildringen i Theait. och det Sokrates förlöjligande stället i *Aristophanes*

fryser mer, den andre mindre. Detta innebär, att vinden är *Molnen*, v. 137 ff., där hans lärjunge förebrår Strepsiades, då han, i sin ifver att få hjälp i Sokrates' tänkehus, bultar för hårdt på dess dörr, med orden: φροντίδ' ἐξημβλωκας ἐξευρημένην. Onekligen är denna jämförelse tilltalande. Men vi hänvisa till Sokrates' yttrande i 149 A, att han var *hemlig* utöfvare af sitt yrke. — Ett nytt uppslag för dessa ställens kombinerande är emellertid gifvet af K. Joël. Han anser (i *Der echte und der Xenophontische Sokrates*, II, Berlin 1901, s. 840 f., noten), att »das seitenslange Ausspinnen dieser Narrensposse», som därtill förekommer »hier beim ernstesten Problem», är att betrakta som en allusion på *Antisthenes*, »hemlighets»-makaren. Både i sin helhet och i enskildheter bär denna burleska skildring i Theait. en cynisk prägel. Särskildt må framhållas Sokrates' yttrande i 151 B, att han lämnat dem, som icke behöfva honom, i *Prodikos*' och andras händer. Härmed öfverensstämmer särdeles väl Xenophons *Symp.* IV, 62, där Sokrates säger till Antisthenes: »Jag vet, att du förde vår vän Kallias till den vise Prodikos, då du såg, att Kallias hade begär efter filosofi, och att Prodikos behöfde pengar». — Men Joël (anf. st. s. 817 ff.) hänför ock skildringen af Sokrates i »Molnen» på *Antisthenes*' skildring af Sokrates, hvilken Aristophanes kunnat lära känna åtminstone före andra redigeringen af denna komedi. Ehuru jag icke funnit denna åsikt hos Joël tillämpad särskildt på nämnda ställen, är deras förbindande en gifven sak under sådan förutsättning. En gifven sak är då också, att Theait. i sin helhet, såsom Joël ock anser, är riktad mot Antisthenes, hvarom mera nedan. Ty den onekligen drastiska och komiska skildringen exemplifieras ju, såsom ofvan är visadt, hela dialogen igenom.

Men de högre, Sokratiska dragen låta icke utplåna sig ur maievtiken, låt vara att Antisthenes också vetat att framhålla dem. Dess grundtanke har alltför nära sammanhang med dialogen, för att maievtiken skulle vara blott persiflage. Hvad formen beträffar, så anse vi det icke otroligt, att Platon velat kläda denna signifikativa passus i en dräkt, som påminde om cynikern. Detta blir antagligt, därigenom att Antisthenes framstår som en af de odugliga, hvilka Sokrates där säger sig ha fått öfverlämna åt andra. Att vi här hafva en syftning på denne, lider väl efter Joëls bevisning intet tvivel. I sådan mening äro vi benägna att fasthålla Schleiermachers tanke (anf. st. s. 127), att Sokrates här förklaras vara ansvarsfri beträffande sina lärjungar. Därför talar ej minst det, som säges om Prodikos.

För αἰσθησις begagna vi den vedertagna termen varseblifning, för φαίνεσθαι, φαντασία förnimmas, förnimmelse.

»Vetandet är varseblifning». »Vetande» föredraga H. Schmidt (*Kritischer Commentar zu Platos Theätet*, Leipzig 1877, II, 215) och Michelis (anf. st. s. 33 ff.) af det skäl, att ἐπιστήμη här icke betecknar speciellt vetenskap, hvarmed Ribbing återger det, utan har vidare omfattning, således är = kunskap i allmänhet, och Joël (anf. st. II, 852 not. — vi citera hädanefter

kall för den, som fryser, men icke för den, som icke fryser, eller *förnimmes* så i hvardera fallet.

- C Att Theaitetos' och Protagoras' satser komma på ett ut, framgår däraf, att *förnimma* och *varseblifva*, *förnimmelse* och *varseblifning* äro samma sak »i fråga om varmt o. d.» Ty om dessa kvaliteter kan jag ock säga, att de *äro* sådana för hvar och en, som han *varseblir* dem.

På varseblifningen kan således Protagoras' sats tillämpas, då den har till föremål det, som *är* i hvarje enskildt fall. Att den är vetande betyder, att den är fri från misstag.¹

Joëls huvudarbete blott med del och sida) återgifver definitionen med: »varseblifningen är grundval för vetandet». — Visserligen identifieras ἐπιστήμη med σοφία (145 E), som icke enbart har teoretisk betydelse, men det heter vid slutet af dialogens första del: »vetandet är något *annat* än varseblifning», 186 E. Hade ἐπιστήμη den nämnda vidsträcktare betydelsen, så hade väl medgifvits, att varseblifningen i viss mening hörde därunder. Men mot Joëls tolkning kan särskildt anföras, att Platon i den slutgiltiga vederläggningen i 184 B—186 E använder som *argument mot* ifrågavarande sats, att *vetandet* icke finnes i intrycken, utan i reflexionen på dessa. Och dialogen söker i sin helhet efter vetandet i egentlig mening.

Protagoras' sats. Hvad dess öfversättning angår, så har den — i *sak* oviktiga — differensen mellan de båda sätten att återgifva ὡς: »dass» »att», (Brandis, Müller, Peipers, Dalsjö, af Sillén, Gomperz) och »wie» (Schleiermacher, Susemihl, Berkusky), manat Zeller (*Die Philosophie der Griechen* I b5, Berlin 1892, s. 1093, 1094, 1 — detta arbete citeras i det följande med del och ställe) att förena båda alternativen såsom möjliga i: »der Mensch ist das Mass aller Dinge, des Seienden für sein Sein, des Nichtseienden für sein Nicht-sein», hvilken tolkning vi väsentligen följt. Bonitz (*Platonische Studien* 3, Berlin 1886, s. 50) *förklarar* »dass» med »wie». Detta är just innebörden af Platons ord: »Hvarje sak är *sådan*» o. s. v.

¹ 152 B—C lyder i texten så:

ΣΩ. Πότερον οὖν τότε αὐτὸ ἐφ' ἑαυτοῦ τὸ πνεῦμα ψυχρὸν ἢ οὐ ψυχρὸν φήσομεν, ἢ πεισόμεθα τῷ Προταγόρᾳ, ὅτι τῷ μὲν βροχόντι ψυχρὸν, τῷ δὲ μὴ οὐ;

ΘΕΑΙ. Ἔοικεν.

ΣΩ. Οὐκοῦν καὶ φαίνεται οὕτω ἑκατέρω;

ΘΕΑΙ. Ναί.

ΣΩ. Τὸ δὲ γε φαίνεται αἰσθάνεσθαι ἔστιν;

ΘΕΑΙ. Ἔστιν γάρ.

ΣΩ. Φαντασία ἄρα καὶ αἰσθησις ταῦτὸν ἔν τε θερμοῖς καὶ πᾶσι τοῖς τοιούτοις. ὅλα γὰρ αἰσθάνεται ἕκαστος, τοιαῦτα ἕκαστῳ καὶ κινδυνεύει εἶναι.

ΘΕΑΙ. Ἔοικεν.

Så mycket kan man sluta sig till om Protagoras' djupa visdom. Hvad däröfver är, har han kanske meddelat sina lärjungar i hemlighet. Det är nog en lära, som har sin betydelse: D det finnes intet *ett*, intet *i och för sig*; sådana beteckningar som *något* eller *på visst sätt beskaffadt* få icke användas. Om du kallar något stort, skall det äfven synas dig litet, och kallar du det tungt, skall det visa sig vara lätt. Hvad vi, med ett oriktigt uttryck, säga *vara*, *uppkommer* således genom alltings omlopp, rörelse och blandning; ty intet är, allt blir. I detta stycke, kan hela raden af visa sägas öfverensstämma, E Parmenides undantagen: Protagoras, Herakleitos, Empedokles,

ΣΩ. Αισθησις ἄρα τοῦ ὄντος αἰεὶ ἐστὶ καὶ ἀφειδὲς ὡς ἐπιστήμη οὐσα.

Åtskilliga försök hafva gjorts att bringa klarhet öfver detta parti. Oklarheten torde bero därpå, att man utgått från den uppfattningen, att partiet är en deduktion af satsen: »vetandet är varseblifning». Man vill då hafva en verklig slutledning äfven i den yttre formen. Därvid erbjuder den anförda sjätte repliken särskildt svårighet. Wolff var den förste, som insåg detta, och han bar därför våldsamt hand på texten. Många olika försök ha framställts äfven till att genom öfversättningen göra sista repliken till slutsats, på hvilka vi icke här kunna inlåta oss. Den bästa föreslagna rättelsen synes mig vara Badhams och Schanz' af οἷα γὰρ till οἷα γ'ἄρ. — Men såvidt jag kan finna, behöfves här ingen sådan ändring. Meningen är icke att deducera fram den redan angifna satsen »vetande är varseblifning». Här är fråga om att visa förbindelsen mellan denna och Protagoras' sats, att människan är mått för alla ting, för de varandes vara och de icke varandes icke-vara, eller att en sak *är* för någon sådan som hon förekommer eller synes (δοκεῖ) honom.

Vinden t. ex. förekommer någon kall, således *är* han kall = exempel på Protagoras' sats.

Då *förnimmes* han ock sådan.

Men *förnimmes* är här *varseblifves*.

I *fråga om sennesintryck*, varmt o. d., äro förnimmelse och varseblifning detsamma.

Ty Protagoras sats kan nu formuleras så: sådant som hvar och en *varseblir* något, torde det ock *vara* för honom.

Då tillkommer varseblifningen i hvarje enskildt fall det *är*, som ligger i Protagoras' sats. Då varseblifningen är vetande, är den ju fri från misstag.

Så fatta vi de anförda orden. I sista repliken står αἰεὶ, och vi återge det med: i hvarje enskildt fall. Då Peipers (*Ontologia platonica*, Leipzig 1883, s. 133 ff.) och Wohlrab (*Platonis Theaetetus*, Leipzig 1891, s. 91) väntat ett distributivt ἐκάστω i stället, innebär detta ett förbiseende af den distributiva betydelsen hos αἰεὶ.

- 153 Epikharmos och Homeros, anföraren för denna imposanta kärntrupp.¹

För den läran, att rörelsen är orsak därtill, att något synes vara, medan hvila vållar icke-vara och förintelse, finnas ock »tillräckliga bevis». 1) Värme och eld uppkomma genom cirkulation och friktion och »alstra och behärska» allt annat. B 2) Kroppens hälsa skyddas genom motion, men skadas genom överksamhet. Och själen förbättras »genom flitigt inhämtad C undervisning» d. v. s. rörelse, medan den deremot skadas genom tröghet. 3) Vindstilla befordrar förruttnelse, frisk vind D skyddar däremot. 4) Homeros menar med »den gyllene länken» solen. Så länge denna och världskretsen äro i rörelse, är allt till, men skulle förstöras, om de stode stilla.

Vill man nu på denna tanke bygga en teori för varseblifningen, så följer först, att de varseblifna kvaliteterna icke existera för sig. Hvit färg t. ex. är icke något, som existerar E vare sig utanför eller i ögat eller eljest har någon särskild plats. Färgen uppkommer i stället hos föremålet *genom rörelse*, d. v. s. därigenom, att ögat sammanträffar med den för färgen utmärkande rörelsen, hvarvid färgen icke såsom bestämning tillkommer vare sig subjektet (ögat) eller objektet (föremålet) i och 154 för sig, utan är något för hvarje uppfattning egendomligt, som uppstått emellan dem. För hvarje uppfattning, ty olika varelser, olika människor uppfatta olika, ja, samma människa har växlande uppfattning, emedan hon själf ej förblir densamma. B Däraf är klart, att om — mot hvad nu sagts — det, hvarför vi äro mått, eller som vi fatta i, verkligen varit stort eller hvitt eller varmt, så skulle det aldrig ha förändrats, då det sammanträffade med något annat, emedan det ju själf icke förvandlades. »Och om å andra sidan det mätande eller fattande (subjektet) själf *ägt* de anförda attributen, hade det ej förändrats, då ett objekt mötte det eller undergick förändring, ty det har själf icke mottagit någon inverkan.»

¹ Zeller anser, att 152 D och E troget återge *Herakleitos'* lära, och att »auch die weiteren im Text gegebenen Bestimmungen ihr entsprechen» (I b5, s. 641, 2). Till en närmare bestämning af denna läras ursprung torde man genom Aristoteles' uppgifter kunna komma.

Men antagandet gäller nu icke. Både subjekt och objekt förändras. Hvad det senare närmast angår, så råka vi, som äro vana vid en annan uppfattning, lätt i bryderi. Om t. ex. sex tärningar placeras bredvid fyra, så äro de en och en half gång fler än dessa; men jämföras de sedan med tolf, blifva de hälften så få, och dock äro de samma sex. Nu frågas från protagoreiskt håll: är det möjligt, att något blir mera till storlek eller tal på annat sätt än genom ökning? Nej, vill Theaitetos svara på grund af det förut sagda (154 A); men anförda exemplet manar honom att svara ja. Den brydsamma belägenheten skulle bringas till sin spets, om man ville be- gagna den för en »s sofistisk ordfäktning». Men hellre bör man i en saklig diskussion söka lösningen och utforska de omedelbara föreställningar, vi ha härom. De befinnas vara:

1. Intet kan vare sig till massa eller tal blifva större eller mindre, så länge det är sig likt.
2. Det, som hvarken får tillägg eller afdrag, kan hvarken tillväxa eller aftaga, utan är alltid sig likt.
3. Då något, som icke var förut, existerar vid en senare tidpunkt,¹ måste det ha *blifvit* (förändrats).

Dessa axiom (hafva giltighet, om föremålen betraktas absolut, men icke i relation till andra. Utan denna distinktion måste de) komma i strid med hvarandra (1 och 2 med 3) eller med motsägelsens lag. Däri låg svårigheten vid det nämnda exemplet. Sex är sig likt, men blir mera (än fyra; = 1). Och Sokrates förändras icke till kroppslängden, men blir mindre (än Theaitetos, som växer; = 2). Han har således icke »blifvit», men är senare, hvad han förut icke var (= 3). (Motsägelselagen, som Platon ansåg ogiltig inom sinnevärlden, men som Theaitetos' sats, vetande är varseblifning, synes vilja göra giltig där, förbjuder nu sådana uttryck. De kolliderande bestämningarna kunna visserligen förenas hos samma subjekt, men i olika afseende, såsom absoluta och såsom relativa. Men denna utväg väljer tydligtvis icke relativismen.

¹ Undras om icke här i texten bör läsas: ὑστερον εἶναι, ἀλλὰ τοῦτο, hvilket icke ändrar handskrifternas och de tre äldsta editionernas läsart stort mer än andra föreslagna rättelser och därtill är platonisk fras, såsom vi igenfinna den t. ex. i *Sofisten* 219 B, 265 B.

Den upphäfver denna distinktion och motsägelselagen själf. Sedan grundproblemet på detta sätt trädt i dagen, anknutes till den föregående framställningen.)

För den »förvånade» Theaitetos visar Sokrates nu relativismens sätt att lösa denna svårighet, i det han utförligare och tydligare afslöjar den verkliga meningen i »en namnkunnig mans eller rättare namnkunniga mäns» lära (d. v. s., att upplösningen naturligtvis ej sker logiskt, utan kunskapsteoretiskt, i öfverensstämmelse med dialogens uppgift.) Då får ingen af de »oinvigda» höra på, ingen af dem, som anse blott det för varande, som de kunna fatta med handen, men icke det osynliga, icke handlingen, icke förändringen (blifvandet). Dessa människor äro oersonliga och oemottagliga för bildning. — En långt högre odling representera de, »hvilkas hemliga lära» nu skall yppas. De utgå från rörelsen¹ (som formalprincip) och alltet (som materialprincip). Rörelsen är tvåfaldig: kvalitativt sedt, äger den förmåga dels af aktivitet, dels af passivitet. Dessa båda slag af rörelse äro till kvantiteten omätbara. Τὸ ποιοῦν, det aktiva, och τὸ πάσχον, det passiva, frambringa i sin tur genom ömsesidig beröring αἰσθησις och αἰσθητόν, förnimmelsen och det förnimbara, som *alltid höra tillsammans*. Mot de olika slagen af αἰσθησις, nämligen syn, hörsel, lukt, känsel och dessutom lust, olust, begär och fruktan, svara olika slag af αἰσθητόν: färger, ljud o. s. v.

Hur uppstår nu sensationen? (Eller: hur bildas af dessa *abstrakt fattade* element en konkret individuell förnimmelse? »Det aktiva, subjektet, har, helt abstrakt, förmåga af syn, men däraf skall blifva ett *öga som ser*, en *förnimmande* människa, och »det passiva» är t. ex. synbart in abstracto, men det bör visas, hur det blir till *det sedda föremålet*, det *varseblifna*. M. a. o. kvaliteten in abstracto skall blifva kvalitet in concreto, ty det är just detta relativismen skall förklara för att rättfär-

¹ Peipers fattar (Erk. s. 285) rörelsen såsom »Bewegung ohne Bewegtetes» (liknande Vitringa och Frei). Zeller (I b3, s. 1089, 1) har i öfverensstämmelse med Schanz visat, att πάντα, πᾶν är materialprincip, ett subjekt för rörelsen, som själf förändras.

diga sig inför principium contradictionis. Redan har nämnts, att den föredrager dess upphäfvande. Ingen *inre* nödvändighet [φύσις i platonisk mening] normerar kvaliteternas, bestämningarnas, förhållande till substratet. *Omdömet* — här komma vi till sakens kärna — det *i språket uttryckta* vetandet kommer mekaniskt till stånd, i det att genom verbets [aktiva och passiva] funktion det *som bestämmer* [ur omdömessynp. = predikatsdelen] och det *som bestämmes* [subjektet] stå i en ömsesidig [μεταξύ], för resultatet afgörande korrespondens, som beror af det slag, hvartill de höra. Ὀφθαλμὸς ὁρᾷ λευκὸν ζῶλον. Denna växelbestämthet är den enda bestämthet, den extrema sensualismen och relativismen [»korrelativismen»] känna. Den nödvändighet, som »binder samman» [160 B] båda lederna, är således blott yttre [φύσις i herakleitisk mening], och några i sig varande eller väsentliga kvaliteter komma ej i fråga. Så upphäfves den nämnda tankelagen genom »sensationsteorien» — psykologi, logik och grammatik i broderlig förening. — Förloppet är följande:)

Allt som röres, rör sig dels långsamt¹ — och det är τὸ ποιοῦν och τὸ πάσχον — dels snabbt — och det är αἴσθησις och τὸ αἰσθητόν. De förra röra sig på begränsadt område, i det de närma sig hvarandra. Därvid frambringa de αἴσθησις och τὸ αἰσθητόν, som äro snabbare, röra sig med stor hastighet. 1. Τὸ πάσχον, t. ex. ögat, och τὸ ποιοῦν, något med ögat fattbart, närma sig hvarandra. 2. Därigenom »väckas till lif» αἴσθησις = ὄψις, synen (såsom abstrakt egenskap), och αἰσθητόν = λευκότης, hvitheten (kvaliteten in genere). Αἴσθησις hade ej

¹ Med Campbell, Schmidt, af Sillén m. fl. måste vi afvisa Cornarii för meningen störande rättelse af den visserligen misstänkta texten i 156 D. Innehållet kan då schematiseras på följande sätt:

	Rörelsen enligt 156 AB		
Materiellt	Det aktiva	Det passiva	} Det alstrande, långsamt
Af materia danadt	Varseblifbart	Varseblifning	} Det alstrade, snabbt

} Rörelsen enligt 156 CD

blifvit ὄψις och αἰσθητόν icke λευκότης, om icke detta slag af πάσχον och ποιούν närmat sig hvarandra. 3. »Mellan dessa röra sig» ὄψις på τὸ πάσχον's sida och λευκότης på τὸ ποιούν's, hvaraf resultatet blir det (konkreta) »seende ögat» och (d:o) »hvita trästycket eller dyl.»¹

Så förklaras *alla egenskaper*. Och därmed är en utförlig motivering gifven åt den (förut med Protagoras' sats sammanställda) läran, att intet är i och för sig, att »vara» ej får användas, icke heller några andra »fixerande benämningar»: något, någons, mitt, det här, det där o. s. v. Den, som begagnar dem, blir »lätt att vederlägga». Och det gäller icke blott beträffande individen, utan också om det s. k. släktet, som är en *samling* af individer. (Härmed har man kommit ur den »brydsamma belägenheten». Allt, som möter min uppfattning, förändras, och under denna lag höra icke blott de relativa be-

¹ 156 D, E. Då Berkusky (*Platons Theaetelos und dessen Stellung in der Reihe seiner Dialoge*, Jena 1873, s. 12) efter Zeller anmärker mot den oklarhet, som råder här, i ty att Platon först säger, att hvitheten alstras genom ögats sammanträffande med ett mot detsamma svarande föremål (i öfverensstämmelse med 153 E, där färgen säges ha uppkommit genom ögats sammanträffande med motsvarande rörelse), men strax därefter, att hvitheten sammanträffar med den från ögat kommande synförmågan, så talas det dock icke på det senare stället om något sammanträffande i betydelsen af »stöta samman» (af Sillén), utan blott om närmande. Icke heller om något »kommande från ögat». Schleiermachers öfversättning: »Auf Seiten (der Augen)» är härvidlag riktig. Och Peipers (Erk. s. 309) har med rätta påpekat, att »synförmågan» icke kan sägas lämna ögat och begifva sig till hvitheten, utan att båda »frambringas» först genom ögats sammanträffande med ett synligt föremål. Däraf drager han nu den slutsats, att de icke äro »latenta». Denna slutsats må här lämnas åt sitt värde. Peipers' uppfattning af hela detta parti och andras försök efter honom att lägga en strängt psykologisk måttstock på detsamma torde gå på sidan om Platons tankegång. — Vi draga i stället den slutsatsen af det anförda, att »synförmågan» är seendet in abstracto och hvitheten föremålets egenskap in abstracto. Abstrakt är hvitheten fattad, och det innebär, hvad t. ex. Berkusky icke observerat, att resultatet af denna process icke är hvitheten in abstracto, utan dennas applicerande på ett föremål, således = det hvita föremålet. Det är icke blott den allmänt fattade egenskapen, som ingår såsom ett moment i varseblifningen, utan dennas objekt i dess konkreta bestämdhet, som teorien har till uppgift att härleda, i öfverensstämmelse med Platons ord: οὐ λευκότης ἀλλὰ λευκὸν ξύλον.

stämningarna. I denna mening finnes intet ἀεὶ γιγνώσκόμενον, Krat. 440 B. — Här vill Platon gifva ett varningsrop, en betydning om hvad hans kritik af sensualismen egentligen har till syfte, då nu)

Sokrates frågar Theaitetos, om denna »anrättning af allehanda visdom» behagar honom, om han finner sig i att »det goda och sköna¹ och allt det, som nyss anförts», icke verkligen är, utan *blir* i hvarje enskildt fall. Theaitetos är intagen af förvåning öfver hur väl denna lära är grundad. D

Men Sokrates gör honom uppmärksam på en invändning mot sensualismen, nämligen att det finnes skenbara och falska förnimmelser: drömmar, sjukliga uppfattningar, felaktiga hörsel- och synsensationer. Då »fattas mycket däri, att det som synes för hvar och en, är för honom». Theaitetos kan icke jäfva detta argument, fast han nyss helt gick in på den nämnda läran. Han kan icke bestrida, att de vansinniga och de, som drömma, hafva falska uppfattningar. Men icke nog därmed: hur låter själfva påståendet, att de drömma, bevisa sig med en sådan lära? Dröm och vaka motsvara hvarandra som strof och anti- C

¹ 157 D: »Det goda och sköna». Ett ställe, hvars stora, för hela dialogen afgörande betydelse förbisettes till den grad, att man *utslutit det ur texten*. Så Heindorf, Ast, H. Schmidt, Schantz och af Sillén. Visserligen nämnas dessa egenskaper skenbart utan sammanhang med det öfriga. Inga sådana voro på tal i 156 A ff. Och där man sökt förklara dem, såsom Stallbaum, Michelis, Campbell och Wohlrab på olika sätt, har man icke träffat deras rätta halt. Tillägget »och allt som vi nyss anför» förklarar dem lika litet som jämförelsen med »lust och olust» o. s. v. 156 B.

Ingen lär väl vilja påstå, att de förut anförda egenskapsbegreppen »hvitthet, hårdhet», o. s. v. hade för Platon någon nämnvärd betydelse i jämförelse med »det sköna och goda». Det är *dessas* försvar, som är hela denna dialogs, och särskildt dess första dels, syfte. Stryker man dem ur detta sammanhang, dyka de likväl upp på ett annat ställe i första delen: 186 A, där man äfven tillgripit konstlad förklaring. Då *Kratylos'* slutord ställa uppgiften för Theait. (hvarom nedan), heter det just: »Är det sköna, är det goda» o. s. v., 440 B.

Stället är ett af de förnämsta för idélärans synpunkt inom denna dialog, ett af de få, ja kanske det bästa, positiva inom dess eljes negativt-kritiska framställning.

- strof. Således: 1. hvad som sker, kan också drömmas, och 2. denna dröm kan i sin tur drömmas. Detta samtal kan mycket väl föreställas såsom fördt i drömmen, och vi tycka oss t. o. m. i drömmen berätta drömmar. Hvilken förnimmelse blir nu riktig? Vakande eller sofvande, friska eller sjuka, äro vi »lika säkra på» våra uppfattningars riktighet. Visserligen motsvara sjukdom och hälsa hvarandra icke så som dröm och vaka med sin lika tidslängd, men *det* kan icke göra endera falsk. (Denna invändning beror på samma ofullständiga inträngande i relativismen, som »vållade bryderi» vid exemplet med tärningarna.)
- D De, som »fastställa hvarje enskild förnimmelse såsom sann», anföra, att det, som på grund af deras teori är helt och hållet ett *annat* i förhållande till något, icke i något afseende kan vara identiskt därmed. Detta gäller nämligen 159 äfven föremål, som äro till beskaffenheten olika. Af det föregående är det känt, att »det aktiva» och »det passiva» hvartdera äro mångfaldiga och obegränsade, och att, då ett aktivt (objekt) sammanträffar med *ett* passivt (subjekt), resultatet blir ett annat, än om det sammanträffat med ett annat passivt. Om vi fatta den sjuke Sokrates såsom ett helt (tillstånd) och den friske på samma sätt, så äro dessa till beskaffenheten olika och således också (i hela tillståndet) hvartdera ett *annat* än motsatsen. Därför säga de, att föremålet (det aktiva) för den friske Sokrates' uppfattning i den sjuke Sokrates får ett annat (passivt, d. v. s.) subjekt, och resultaten D blifva ju olika. Vid t. ex. smaksensationen väckes i förra fallet αἴσθησις till lif hos det passiva, den friske Sokrates, så att tungan förnimmer, och t. ex. γλυκύτης, sötheten, hos det aktiva, E vinet. Men den sjuke Sokrates uppfattar helt annorlunda. Vinet är för honom surt. — Sålunda beror förnimmelsernas olikhet på subjektens olikhet: Σωκράτης αἰσθανόμενος är processens 160 resultat likaväl som λευκὸν σχῆμα, γλυκὺς οἶνος. Likaväl som objekten äro subjekten i sin kvalitativa bestämdhet resultat af processen. »Nödvändigheten binder samman bådas vårt vara», då vi äro för hvarandra, men icke med något annat, icke heller med oss själfva. (Sensationen A-B är ett fall för sig, ett helt för sig, en οἰκείος λόγος, som således är skild från sensationen

A-C. Visserligen får detta icke fattas så, som vore A i förra fallet en *helt annan* person än i det senare, men i hvarje sensation erhåller subjektet själf en bestämdhet, som det icke äger i en annan, och från denna bestämdhet får det icke lösryckas enligt relativismen, utan *sensationerna* måste i stället isoleras från hvarandra. Konsekvensen häraf blir naturligtvis den, att relationsgrund saknas för jämförelsen mellan dröm och vaka, då jag icke får skilja subjektet från dess tillstånd: ὄλον τοῦτο, ὄλον ἐκεῖνον. Detta är = intet αἰ γινώσκον, Krat. 440 B.)

Då således allrörelseläran, som »Homeros, Herakleitos och C D
alla med dem befryndade» representera, samt Protagoras' sats och E
Theaitetos' ur dessa båda följande, att vetandet är varseblifning, visats komma till samma konsekvenser och den framställda läran synes vara riktig, öfvergår Sokrates från maievtikens första del, τόχος, till *pröfningen*, ἀμφιδρόμια.

Protagoras har sagt, att människan är måttet för alla ting. 161
Det är besynnerligt, menar nu Sokrates, att han icke likaväl C
gjort »svinet eller apan eller något ovanligare kreatur, som kan uppfatta med sinnen», till mått. Han börjar ju så ståtligt och lär oss att beundra hans vishet — det hade allt varit en snöplig fortsättning, om han i själfva verket i vishet icke ens D
gick utanpå en grodunge. Men låt vara att hans sats icke lyder så, den innebär dock, att ingen kan kontrollera en annans uppfattning. Hvarför är då Protagoras vis? Hvarför anlitas han såsom lärare? Och Sokrates själf, hans maievtik, E
dialektiken, vetenskapen, allt detta blir ju löjligt med en sådan lära. »Att skärskåda och pröfva andras förnimmelser och föreställningar, då hvar och en har riktiga», det är ju ren dårskap. — »Och du, Theaitetos, förvånar det dig icke, att du så 162
med ens framstår såsom den där icke är sämre i vishet än C
hvem det vara må bland människor eller t. o. m. gudar?»

Häremot invänder »Protagoras eller någon annan», att han D
aldrig indragit gudarna i denna sak, då han ju hvarken vill
»tala eller skrifva om deras vara eller icke vara», och att det E
anförda blott är bevis af det slag, som nöjer sig med *sanno-*

likheten och därtill söker slå an på folk genom att nedsätta honom, förtyda hans ord och beskylla honom för en tanke, som han själf aldrig uttalat, nämligen, att människan ej skulle skilja sig från djuren i insikt.

På annat sätt får man verkställa undersökningen (d. v. s. med eristikens vapen). Äro vetandet och varseblifningen identiska eller åtskilda? Äro de identiska, så måste vi, då vi höra ett främmande språk, *antingen* höra och förstå det *eller* icke höra och icke förstå det. Nu är det emellertid ett faktum, att vi kunna höra ett språk talas, innan vi förstå det! — Eller, för att använda ett annat exempel: under gifven förutsättning måste man *antingen* se och känna till bokstäfverna i ett skriftspråk *eller* intetdera. Men i själfva verket se vi bokstäfverna, innan vi lärt oss känna dem.

I visst afseende, genmäler Theaitetos till sensualismens försvar, äro varseblifning och vetande detsamma, nämligen i fråga om det yttre i de anförda exemplen. Ljud och tecken kan jag både uppfatta med sinnena och känna till, innan jag *förstår* dem. Ty detta, att lära känna betydelsen »genom grammatiker och tolkar», är en sak för sig.

Med detta försvar nöjer sig Sokrates. Det gäller nu att också afvisa följande invändning. Den, som lärt något och minnes det, han vet det ock. Enligt hvad som förut antagits är veta = varseblifva. Alltså: hvad jag minnes, det vet och varseblir jag. — Nu kan jag minnas och veta, äfven då jag icke varseblir, t. ex. då jag sluter ögonen. Detta strider uppenbarligen mot antagandet, att veta (se) är = varseblifva. Den som vet och minnes något, kan icke veta det, när han icke ser det, hvilket är orimligt. Här kan man icke göra någon undflykt, och man måste därför sluta, att vetandet icke kan vara varseblifning.

Men dessa argument äro i själfva verket icke mer bindande än föregående. De äro vederläggning med ord utan analys af själfva åsikten, alldeles efter »ordkämparnas» metod. Verkliga vishetsvänner måste tränga djupare, och då kunna de med kraft vederlägga dem. Detta vill ock Sokrates försöka, då Pro-

tagoras ej längre kan uppträda till sin läras försvar och förmyndarne, bland hvilka Theodoros är en, svika den värnlösa. — Det förskräckliga spørsmålet, τὸ δεινότατον ἐρώτημα, lyder: 165 B »Kan den, som vet något, icke veta, det han vet?» — »Det är omöjligt», svarar Theaitetos. — »Nej, icke om du antar, att se är veta». (Så visst det är, att motsatta bestämningar icke kunna förenas hos samma föremål i samma afseende, där motsägelse-lagen har giltighet, så säkert är det, att den icke gäller inom sinnevärlden, inom varseblifningens sfär. Såsom ofvan visats, har Theaitetos' sats just dragit ned vetandet till denna sfär, och där lönar det ej mödan att frukta för motsägelse. Man måste alltså hafva analyserat själfva ståndpunkten.) Om någon »håller för ditt ena öga med handen och frågar, om du ser hans mantel... ser du och ser icke samma föremål». Nu är se = veta enligt antagandet. Drag slutsatsen häraf! Theaitetos finner, att motsägelsen är möjlig. Ja, så kan det bära till, när man väl låter vetandet vara varseblifning, d. v. s. skumt, skarpt, ett vetande på nära håll eller på afstånd! Då bringas man ock lätt i fällan af »legosoldaten i ordkriget».

Protagoras, å hvilkens vägnar Sokrates nu tager till orda, 166 godkänner först och främst det, som Sokrates senast anfört till hans försvar. Men han förebrår honom ock, att han förlöjligat honom. Hans sats är icke vederlagd med lösa skrämnskott eller medgifvanden, som han själf aldrig skulle göra. B

1. Han tror icke, att någon lätteligen förmås medgifva, att en i minnet bevarad sinnesförmåelse, som således ej längre är aktuell, längre är sådan som vid sensationen. (Mot invändningen 163 D—164 B.)

2. Hvar och en torde vidare bejaka den af Sokrates med rätta försvarade satsen, att samma person kan veta och icke veta samma sak (mot samma invändning); ty

3. den, som förändras, är icke densamme som före förändringen, eller rättare: det är icke någon, utan flera, ja, otaliga, som *blifva* genom förändringen. —

I stället för att uppehålla sig vid sådant bör Sokrates vända C sig mot själfva den framställda läran och bevisa, om han kan,

- att för hvar och en särskilda varseblifningar (*ἴδια αἰσθησεις*) icke uppkomma, eller att, om särskilda sådana uppstå, det förnumna icke blir, — eller om »vara» nödvändigt skall nämnas — icke *är* ensamt för den förnimmande» — ett bra mycket bättre sätt, än det »plumpa», han hittills användt. (Protagoras, som således fortfarande talar både för sin sats och
- D Theaitetos', öfvergår nu särskildt till innebörden af hans egen lära.) De förra ovetenskapliga bevisen affärdas af Protagoras genom hänvisningen till hvad han själf sagt i sin skrift, nämligen att »hvar och en af oss är mått för det varande och det icke varande; men den ene är oändligt olik den andre, därigenom att för den ene somliga ting äro och synas vara, för den andre andra». Han förnekar visst icke, »att vishet och visa finnas», men väl, att deras uppfattningar hafva olika *sanning*. Den
- E ene har *bättre* uppfattning än den andre. Den friske, som finner maten välsmakande, har *ej sannare* uppfattning än den sjuke, som finner den vämjelig, men han befinner sig i ett *bättre* tillstånd. På samma sätt förhåller det sig i öfriga fall.
- 167 Det är detta *bättre*, som är målet för all uppfostran. Men ingen har en falsk mening, som skulle kunna utbytas mot en sann. Hvar och en har sina intryck, som alltid äro sanna.
- Liksom det är läkarens uppgift att föra den sjuke till ett
- B sådant bättre tillstånd, så är den *vis*, som förmår att i stället för ett dåligt tillstånd hos själen, som medför därmed besläktade föreställningar, åstadkomma ett godt tillstånd, så att hon »föreställer sig annat och däremot svarande, hvilka föreställningar somliga af okunnighet kalla *sanna*, men jag: *bättre* än de andra». Då blir hon *vis*. Därför är det långt ifrån, att han »kallar de visa grodor». De visa äro de, som ingjuta ädla och sunda, d. v. s. sanna förnimmelser. Detta gäller ej blott individen, utan äfven samhället. De »visa och ädla talarna» åstadkomma, att för samhället, som också visserligen själf är sitt mått äfven med afseende på godt och ondt, dock det goda är och synes i stället för hvart och ett ondt. Därför är sofisten vis
- D och hans undervisning värd hög betalning. *Sålunda räddas Protagoras' sats*: den ene är visare än den andre, men ingen har falsk uppfattning. »Och antingen du vill det eller icke, får du finna dig i att vara ett mått.»

Med afseende på Sokrates' föregående angrepp mot Protagoras följer ock häraf, att om han blott iakttager »ärlighet och allvar» i sitt samtal, då han gör människor uppmärksamma på de fel, hvartill de ledts genom eget förvållande eller af andra, de skola »troget följa och älska honom» och söka befrielse »från hvad de förut voro». Eljest händer honom motsatsen. — Slutligen bjuder Protagoras honom att »undersöka, hvad vi (han och Theaitetos) mena, då vi förkunna, att allt röres och det, som synes för en hvar, också är för honom, både för den enskilde och för samhället». — Protagoras har alltså, i det han »upphöjt sin sats om måttet för allt», uppmanat till en allvarligare undersökning.

Theodoros, som till en tid sluppit undan replikskiftet med Sokrates, drages nu med i samtalet af denne Skiron eller Antaios, som i längden är oöfvervinnlig. De företaga, då Protagoras icke själf är närvarande — och man kunde förklara dem oberättigade att göra medgifvanden å hans vägnar —, hans lära till en noggrannare undersökning. Därvid fästa de sig särskildt vid det medgifvande, Protagoras gjort i och med åtskiljandet af ett *bättre* och ett *sämre* i vishet. Detta kunna de åtminstone *hämta* ur hans lära, »att det, som synes för hvar och en, också är för honom».

»Männe vi icke då uttala, hvad som synes för . . . alla människor, då vi säga, att ingen finnes, som icke anser sig ur någon synpunkt vara visare än andra, men ur en annan mindre vis än dem?»

1. Exempel på det senare gifvas, då människorna äro stadda i de största faror, »i fält, i sjukdom eller på hafvet och uppföra sig gent emot dem, som i hvarje särskildt läge hafva att befalla öfver dem, såsom mot gudar, väntande sin räddning af dem, ehuru deras öfverlägsenhet ej består i annat än vetande. Och 2. människolifvet ger rikliga exempel på sådana, som söka efter lärare och ledare för sig själfva, för andra varelser och för sina företag». Men där finnas ock exempel på det förra fallet, »sådana, som anse sig själfva dugliga nog såväl att vara lärare som ledare».

Alltså (A): »människorna anse, att vishet och okunnighet finnas hos dem». De anse ock, »att vishet är sant vetande, men

okunnighet falsk föreställning». (Härmed är en distinktion antydd mellan vishet och dårskap, sanning och falskhet, som ej är blott relativ och således afvisar den, som 167 D »räddade Protagoras' sats: den ene är visare än den andre, men ingen C har falsk uppfattning».) Protagoras måste gå in på detta. Enligt hans sats skulle människorna antingen alltid ha sanna föreställningar eller ock (hvad han ju ej ville medgifva) än sanna, än falska. Då nu hvarken Theodoros eller någon annan af Protagoras' lärjungar kan påstå, »att ingen anser en annan D vara ovis», blir det en nödvändig följd af satsen om människan såsom mått, att falska föreställningar förekomma i båda angifna fallen.

Ty (B) hvarje gång någon yppar sin mening, är denna sann för honom själf enligt Protagoras' sats, men han har ock tusentals domare, som hafva föreställningar, som strida mot E hans, och anse, att hans omdöme är falskt. Af Protagoras' sats följer, att den enes mening är sann för honom själf, men falsk för tusen andra.

1. Om nu hvarken Protagoras själf eller — såsom faktiskt ej heller är fallet — mängden tror, att människan är mått, så 171 gäller nödvändigtvis den af honom upptecknade sanningen icke för någon.

2. Om han själf, men icke mängden tror det, så gäller, då vara och icke-vara rätta sig efter hvarje föreställning, att hvad som föreställes, är i desto mindre grad, ju färre de äro, som föreställa sig det. »Se'n kommer det allra kostligaste: då han medger, att alla föreställa sig det varande, så erkänner han, att B deras mening är sann, hvilka bestrida hans egen», d. v. s. erkänner, att denna är falsk.¹

¹ Beviset är således den s. k. περιτροπή. Natorp (*Forschungen zur Geschichte des Erkenntnisproblems im Alterthum*, Berlin 1884, s. 28) anmärker därom: »Das Argument sieht einem vollkommenen Sophisma in der That ähnlich: Protagoras braucht nämlich keineswegs zu zugestehen, dass die Meinung des Andern auch für ihn, sondern nur, dass sie für jenen verbindlich sei. Dennoch ist der Einwand triftig unter einer Voraussetzung; nämlich, wenn Protagoras doch für seinen Satz, indem er ihn keck als »die Wahrheit» verkündete, die allgemeine Verbindlichkeit in Anspruch nahm, welche, nach eben diesem Satze, demselben in der That nicht zugeschrieben werden dürfte, sobald er von einem Andern bestritten wird.»

Protagoras får då ock erkänna, att icke hunden är mått, C
 »ej heller första bästa människa för en enda sak, som hon ej
 lärt känna», och att, då alla förfäktade motsatsen till hans san-
 ning, denna icke gäller för någon.

»Vi löpa alltför häftigt till storms mot min vän», utbri-
 ster Theodoros. Sokrates instämmer häri: »Vi kunna löpa D
 längre än riktigt är . . . Om han just nu stack upp hufvu-
 det ur jorden, skulle han förmodligen häftigt förebrå mig för
 dumt pladder och dig för instämmande däri och sedan haste-
 ligen krypa ned igen och försvinna. Men vi äro ju af omstän-
 digheterna hänvisade till att reda oss på egen hand, efter bästa
 förmåga, och säga vår mening i hvarje fall.» Protagoras har fått
 börja reträtten, han har fått erkänna, hvad hvem som helst »re-
 dan nu» medger, att »den ene verkligen (se 170 B!) är visare
 än den andre». Han har fått gå in därpå, att ehuru hans sats har E
 »giltighet enligt den förskrift, vi gåfvo honom, då vi bragte
 honom hjälp», i fråga om varmt, torrt, sött o. d., där hvar och
 ens mening är norm, så är dock t. ex. i fråga om sjukdom icke
 hvem som helst dogse till att bringa bot. (I det föregående beviset
 mot Protagoras fastslogs, i 170 B ff., blott såsom en consensus
 gentium, att skillnad råder mellan vishet såsom *sant* vetande
 och okunnighet såsom *falsk* föreställning. I det nu begynta
 beviset fortgår Platon till att framhålla en inre grund för samma
 distinktion: Protagoras' sats är icke giltig i fråga om det *nyt-*
tiga = det *framtida* goda.)

Liknande medgifvande får han också göra rörande sam- 172
 hällena. Hvad moral, rätt och religion angår, så är ju, hvad B
 hvarje samhälle däruti fastställt för sig, i sanning för detsamma.
 Där det goda, rätta och heliga betraktas för sig (utan hänsyn
 till det, som är *nyttigt*), råder bland mängden den meningen,
 att intet af dem är *väsentligt* (φύσει), utan att de gälla endast
 för den *allmänna opinionen*. Den ena staten är *så till vida icke* A
mera vis än andra stater. Men då det gäller att stadga sådant,
 som är *nyttigt*, framträder åtskillnaden mellan stater (liksom
 mellan enskilda) med afseende på deras meningars *sanning*.
 En sådan begränsning i giltigheten af Protagoras' sats, att den B

icke är tillämplig på det nyttiga, göra hans lärjungar gällande i praktiken. (Egenskapen, som blott momentant existerar hos föremålet enligt sensualismen i 156 A ff., har enligt Protagoras' lära en tillfällig existens. Här har nu Platon antydt, att den dock existerar under längre eller kortare tid enligt den enskildes eller samhällets uppfattning, att m. a. o. möjligheten är gifven att jämföra ett »förr» med »nu» och pröfva, om det, som man trott vara t. ex. rätt, också sedan visar sig vara rätt, om således den ursprungliga uppfattningen *var sann* eller under den följande tiden visat sig vara *falsk*, d. v. s. *skadlig* ur de här anförda exemplens synpunkt.) Detta för tanken på de »visa och ädla talarnas» verksamhet (jfr 167 C).

Talarna utöfva denna slags vishet vid domstolar och i folkförsamlingen.¹ Dess halt visa de därför genom sitt exem-

¹ Hvad själfva öfvergångsorden: καὶ ὅσοι γε δὴ μὴ παντάπασιν κτέ. beträffar, så har Schleiermacher öfversatt μὴ παντάπασιν med »nicht völlig», så att ὅσοι betecknar dem, som erkänna, att människan ej är mått i fråga om det nyttiga. — Denna tolkning gillar ej Peipers (Erk., s. 266 ff.): γε δὴ visar på en bestämd klass. Förut är sagdt, att »so ziemlich alle» (?) skulle bestrida Protos sats, om han ville utsträcka den till det nyttiga och skadliga. Däremot anses mängdens beslut gälla för det rätta och orätta o. s. v. Subjektet för denna senare, utbredda åskådning angifver han nu efteråt med καὶ ὅσοι κτέ. Således betyder μὴ παντάπασιν: *icke alls*. Det är fråga om dem, som stå helt utanför Protos lära: äfven de hysa sådan mening. Att Schleiermacher öfversatt med »nicht völlig» beror därpå, att han ej genom »durchaus nicht» vill göra Aristippos, som enligt honom här åsyftas, till hel antagonist mot Protagoras. — Schmidt (anf. st., n. 140) genmäler häremot, att icke blott Schleiermacher, utan också alla andra öfversättare från Ficinus återgifvit stället på förra sättet, och att »alls icke» nog borde hetat παντάπασιν μὴ, samt skiljer mellan olika riktningar bland protagoréerna: »die bedingten» och »die ganz entschieden». Ribbing (anf. st., s. 117 o. not. 2) har ock Schleiermachers uppfattning, att Aristippos är speciellt afsedd. Det platonska språkbruket torde bekräfta riktigheten af Schmidts tolkning. Men då han indelar protagoréerna i två slag: »die ganz entschieden» och de i 172 B afsedda, kunna vi såsom vederläggning däraf anföra 177 D, där »die ganz entschieden» *reduceras till οὐδένα!*

Öfvergången till »episoden om talaren» har man funnit så oförmedlad, att den fått gälla som »eine grosse Abschweifung», såsom Schleiermacher (anf. st. II: 13, s. 125) benämner den. *Stallbaum (Platonis Theaetetus, Gotha*

pel. De äro slafvar i jämförelse med vishetsvännerna, som äro D

1839, s. 18) säger: »Socrates repente sermonem abruptum sese animaduertit ab alio dicendi argumento ad aliud deuenisse ac ueluti liberius oberrauisse.» Schmidt (anf. st.) hyser den uppfattning, att uttolkarne af Stallbaum ledts att förena ordet ὄδῃ med det föregående och därigenom kommit att finna öfvergången oförmedlad. Ehuru Bonitz (anf. st., s. 56) med rätta säger, att det följande betecknas som episod (i 177 B), kunna vi icke såsom *W. Brinkmann* (*Die Erkenntnistheorie in Pl. Theät.* Progr. Jena 1896, s. 10 f.) urgera dess isolering, ty Schmidt har onekligen rätt i sin tolkning af ὄδῃ, och sammanhang af intim art existerar faktiskt mellan denna excurs och det öfriga. Ty σοφίαν ἀγεῖν betyder: praktiskt tillämpa vishet. ὄδῃ säger, att detta skall ske i det följande. Och förut har den ståndpunkt angifvits, som nu skall skildras. Det var sådana Platons samtida, som i det stora hela hade lärt af Protagoras och med honom ansågo, att icke blott »varmt, hårdt och sött», utan också »skönt, rätt och heligt» voro subjektiva, men »vilka allmänt afveko från subjektivismen, genom att i fråga om *det gagneliga* statuera ett absolut mått: *sig själfva!* De tillämpade åtminstone i praktiken denna restriktion. Därför äger en skildring af ett sådant konkret exempel här det allra största intresse.

Men redan »Protagoras» tillämpade åtminstone omedvetet detsamma, då han, enl. 178 E, »utgaf sig för att vara alla mycket öfverlägsen uti att på förhand kunna afgöra, hvad som skulle gifva öfvertygande kraft *åt ett tal inför domstolen*». Detta ställe anser jag vara en afgörande motivering för episodens införande.

Af dessa skäl har jag i referatet utförligt återgifvit denna episod. Om dess faktiska syftning råda olika meningar. *Berkusky* (anf. st., s. 20 ff.) säger: »Nicht dialectisch untersucht wird der neu sich aufdrängende Gegenstand, sondern Platons Ueberzeugung von der Verwerflichkeit der gegnerischen Lehren wird ohne nähere Begründung dargestellt durch die Schilderung der knechtischen Abhängigkeit von äusseren Umständen, zu welcher die Anerkennung jener Lehre führt, wogegen die von Platon vertretenen, entgegengesetzten Anschauungen den Beweis ihrer Wahrheit in sich selbst tragen, da sie ihrer Jünger, die wahren Philosophen, zu jener königlichen Freiheit von der ewig wechselnden Sinnenwelt und den an ihr haftenden Meinungen der Menschen erhebt, welche Platon mit so glänzenden Farben malt . . . Practisches und Theoretisches sind bei Platon unzertrennlich verbunden . . . Ist die Möglichkeit und das thatsächliche Vorkommen des einen sicher gestellt, so ist auch der Angriff gegen das andere abgewiesen. So ist diese Abschweifung zugleich auch in Beziehung auf das Thema unseres Dialogs, das Wesen des Wissens, (här citerar han Schleiermachers ofvan, s. 3, anförda ord) ein heller Punct für den aufmerksamen Leser . . . Die innige Verbindung aber der Ethik mit der Dialektik zeigt sich . . . darin, dass zugleich mit der Hinstellung wandelloser sittlichen Ideen, nach welchen der Philosoph sein Leben richtet, . . . auch die Möglichkeit eines wahren

- C i sanning fria. Men dessa äro i stället tafatta inför domstolen,
 där de sakna det lugn, deras sysselsättning, sökandet efter san-
 E ningen, kräfver, medan däremot yrkeсталarna äro bundna både
 till tid och talämnen. Deras tal hafva ej sanningen till än-
 damål, utan äro slentrianmässiga »kapplöpningar» mellan kä-
 rande och svarande, som fastmera locka till lögn och orättfär-
 173 digas medels användande. Därför blifva yrkeсталarna, som på
 detta sätt utbildas, »lågsinta och missriktade», så höga de än
 C äro i egna ögon. Vishetsvännerna däremot äro icke ordens,
 talets trälar, utan ha detta i stället i sin tjänst. De äro ej
 bundna af andras, domares och kritikens föreskrifter. De känna
 D t. o. m. från barndomen icke vägen till torget eller samlings-
 platsen för domare eller råd eller för någon af stadens myndig-
 heter. Lagparagrafer, folkbeslut, politiska klubbar, fester, rang
 E och börd, hvilket allt är af högsta betydelse för talarna, hafva
 intet intresse för vishetens vän. Han är blott med sin kropp
 i staten. Från dessa obetydligheter ilar hans själ åstad på
 forskningsfärd att »mäta djupen under och vidderna ofvan jor-
 174 A B den, att betrakta stjärnorna på himlen, ifrigt spanande efter
 allt, som hör till väsendet hos tingen, hvart i sitt släkte, och
 slår sig icke till ro vid det, som ligger närmast till hands». Vishetsvännen
 spørjer efter *begreppet* människa, icke efter den eller den människan,
 efter hvad hon *bör* göra, icke efter hvem hon är och hvad hon gör.
 Därför får han ock lätt dela Thales' öde, som föll i en brunn,
 då han betraktade himlens stjärnor; C ty han har ej reda på det,
 som ligger närmast framför honom.

Wissens vorausgesetzt wird.» Till stöd för denna väsentligen riktiga uppfattning
 anföra vi de betydelsefulla orden: »Insikten härom är sann vishet och dygd,
 okunnigheten verklig dårskap och ondska», 176 C. Här gifves sålunda just ur
 praktisk synpunkt — som betydde ojämförligt mest för Platon — en upp-
 lysning om hvari den *verkliga skillnaden mellan vishet och dårskap, sanning och
 falskhet* består. Det är af största vikt, att man beaktar denna i episoden gifna
 upplysning. Platon döljer eljest sin egen ståndpunkt. Men här säger han
 ju tydligt nog, hvilken den är. Den sanna kunskapen är betraktandet af
 »rättrådigheten i sig», »lyckan i sig» o. s. v.

Att den, såsom Ribbing säger, »undersköna» skildringen tillika utgör
 en hyllning åt den store lärarens minne, som just i denna dialogs sceneri
 framställes såsom stadd på väg att möta det öde, orättfärdiga anklagare och
 domare beredde honom, ligger i öppen dag.

Inför domstolen står han oerfaren i smädelserna och i loftalen D
 öfver rang, rikedom och anor. De kunna endast prisas »af
 svagsynta och trångsynta människor». — Men han forskar ej 175 C
 blott själf efter väsendet. Han leder ock andra på en väg,
 som går förbi och bortom småsinta rättsstrider till »skådandet
 af rättrådigheten och orättrådigheten *i sig*», från talet om rang
 och rikedom till betraktandet af den höga samhällsställningen
 och mänsklig lycka och olycka *i sig* samt af »huru människan
 skall handla i öfverensstämmelse med sitt väsen för att vinna
 den förra och undfly den senare». Synes nu vishetsvännen, D E
 som är »uppfosttrad i frihet och lugn, enfaldig och af intet
 värde», då trälars sysslor föreläggas honom, så får talaren i sin
 tur komma till korta, då det gäller det, som vishetsvännen
 känner. Hvari ligger då grunden till deras olikhet? — »Theo- 176
 doros, det onda kan icke förgås — det måste ju alltid finnas
 en motsats till det goda — ej heller har det sin boning hos
 gudarne, utan det är enligt nödvändighetens lag i ständig verk-
 samhet bland de dödliga varelserna och i vår omgivning. Där-
 för bör man söka så snart som möjligt fly dit öfver härifrån.
 Men den flykten består i att efter bästa förmåga söka vinna likhet B
 med gud. Och att vinna denna likhet innebär att i och med
 delaktighet af visheten blifva rättrådig och from . . . Härpå C
 beror en mans sanna duglighet . . . *Insikten härom är sann
 vishet och dygd, okunnigheten verklig dårskap och ondska.*» De D
 flesta mena nu falskeligen, att man bör undfly ondskan och
 eftersträfvad dygden, icke för deras egen skull, utan för att man
 icke skall *synas* ond, utan god. Håri består deras dårskap. »De
 känna icke orättfärdighetens straff, som man minst af allt bör
 vara okunnig om». Det undgå de icke, om de ock lyckas —
 ehuru brottslingar — slippa ifrån borgerliga straff. De borde E
 gifva akt på de i erfarenheten statuerade exemplen af den from-
 mes lycka och den ogudaktiges elände. — Och kommer man 177 B
 dem in på lifvet i enskildt samtal, så falla de — äfven efter
 en stunds motstånd — till föga också med sin talkonst.

Sokrates återupptar den förra tankegången. Protagoras' C
 lärjungar, hvilka anse, att vara't är i rörelse och att, hvad som

- synes för någon, också är för honom, gjorde ju det medgifvandet, att, »hvad en stat anser nyttigt och stadgar för sig,
- D ingalunda också är nyttigt för honom, så länge som det gäller, utom för det fall någon blott kallar det så.» Däremot gällde
- E satsen i öfrigt för samhället. Ändamålet för en stats lagstiftning
- 178 är det nyttiga. Men detta uppnås i många fall icke. Man bör göra klar för sig skillnad mellan det rätta, som *gäller*, och det nyttiga, som *skall gälla*, att det senare »hör till
- B den tillkommande tiden». För hvitt och svart, tungt och lätt och allt annat dylikt kan människan sägas vara mått, »då hon i sig bär måttstocken därför och är viss på sina intryck och således tror, att de äro sanna och verkliga för henne», men
- C icke »för det, som kommer att vara», ty hvad hon trott skola inträffa, inträffar icke med nödvändighet. Om en i läkekons- sten oförfaren person tror sig skola få feber, men läkaren icke tror detta, hvilkenderas mening kommer framtiden att bekräfta? Eller besannas kanske bådas, så att den sjuke för läkaren är feberfri, men enligt sin egen uppfattning har feber? — »Det
- D vore löjligt», svarar Theodoros. Landtmannen, som tillverkar vinet, lär nog bättre än spelmannen kunna förutsäga dess kvalitet, musikern harmoniens bättre än gymnasten, kocken matens
- E bättre än läckergommen, och Protagoras påstod sig själf kunna mer än någon annan på förhand veta, »*hvad det är, som kan förläna anföranden inför rätta öfvertygande kraft*», och därför
- 179 anlitas han ock för höga summor såsom lärare. — Men om lagstiftning (och det däri afsedda nyttiga) gäller nu ock, att den ofta »förfelar det nyttigaste».
- B Förut har Protagoras »fastnat i den snaran, . . . att han gjort andras meningar giltiga, ehuru de uppenbarligen icke alls tillerkänna hans lära någon sanning».
- Nu är ådagalagdt, att den ene är visare än den andre.*
- C »Att icke hvarje mening hos hvar och en är sann», kunde ur många andra synpunkter bevisas.

Hvad angår den enskildes *intryck*, på hvilka meningen grundas, så är det svårare att bedöma deras sanningshalt. Därför är *Theaitetos' sats, att vetande och varseblifning är detsamma,*

icke ännu vederlagd. Protagoras' uppmaning (166 C, 168 B) »att gå närmare in på själfva saken», må då följas och »det i rörelse stadda vara't betraktas». D

Läran därom förfäktas med mycken strid af »herakleitérna». Dessa äro emellertid »i enlighet med sina skrifers bud i rörelse» äfven i sitt tal, däri de »icke låta något stå fast, .. förmodligen i den tron, att det är ett stillastående», hvarför ett samtal med dem icke är lätt. Men kanske de, då de äro fredliga och i ro, meddela sin lära åt dem, »som de vilja göra lika sig själfva». — »Hos dem blir», invänder Theodoros, »icke den ene lärare för den andre. De skjuta upp af sig själfva .. och anse hvarandra intet veta . . . Därför få vi själfva upptaga till undersökning — såsom en uppgift» att lösa — den lära, som de gamle under poetiska uttryck dolde för mängden, att rörelsen är alltings upphof, samma lära, som de senare öppet förkunna, »så att också skomakarna må få inhämta deras visdom och befrias från den enfaldiga uppfattningen, att somligt af verkligheten står stilla, annat röres.» Parmenides däremot lär t. ex., »att orörligt är och blir, hvad alltet benämnes». Sammaledes Melissos: »allt är ett och är stilla i sig själf, då det icke äger rum att röra sig uti.» — »Vi hafva så småningom gått framåt och oförmärkt kommit midt emellan båda parterna». Det gäller då att välja mellan dem. 180 B

Först prövas då »herakleitérnas» lära. De antaga två slag af rörelse: flyttning (incl. rotation) och förändring, hvilka båda tillkomma alltet. Den på en sådan princip grundade, förut anförda förklaringen af varseblifningen rekapituleras nu af Sokrates. Den hvita färgen rörde sig under varseblifningen mellan det aktiva och det passiva, och det passiva blef varseblifvande, ej blott varseblifning, och det aktiva blef ett på visst sätt beskaffadt (*föremål*), ej blott beskaffenhet. »Kanske dock 'beskaffenhet' förefaller dig att vara ett ovanligt ord och du icke förstår det i dess allmänna lydelse; märk då dessa enskilda exempel! Det aktiva blir hvarken värme eller hvithet, utan varmt och hvitt, och det öfriga på samma sätt». Då nu rörelsen icke blott är flyttning, hvarunder kvaliteter kunna uppfattas, utan äfven inom dessa en rörelse försiggår (förändring), så är det ju omöjligt att säga, hvilken beskaffenhet det, »som rö- 181 C D E 182 C

D res och flyter», har. Hvitheten t. ex. måste fastner själf förändras till en annan färg, »att den icke må beslås med stillastående». Vi kunna då icke gifva något riktigt färgnamn däråt, »då den ju flyter och således alltid smyger sig undan för den talande». Men då stannar icke heller själfva »varseblifningen» stilla. Jag kan icke med större rätt säga mig höra än icke höra, icke med större rätt säga mig se än icke se.

Nu har Theaitetos sagt, att vetandet är varseblifning. Således: vetandet har »betecknats icke mera som vetande än icke 183 vetande.» Detta svar vore ju riktigt öfverensstämmande med satsen, att allt röres. Men enligt den blifva *alla* svar ju rätta. Om man ville ge uttryck åt rörelseläran, enligt hvilken man hvarken får säga »så» eller »icke så», emedan båda B vålla stillastående, så fordrades därtill rent af ett annat språk. För att undvika bestämning och begränsning är enda utvägen att säga: »på intet sätt».

C Protagoras hade icke rätt däri, att människan är måttet för allt. Nu är visadt, att *Theaitetos icke heller har rätt i påståendet, att vetandet är varseblifning, åtminstone i den mån denna sats grundar sig på allrörelseläran.*

D Efter denna del af samtalen skulle, såsom Theaitetos erinrar, följa en undersökning af deras (*eleaternas*) lära, som säga, att allt står stilla. Men Theodoros vill slippa från replikskiftet med Sokrates, och denne finner själf olämpligt att företa E 184 taga en sådan undersökning. Det föreliggande ämnet skulle då trängas åt sidan »af denna ofantligt vidlyftiga fråga», som icke får betraktas i förbigående blott, ty då blir hon nog »ovärdigt behandlad». Sokrates blyges för att behandla den så, då han står inför Melissos och de öfrige, men framför allt inför den vördnadsbjudande Parmenides, hvilkens »tankedjup och själsadel» han såsom helt ung lärt känna.

B *Theaitetos* får underkasta sig ännu en maievtisk *pröfning af hans sats, denna gången för sig betraktad, men ur afgörande synpunkter.*

Då människan varseblir, sker detta genom särskilda organ, olika för olika sensationer: med ögonen varseblir hon hvitt och svart, med öronen den höga och djupa tonen. Man måste här göra den subtila distinktionen mellan uttrycken: ögat är det, *i och med hvilket* vi se (ὄψ), och: ögat är det, *hvarigenom* vi se (δι' οὐ). Det senare är det riktiga. Öga och öra äro själfva organ, men ej uppfattande (*subjekt*). »Det vore gruffligt, om en mängd sinnen vore inkvarterade i oss såsom i trähästar och icke alla dessa lupe samman i en enhet, själen eller hvad den bör kallas, *i och med hvilken* vi, genom dem såsom organer, varseblifva.»

1. »Varmt och hårdt och lätt och sött», de sinnliga kvaliteterna, hänföras till *kroppen*.

Man kan ej genom ett sinne förnimma, hvad man förnimer genom ett annat.

Ej heller kan man varseblifva båda genom ettdera.

2. Och då man *tänker* något om dem, kan det ej heller ske genom ett af dessa organ.

Detta tänkande (διάνοια) gäller varseblifningens föremål: toner och färg, och innefattar,

a) att de äro;

b) att de äro inbördes *åtskilda*, med sig själfva *identiska*;

c) att de båda äro två, hvart för sig ett — *talbestämda*;

d) i hvad mån de äga *likhet* och *olikhet*. Här är således ett förnimmande, som är skildt från varseblifningen. Liksom man nu, om man ville undersöka »tonens och färgens smak», kunde säga, med hvilket sinnesorgan detta skulle ske, nämligen med tungan, så frågas: »Hvarigenom verkar den förmåga, som för dig visar det gemensamma hos allt, liksom hos dessa sinnen,» de gemensamma bestämningarna (kategorierna): vara, icke-vara, likhet, olikhet, identitet och motsats, enhet och öfrigtalbestämmdhet (mångfald), jämnt och udda m. m.? »Det finnes intet sådant särskildt redskap för dessa som för de andra, utan själen, för sig själf», säger Theaitetos, »tyckes mig undersöka det gemensamma hos allt.»

Här utbrister Sokrates med hänförelse: »Visst är du skön, Theaitetos, . . . ty den, hvars ord äro sköna, är själf vacker

och god». Theaitetos har nu befriat dem från en lång undersökning, om han tror,

1) att själen genom andra kroppens förmögenheter uppfattar somliga föremål, men

2) andra genom sig själf.

186 B 1) Det hårdas hårdhet och det mjukas mjukhet förnimmas genom kroppens känslor.

A 2) Till själens (objekt) föremål höra däremot a) (de dialektiska begreppen) vara,¹ likhet, olikhet, identitet och åtskillnad, men ock b) (de praktiska begreppen) »ädel och skamligt», »gott och ondt». Deras väsen undersöker själen »framför allt, i det hon jämför det förflutna och närvarande med det tillkommande.»²

¹ 186 A: ἐπὶ πάντων παρέπεται betyder »det allmännaste, öfversta, begreppet». Om betydelsen af οὐσία i detta sammanhang hafva olika meningar gjorts gällande.

Heindorf fattar det = vara i tiden, ej väsen (så Stallbaum m. fl.); ty, menar Schmidt, här är närmast tal om de tre tiderna, till hvilka själen hänföör vara't, och sedan om ett vara i tiden till skillnad från ὅτι ἐστὶν = väsendet (186 B).

Wohlrab: οὐσία här och τὴν οὐσίαν τῆς ἐναντιότητος, 186 B, beteckna väsen.

Ribbing (anf. st., s. 124) säges af Wohlrab neka skillnaden mellan τὴν οὐσίαν och τὸ ὅτι ἐστὶν (186 B), men opponerar mot Heindorfs uppfattning liksom ock mot Peipers' genom att hela framställningen igenom identifiera οὐσία med »verklighet, som ej finnes till utan väsen».

Peipers (Ont. plat. s. 77 f., 271 ff., Erk. s. 534—537) anser, att växling äger rum i nämnda ords betydelse. 186 A betyder det *existens*, 186 B *essens*, ty det är förenadt med ὅτι ἐστὶν; τὴν οὐσίαν ib. är åter = *existens*.

Mot Ribbings bryter sig skarpast Schmidts (anf st. n. 212) tolkning af οὐσία i hela detta parti såsom = *existens*. Detta visar sig särskildt 186 C, där ἀλήθεια, som »betyder väsen», ej kunde ställas i motsats mot ett οὐσία som hade samma betydelse, och där μηδέ, som Ribbing i likhet med Ficinus och Serranus fattar såsom »icke heller», således utan stegrande betydelse, enligt Schmidt och de tyska utläggarna i allmänhet betyder »icke ens».

Vi citera Ribbings ord: »Det behöfves hvarken att här skilja mellan olika betydelser af οὐσία: det betyder på alla här citerade ställen *verklighet*, som enligt det föregående ej finnes utan väsen; ej heller och så mycket mindre är det af nöden att uttrycka någon motsats mellan, att det sinnliga objektet är, och dess väsen, som förut just blifvit bevisadt, att det, utan eller i motsats mot οὐσία, ej äger något ἔστι; .. ἔστι och οὐσία stå här båda på *ena* sidan, i motsats mot γίγνεται och ὁρᾷ å den andra.»

² Öfver detta uttryck har jag icke funnit tillfredsställande förklaring

Alltså: de förras »vara och hvad de äro och motsatsen B
dem emellan» utforskar själen genom att »gå tillbaka och jämföra dem med hvarandra».

Mot dessa olika (objekt) föremål svara olika slag af förnimmande.

1) Somliga intryck kunna nå själen genom kroppen redan C
hos späda barn (sensationen),

2) medan däremot betraktelsen af dessa (den abstraherande förståndsverksamheten) med afseende på deras *väsen* och deras *nytta* (= teoretiskt och praktiskt) först med tiden genom många processer och genom undervisning kommer till resultat.

Den, som ej finner vara't, = väsendet, finner ej sanningen.

Den, som ej finner en saks sanning, kan ej få kunskap därom. (Nu finnes väsendet genom förståndsverksamheten.)

*Således finnes ej vetandet i kroppens intryck, men i själens D
reflexion på dessa, som når väsendet och sanningen.*

hos utläggarna. Schleiermacher hänförde det visserligen med rätta endast till de *närmast* förut nämnda begreppen, och riktig är ock Wohlrabs hänvisning till hvad som sagts 178 A, 179 A om det *nyttiga* och till orden »väsen och nytta» i 186 A. Förklaringen till de 3 tidernas nämnande här anser jag vara den, att Platon här visar *sin* uppfattning af begreppen i dess motsats mot Protagoras' och sensualismens förut framställda. Se s. 22. Medan den senare lät begreppen, äfven de etiska och estetiska, som egentligen lågo Platon om hjärtat — obs. härvidlag orden »framför allt» och s. 13, 1 — äga blott tillfällig existens, för subjektet, hade Platon med tillhjälp af den sokratiske begreppsläran kommit till öfvertygelsen, att de icke ha sitt enda vara i och med den enskildes intryck, utan framträda först genom förståndsverksamhet, som »går tillbaka och jämför dem med hvarandra», 186 A, »genom många processer», C, och reflekterar på intrycken enligt D. Han fann ock, att begreppen icke äro blott tillfälliga med afseende på tiden, utan att de tvärtom äga bestånd och såsom sådana höra till alla tre tiderna. Hvad som gällde i går och gäller i dag såsom enskild eller allmän opinion, äger sanning och värde, endast om det ses i förhållande till framtiden tillika. Där möter oss det nyttiga, ändamålets högsta, allomfattande synpunkt. *Fyller det*, som enligt »herakleiterna» i ett visst moment *blir* skönt och enligt Protagoras *synes* skönt för en enskild eller allmän mening, *verkligen uppgiften* att vara skönt, — hvilket icke är omöjligt, men endast en jämförelse med hvad som *varit, är* och således i framtiden *blir* skönt kan utvisa, — så är det visserligen icke *ett i och för sig* varande, men det sköna föremålet »har del» i *det* sköna, som *varit, är* och *blir*, d. ä. det sköna i sig, idén.

E Det förra är nu αἴσθησις. Varseblifningen fattar ej väsendet, ej heller sanningen, och således icke vetandets föremål.

»Alltså, Theaitetos, torde vetande och varseblifning ingalunda vara detsamma.»

»Tydligtvis icke. Nu i synnerhet har det ju blifvit *fullkomligt klart, att vetandet är något annat än varseblifningen.*»¹

¹ Följande indelning af partiet 151 D—186 E må här gifvas:

- I. 151 D—160 E (τόπος, se s. 15): exposition af de läror, som skola kritiseras.
1. 151 D—157 C: läran att vetandet är varseblifning utvecklas gradvis med närmaste resultat, att intet ἀει γινωσκόμενον finnes (Krat. 440 B), intet objekt, som *är*.
 2. 157 E—160 E: i och med bemötandet af en invändning urgeras som resultat, att intet ἀει γινώσκον finnes, intet subjekt, som *är*.
- II. 161 C—186 E (ἀμφιδρόμα, se s. 15): lärorna behandlas i och för vederläggning.
1. 161 C—163 A: 1 invändn.; besvaras af Protagoras.
 2. 163 A—165 E: 2 invändn.; afvisas af Sokrates.
 3. 166 A—168 C: Prot. försvarar sig och preciserar den angrifna ståndpunkten.
 4. 169 D—171 C: 1. motbeviset: περιτροπή.
 5. 171 C—172 C; 177 C—179 C: 2. beviset: reell skillnad mellan kunskap och okunnighet.
 6. 179 D—183 C: 3. beviset: deductio ad absurdum af rörelseläran.
 7. 184 B—D: 4. beviset: sinnena *blott organ*.
 8. 184 E—186 E: 5. beviset: själens tänkande om *sinnnesförnimmelserna*, men *icke* de senare, är *vetande*.

II.

Protagoras och sensualismen i Theaitetos' första del.

Protagoras angifves allmänt som skeptiker. Hur har han kommit till en sådan ståndpunkt? Sofisternas skepsis vände sig mot den föregående filosofien och mot folktron. Den föras hufvudriktningar, herakleitismen och eleatismen, erbjödo föremål därför genom oförsonligt motsatta öfverdrifter. Den objektiva ställning, som den förs sofistiska filosofin intagit, blef ej längre hållbar. I såväl teoretiskt som praktiskt afseende är det afgörande utvecklingssteget till sofistikens tid betecknadt med Protagoras' sats, Πάντων χρημάτων μέτρον ἄνθρωπος, »människan är mått för alla ting», hvilken innehåller äfven det positiva i sofistiken, (det mänskliga) subjektets upphöjelse till domare (κριτής). — Men man torde icke vilja förklara Protagoras' utveckling ur antydda faktorer. Till sin skeptiska ståndpunkt skall han hafva kommit, icke genom erfarenhet af den föregående filosofiens öfverdrifter och oduglighet, utan genom konsekvent utbildning af herakleitismen. Han skall hafva behållit åtminstone dennas allmännaste satser om alltings förändring och rörelse såsom stöd för sin lära. Här är då icke fråga om ett sådant godtyckligt användande af äldre filosofem, som var vanligt hos de sofistiska retorerna, då de behöfde sådana som argument. Icke heller har ju Protagoras i detta fall blif-

vit skeptiker på det sätt, att han passerat genom och lämnat bakom sig en äldre åsikt, utan han har härledt sin skepsis ur dogmatiskt¹ erkända principer.

Vid forskningen inom den antika filosofiens historia är det ett vanligt fel, att man gör moderna kraf på konsekvens gällande. Skeptikerens ståndpunkt får ej förutsättas från början ha varit radikal. Det är ock visst, att sofistikers reaktion mot fysiken varit mera omedveten, än man gärna fattar den. Emellertid är det af stor betydelse för det rätta förståendet af Protagoras' anförda sats att veta, om och i hvad mån han var dogmatiker. Och om han detta var, om han såsom stöd för densamma använde något mot hans skepsis så stridande, som »att en objektivt verklig materia låg till grund för våra perceptioner»² och en beständig rörelse var dennas attribut, så har denna hans åsikt icke skridit öfver tröskeln till den nya period, som är att räkna från sofistikers begynnelse. Grundade han sin skepsis på Herakleitos³ så, att han utgick från och fasthöll allrörelseläran och därför nekade ett allmängiltigt vetande och en objektiv sanning, så är ju detta en företeelse, som är pendang till den, att Melissos utgick från principen af det varande och vid iakttagelsen af huru allt förändras inför vårt förnimmelande drog konklusionen, att detta är falskt.⁴ Vi känna om Gorgias, att äfven han förnekade vetandet och att han därvid utgick från eleatismen. Men det var icke ur principen för denna världsåsikt, han slöt sig till omöjligheten af en sådan. Det var i formellt hänseende, han begagnade eleatismen, nämligen en eleatisk dialektik. Så långt har Protagoras då icke avancerat. Han har icke öfvergifvit naturfilosofins sfär. Det är icke den fulla vissheten om dess fruktlöshet, som nödgat honom att taga tillflykt till det mänskliga subjektet, utan han intar i detta afseende en oafgjord position, och därmed är udden bruten af hans skepsis. Sin ställning som banbrytare — »utan Protago-

¹ Termerna dogmatiskt och dogmatiker ställas här i sin vanliga allmänna motsättning mot skepsis öfverhufvud, och bortses här således från den karaktär af dogmatism, som tillkommer äfven skepticismen.

² Ribbing, Ideeläran, s. 31.

³ Zeller, I b5, s. 749 m. fl. st.

⁴ Ib. I a5, s. 613.

ras ingen Sokrates» — behåller han väl ändå, men den är icke så stark, framhåfvandet af *människan* kan hos honom icke äga den revolutionära kraften, det eljest hade, utan får betraktas mera såsom en aning, hvilken det blef en senare generations verk att utbilda och derefter karikera, och Protagoras får sin storhet mest genom att ses från sin praktiska ståndpunkt och verksamhet.

Med denna fråga sammanhänger en annan af vikt. Den gäller Protagoras' fattning af ordet *människa* i den anförda satsen («homo-mensura-satsen»). Man har ansett, att han därmed menat *människan såsom sådan*, icke den enskilda, och således intagit en generell antropometrisk ståndpunkt. Innehållet af hans teoretiska lära, sådan den föreligger i homo-mensura-satsen: »*människan är måttet för allting*», blir då det, att hvad som är föremål för mänsklig erfarenhet, existerar. Sålunda skulle sofisterna aningsvis ha utpekad en ståndpunkt, som utgör en af den nyare filosofiens eröfringar. Protagoras är enligt denna åsikt icke blott moderat, utan icke alls skeptiker. I öfverensstämmelse med principen står den empiriska forskningsmetod, man ansett sig böra tillerkänna honom. — En sådan uppfattning af Protagoras' säkerligen förnämsta doktrin — hvilka stöd den eljest må kunna anföra — råkar i strid med den tolkning, som Platon i *Theait.* och annorstädes ger däråt. Vi finna homo-mensura-satsen transponerad i en utprägladt individualistisk, och Platon ställer denna individualism vid dess behandling under sofistens protektorat på ett sätt, som synes jäfva den generaliserande tolkningen.

Vända vi oss till den Platonska texten för att med dess tillhjälp komma till visshet i dessa stycken, så tränger sig den frågan på oss: är den platonska framställningen i *Theait.* så historiskt riktig, som man trott sig ha skäl antaga? Har Platon haft Protagoras' skrift framför sig och mer eller mindre troget följt denna vid skildrandet af den lära, man enligt *Theait.* tillagt honom, eller har han *icke* afsett att gifva en exakt bild af Protagoras' lära? I senare fallet kan han ha haft samtida till föremål för sitt angrepp, samtida, som voro bärare af Protagoras' tankar och därjämte utvecklade dessa till konsekvenser, som han icke själf dragit. En annan möjlighet är, att Platon,

som icke blott haft ett negativt och polemiskt syfte med denna skrift, utan bakom detta dolt det högre positiva och systematiska, tjänat i synnerhet detta senare genom att mera filosofiskt än historiskt betrakta relativistiska läror, mera sammanfatta och framställa den gemensamma, verkliga innebörden (Theait. 155 E) af deras olika faser — särskildt dem, han hade anledning angripa hos samtida — än efter föreliggande original framställa och sedan vederlägga en lära, hvars upphofsman, Protagoras, hvarken kunnat angripa Platons filosofi eller mera kunde försvara sig mot några angrepp. »Plato ueterum philosophorum et sophistarum decreta non solet ideo recoquere ut de dudum mortuis uilem reportet triumphum».

I och med erbjudandet af så olika uppfattningar är ock antydt, att den platonska texten är obestämd i ifrågavarande afseende. Det är ju icke ovanligt, att Platons dialoger äro föremål för de mest skiftande utläggningar. Icke alltid beror detta blott på framställningens otydlighet. — Hvad vår dialog beträffar, ha olika förklaringsförsök kämpat med hvarandra särskildt om några textställen, där Platon antyder ursprunget hos den lära, han skildrar. Detta gäller i synnerhet det mest koncentrerade partiet, förklaringen af varseblifningen i 156 A ff. Onekligen hvilar ett visst dunkel äfven på Theait-ställena öfver Platons uttryck, och det är i hvarje fall riskabelt att pressa dem. Forskningen har dock icke genom denna deras karaktär af $\mu\sigma\tau\eta\rho\iota\alpha$ låtit afskräcka sig från försöken att komma till klarhet i denna fråga.

Är framställningen af Protagoras' lära — åtminstone väsentligen — historisk eller icke? Det förra ansågs ju allmänt vara fallet — liksom beträffande Platons öfriga berättelser om sofisterna — ända till *Grotes* dagar. Sedan dess har väg banats för den på senaste tid med bestämdhet häfdade andra åsikten, att Platon här liksom annorstädes i stor utsträckning begagnat sig af fiktion. Att han så gjort i någon mån erkännes allmänt. Men somliga forskare gå därhän, att de förneka, det Platon hämtat sin redogörelse för sensualismen i Theait. ur Protagoras' skrift eller eljest från honom, och i stället anse, att någon Protagoras' lärjunge är upphofsman till denna lära. Därvid

har man för Protagoras' räkning behållit t. o. m. endast homomensura-satsen.

Representanter för den åsikten, att framställningen i sin helhet icke gäller Protagoras, äro *Dümmeler* och *Natorp*. De hafva i viss mening fullföljt en tanke, som redan Schleiermacher uttalade. Och de hafva till slut fått *Zeller* på sin sida.¹

Men den äldre uppfattningen, ehuru modifierad, har ännu sina företrädare. Gent emot *Dümmeler*, *Natorp* och *Zeller* har *Susemihl* senast uppträdt till dess försvar.² Han anser, att »Platon seine Auseinandersetzung der protagoreischen Lehre Theaet. 152 A—160 E im Wesentlichen der Hauptschrift des Protagoras, zwar mit Ausnahme des bekannten Satzes vom Menschen als Mass der Dinge nicht wörtlich, aber doch dem Sinne nach, wie er denselben verstand, entnommen hat». Häri instämmer *Apelt*.³

Vi må förberedande kasta en blick på de ställen, som här närmast kommit under debatt. Det är de, där hufvudmännen för ifrågavarande lära omtalas eller karakteriseras. Vi ha därvid att ge akt på följande uttryck: »Protagoras lär hafva varit en man af djup visdom. Oss, som höra till den stora hopen, gaf han blott dunkla antydningar härom (vi ha kunnat gissa oss till detta), men sina lärjungar har han kanske meddelat hela sanningen i hemlighet», 152 C; »de oinvigda», 155 E; »mysterierna», 156 A; »den fördolda sanningen i en namnkunnig mans eller, rättare sagdt, namnkunniga mäns lära», 155 E, samt »de, som representera en högre odling» eller »de finare», 156 A.

De båda första, 152 C och 155 E, sammanställas af *Wohlrab*⁴ och förklaras af honom så, att Protagoras hade en hemlig skola, åt hvilken han anförtrorde de läror, som han ej vågade offentliggöra, på det han icke skulle hemfalla åt gudsförnekarnas straff. *Dümmeler*⁵ och *Natorp*⁶ ha ansett, att 152 C

¹ Sista uppl. af *Phil. d. Gr.*, I b, s. 1099.

² *Neue platonische Forschungen*, II, Rheinisches Museum für Philologie, 53. band., Frankfurt a. M. 1898, s. 448—459, 526—540.

³ *Steins Archiv für Geschichte der Philosophie*, 14, Berlin 1901, s. 418

⁴ *Plat. Theaet.*, s. 101, n.

⁵ *Antisthenica*, Diss. Bonnae 1882, s. 56 f.

⁶ *Forsch.*, s. 21, 25, *Arch. f. Gesch. d. Phil.* 3, 1890, s. 353, 16.

betyder, att Protagoras icke själf hade haft den här antydd läran, utan andra (senare, som Sokrates ej rimligtvis kunde nämna). Härmed öfverensstämmer Zellers uppfattning af detta ställe.¹ Mot Wohlrabs förklaringsförsök kan man med H. Schmidt² anföra, att, om Protagoras låtit den skrift, som vållade hans landsförvisning, börja med att lämna gudarnas tillvaro därhän, han icke lär ha fruktat att uttala de läror, som här angripas, eller med Peipers och *Halbfass*³ fråga, hur Platon fått så noga reda på denna exklusiva skolhemlighet. Den förre säger i sitt anförda, gedigna verk, *Die Erkenntnisstheorie Platons*, s. 47: »*Sollte dies nicht nur eine Wendung sein, mit der Plato eine Vermuthung über den Ursprung der Protagoreischen Doktrin vortragen will?*» — Vidare är att märka, att 152 C och 155 E icke få sammanföras så som skett. De oinvidga på förra stället äro »den stora hopen», till hvilken Sokrates räknar sig. På det senare stället karaktäriseras däremot »de oinvidga» såsom företrädare af en materialistisk åsikt. — Orden »i hemlighet» och »mysterier» tolkas gifvetvis af Wohlrab⁴ såsom = *Protagorae interior disciplina*, af Natorp m. fl. såsom andras från sofisterna hämtade lära. Steinhart⁵ och Susemihl⁶ anse, att de innebära en syftning på Protagoras' dunkla uttryckssätt (likom »dunkla antydningar», 152 C), och Halbfass,⁷ att de sensualistiska och relativistiska lärorna framställdes med en för Platon vidrig orakelmässighet. — De anförda orden i 152 C och 156 A hafva nu af Dümmler och Natorp tolkats så, att med »mysterierna» = »de dunkla antydningarna åt den stora hopen» menas Protagoras egen lära i hans skrift och med den för hans lärjungar yppade sanningen en lära, som en Protagoras' lärjunge (Aristippos) utvecklat. Men Susemihl anmärker häremot med rätta, att det föregående, som utgör »de dunkla

¹ I b5, s. 1098, 5. 1099.

² *Beiträge zur Erklärung plat. Dialoge*, Wittenberg 1874, s. 222.

³ *Die Berichte des Platon und Aristoteles über Protagoras*, Fleckeisens Jahrbücher, 13 suppl.-bd, Strassburg 1882, s. 174, n. 76.

⁴ Anf. st., s. 91, n.

⁵ *Müller—Steinhart, Platons sämtliche Werke*, III, Leipzig 1852, s. 45.

⁶ Rhein. Mus., 53, s. 453 f.

⁷ Anf. st., s. 174.

antydningarna», förmodligen icke heller stått i Protagoras' skrift. Ett af Dümmler och Natorp obeaktadt ställe är enligt Susemihl afgörande bevis mot deras förklaring. Det heter i 162 A: *ει ἀληθῆς ἢ ἀλήθεια Πρωταγόρου, ἀλλὰ μὴ παίζουσα ἐκ τοῦ ἀδύτου τῆς βίβλου ἐφθέγγετο*, hvilket Susemihl parafraserar så: »Om påståendet är riktigt, och icke fastmer en djupare inträngande utläggning lär, att Protagoras själf icke menat allvar därmed». Häraf finner han det klart, att både den allmänt kända och hemliga läran stodo i hans skrift och att Platon icke egentligen skilt mellan dem. I 152 C förekommer visserligen restriktionen: »i fråga om varmt och allt dyl.» Men denna utmärker icke den allmänt kända läran. Därtill kommer, att Protagoras enligt 152 C *dunkelt antydt* t. o. m. den sistnämnda. Det är således klart, att *κομψότεροι*, »de finare», 156 A, i första rummet åsyfta Protagoras själf och hans hufvudarbete. Pluralen i *κομψ.* fordras af det parallela *ἀμύητοι* och kräfver i sin ordning pluralen »namnkunniga män» såsom förberedelse.

Inför denna argumentation kan icke Dümmlers och Natorps tolkning af 152 C äga bestånd, såvida den grundar sig på åtskiljandet af hemlig och profan lära. Frågan blir då den, om den friare uppfattning af denna framställning i allmänhet, som de representerat, därmed också faller, eller om Susemihls förklaring gifver, hvad som är bättre.

Orden: »sanningen i hemlighet» 152 C, »mysterier» 156 A, liksom »dunkla antydningar» 152 C och »fördold sanning» 155 E, ha enligt Susemihl den betydelsen, att de beteckna Protagoras' *dunkla uttryckssätt* (jfr ofvan s. 38). Därför kan anförda stället 162 A sägas tala. Meningen i 152 C återger han så: »Det är att hoppas, att Protagoras i hemlighet uttalat sin lära tydligare för sina lärjungar; för oss, som äro af den stora hopen och ju icke höra till dem, blir intet annat öfrigt än att *försöka tyda*» o. s. v. Onekligen står likväl den utvägen öppen att utan den nämnda distinktionen mellan allmänt känd och hemlig lära fasthålla Dümmlers åsikt. I de ifrågavarande orden kan den vara bestyrkt, ty de kunna tolkas så, som vi det göra, ironiskt: de beteckna gränsen mellan hvad som man kan »gissa sig till» rörande den kunskapsteoretiska valören af homomensura-satsen och konsekvenser däraf, som än mindre få till-

delas Protagoras själf, men väl kunna stämman öfverens med hvad hans lärjungar förfäktat. Susemihl anser, att Sokrates i dylikt fall skulle hafva talat om, att någon sådan lärjunge förrådt »hemligheten» för honom. Nu säger han helt enkelt, att »han vill yppa mysterierna» för Theaitetos, 156 A. Och det torde vara fullt tillräckligt. Såsom redan har blifvit antydt, kunde Sokrates svårligen framstå som kritiker gent emot en hans egen lärjunge, hvars lära utbildats först efter mästarens tid. Det enda fall, där Steinhart—Susemihls tolkning har säker giltighet, är vid ἠμίχατο (= »gaf dunkla antydningar», 152 C), ty detta ord användes ju om *poetiskt* uttryck. Orden: »sanningen i hemlighet» stå ju i motsats mot hvad mängden fått veta i dunkla antydningar. Därför kunna båda uttrycken ej få samma valör. För en riktigare uppfattning af både »sanningen i hemlighet» och »mysterierna» banas väg af ett alltför förbiset ställe, som vi här framhålla, nämligen 180 C D. Susemihl har själf gifvit premisserna till den förklaring, man med detta ställes tillhjälp kan vinna, fastän förklaringen strider mot hans egen.

I 179 B—183 C anser han¹ i anslutning till Kreienbühl, att icke Herakleitos' lära såsom sådan angripes, utan att det blott är en Protagoras' modifikation af densamma; ty i 182 A f. anföres den sensations- och rörelselära, som i 156 A ff. tillades just Protagoras, som »dunkelt» framställt den. Nu heter det om denna åsikt — i dess princip åtminstone —, att »de gamla *dolde* den i poetiskt uttryck för mängden», men »de senare», som kanske närmast motsvara αὐτῶν 182 A och då äro sensations-teoriens upphofsmän, d. ä., enl. Susemihl, Protagoras själf, »*öppet förkunna* den, så att t. o. m. skomakarne må inhämta deras *visdom*» o. s. v. — så öppet förkunnade denna i ett »dunkelt språk» höljda lära! — Är Protagoras närmast med bland »de gamla», hvarför en jämförelse med 152 E talar, så ligger i detta yttrande och särskildt motsättningen mellan äldre och yngre representanter väl under inga omständigheter *blott* det, att de förre skulle hafva varit dunkla, de senare tydligare i *samma* läras framställning, utan fastmer, att de förre endast till fröt

¹ Anf. st. s. 450.

hafva lärt, hvad senare presterat i full utveckling. Tror någon väl, att dessa gamla, som då måste utgöras af de 152 E anförda: Protagoras, Herakleitos, Empedokles, Epikharmos och Homeros, i ett något »dunkelt språk» samt och synnerligen komponerat den i 156 A ff. framställda läran, medan däremot senare omklädt den i en lättfattligare form? Detta är förutsättningen för att man sedan särskildt skulle få anse Protagoras såsom den gemensamme arvingen till deras testamente. Men om han nu »dunkelt och otydligt» uttryckt denna kanske egentligen af *filosofen* »Homeros», »anföraren» i 152 E, affattade lära om varseblifningen, hvarför begagnar sig icke då Platon af »de senares» vida lättfattligare framställning? Hvad är vunnet med att särskildt vända sig mot Protagoras, då han är »dunkel», men hufvudsaken för Platon var *läran* och icke sofistens personligen; då likväl flera dela berömmelsen att vara dess upphof? Här kan nämligen pluralen icke så att säga bortförklaras såsom i 156 A (se ofvan s. 39). Tvärtom korrespondera uttrycken: »de gamle» + »de senare», 180 C D, »urgamla och mångvisa män» 181 B, samt »deras lära» (τόδε αὐτῶν) 182 A, alltför väl med de anförda auktoriteterna i 152 E, »namnkunniga män», 155 E, och »de finare», 156 A, för att icke pluralen äfven i dessa uttryck skulle ha reell grund. Detta i synnerhet under Susemihls förutsättning. — De gamla ha enligt 180 C D uttryckt sig dunkelt, och vi sammanställa denna uppgift med de af Susemihl riktigt förstådda orden i 152 C: »dunkla antydningar». Men likavisst som de dunkla antydningarna uttryckligen skiljas från »den hemliga sanningen», måste vi ogilla det tolkningsförsök, som äfven låter den senare liksom »mysterierna» beteckna Protagoras' dunkla språk, och söka *en* förklaring för de »dunkla antydningarna» och de gamlas dunkla språk, hvartill Susemihls är tjänlig — om ock ej uttömmande —, och *en annan* för den hemliga sanningen och mysterierna.

Jämföra vi uppgiften från 180 D, att »senare» klädt denna lära i lättfattligare form, med orden i 152 C, som förut anförts, så erbjuder sig isynnerhet den förklaring, som Dümmler m. fl. representera. Visserligen är icke fråga om en offentlig och en hemlig lära. Men de »senares» verk att hafva tydligare uttryckt, hvad de gamla dunkelt meddelat, kan väl fattas såsom

ett yppande af deras »hemliga sanning» i den mening, att de utvecklade hos dem befintliga *principer* till läror, som Platon lärt känna hos dem, sina samtida, sina konkurrenter, hvilka han hade aktuellt intresse af att bekämpa. Såsom stöd för denna åsikt kunna vi anföra ett synnerligen intressant ställe ur dialogen *Kratylos*, som kanske författades samtidigt eller i nära samband med *Theait*. I 413 A säger Sokrates: ταῦτα μὲν πάντα διαπέπυσμαι ἐν ἀπορήτοις. Dessa ord gälla om en lära, som icke alls refereras till Protagoras, men väl hänföres till en riktning, som på herakleitiskt sätt förklarade språket, och hvilken lära företer ordagrann likhet med den, som i *Theait*. 156 A kallas »mysterier». Sokrates kunde, som sagdt, icke gärna rätt och slätt återge läror, som sågo dagen först på Platons tid. Man har då tänkt sig, att Platon valde sådana uttryck för att ge illusion åt sin store lärarens fingerade angrepp på hans egna medlärjungar.

Då Protagoras dunkelt antydt sin lära i diktens form (152 C) och detsamma gäller om de gamla och deras åsikt om rörelsen (180 D), men det *blott om denna* säges, att den öppet förkunnas af »de senare», så erbjuder sig i och med frågan, hvad »hemlig sanning» och »mysterier» då betyda, en annan utväg, som visserligen kommer nära den nu anvisade. »Hemlig sanning» och »mysterier» äro, såsom ofvan nämnt, motsatta Protagoras' dunkla antydningar i hans dikt. De tilläggas icke blott honom, utan flera »namnkunniga män» (i 152 E). Men 180 D lär oss, att den *herakleitiska principen*, som vidlyftigt *utvecklas* i och med »hemlighetens» afslöjande, endast oklart och blott såsom princip förekommit hos »de gamla». Ha »de senare» frambragt äfven alla öfriga, icke herakleitiska tankar, som ingå såsom element i denna utveckling? Därom finnes ingen antydning. Den hemliga sanningen är *icke uttalad* af Protagoras i hans skrift och lär då icke heller vara den åsikt, han tillsammans med »de gamla» dunkelt *uttryckt*, ej heller är den framställd af de senare, undantagandes den herakleitiska principen. Här möter oss deras åsikt, som vilja fasthålla, att själfva expositionen berör Protagoras' lära, i det de erkänna, att Platon *fritt* återgifvit denna. — Uttrycken i fråga säga då icke blott, att en så avancerad rörelselära aldrig funnits hos

t. ex. Herakleitos, utan, i den mån de därjämte beteckna allt, som i dessa partier »tillägges» Protagoras, också, att här föreligger en konsekvent fortbildning af principer, som Platon med sin filosofiska synpunkt funnit hos honom. För detta förklaringsätt blir det då utmärkande, att mysterierna, den hemliga sanningen, enligt detsamma framstå som en utveckling af konsekvenser och att upphofsmannen till denna filosofiska betraktelse är väsentligen Platon själf. C. *Ritters* tolkning af »mysterierna» såsom äldre naturfilosofers mytiska läror¹ vore förenlig med en sådan uppfattning. I förklaringen af varseblifningen, 156 A ff., finnes ett underlag af sådana läror, ett underlag, som är tillräckligt historiskt för att i sin mån gifva detta namn åt öfverbyggnaden, medan denna är tillräckligt ohistorisk för att få namn efter underlaget. — Att denna framställning är att betrakta såsom platonisk konstruktion i större utsträckning var H. *Bonitz*' åsikt. — 152 C får då den betydelsen, att det utmärker begynnelsen till denna utveckling af principer, särskildt af den, som gömmer sig i Protagoras' sats. Närmast förut har visats dess förhållande till sensualismen.

Orden »en namnkunnig mans eller rättare namnkunniga mäns lära», 155 E, röja samma påfallande obestämdhet. — Till stöd för hvad som ofvan sagts gent emot Susemihls uppfattning må särskildt betonas, att det icke står »namnkunniga mäns eller rättare en namnkunnig mans», utan de förra angifvas såsom de egentliga upphofsmännen. De auktoriteter, som åberopades i 152 E dela således äganderätten till mysterierna. Här förtjänar ock ordet *διανοίας* betoning. Platon säger icke, att han vill tolka en dunkel skrift, utan att han vill afslöja hemligheten i dessa mäns *åsikt*. Detta synes betyda, att här icke är fråga om att citera, icke om någon historisk lära, utan om den verkliga meningen i »de namnkunnigas» ståndpunkt, alltså om dess *filosofiska* innebörd och konsekvenser.

En sådan uppfattning närmar sig onekligen också Susemihl, då han för det andra tolkar Sokrates' ord om hemlighet och mysterier såsom betecknande en *invigning* i *lärans* mysterier, en öfvergång från utanverken till det inre och centrala.²

¹ *Untersuchungen über Plato*, Stuttgart 1888, s. 147.

² Anf. st., s. 455.

Säkerligen är denna tolkning riktig. Fråga är dock, om den i själfva verket låter sig förenas med vare sig Susemihls eller Dümmlers åsikter, som ju innebära, att Platon refererar en historisk, äldre resp. samtida lära. I det följande torde vi få tillfälle att göra en ur denna synpunkt behöflig undersökning af strukturen i Platons framställning. Frändskapen mellan Susemihls åsikt och det senast utvecklade förklaringsförsöket framträder, då han använder det tänjbara uttrycket: »väsentligen hämtat ur Protagoras' skrift». Bortsedt från den svårigheten, som är förbunden med försöken att urskilja, hvad som hör till Protagoras' själf och hvad Platon tillagt i och för invigningen, medges likväl, att Platon konstruerat. Ifrågavarande förklaringsförsök vill tillägga: i stor utsträckning. Äfven med den Dümmlerska uppfattningen låter det sig till en viss grad förenas. Platons fria, filosofiska skapelse kan ju väl vara *föranledd* af och *i viss mån* uttrycka samtida antagonisters läror, på samma gång den — såsom Peipers håller för möjligt angående Protagoras' herakleitism — uttrycker hans egna »Vermuthungen». Denna uppfattning går således en medelväg mellan de båda andra, vi anført: *Platon utformar och utvecklar* i en vidtomfattande relativistisk förklaring af varseblifningen *Protagoras'* principiella ståndpunkt, som *yngre sofister* mer eller mindre medvetet drefvo in absurdum.

III.

Herakleitos och Protagoras.

Den åsikten, att Protagoras varit herakleité, har man grundat på föreliggande del af Theait., då man ansett, att den lära om sensationen, som där förekommer, åtminstone delvis tillhört honom.

Stallbaum,¹ Steinhart,² Susemihl,³ Ribbing,⁴ H. Schmidt⁵ m. fl. anse, att sensationsläran i sitt metafysiska sammanhang med Herakleitos' lära historiskt tillhör Protagoras.

Berkusky⁶ håller den för att äfven tillhöra Herakleitos.

Zeller,⁷ Peipers,⁸ Michelis,⁹ Natorp,¹⁰ Wohlrab¹¹ m. fl. ha

¹ Plat. Theaet., proleg., s. 4.

² Plat. sämmtl. WW. III, Einl. s. 49.

³ *Genetische Entwicklung der Platonischen Philosophie*, I, Leipzig 1855, s. 182 ff. Jfr Rh. Mus. 53, 1898, s. 536 f.

⁴ Ideeläran, s. 108.

⁵ Krit. Com., s. 420.

⁶ Platons Theaetetus, s. 11.

⁷ I b5, s. 1088, 1100.

⁸ Erkenntn., s. 278 m. fl. st. Peipers medger dock, att en herakleitisk grundval ingalunda är nödvändig förutsättning för sensualismen. Han anser t. o. m., att det kan ifrågasättas, om Protagoras någonsin uttryckligen har anslutit sig till det herakleitiska systemet (s. 46), jfr s. 38. Det sannolika är emellertid, att Protagoras upptagit drag därur och använt dem för sin varseblifningslära.

⁹ Plat. Theaetet, s. 49, 48, 70.

¹⁰ Forsch., s. 21 ff.

¹¹ Anf. st., s. 27, 35, 92 n.

uttalat den åsikten, att vi här hafva en platonsk framställning och utveckling af herakleitismens sammanhang med Protagoras' lära, men att detta i grunden är historiskt eller äger historisk sannolikhet. Dümmler¹ har betviflat detta, och Bonitz², af Sillén,³ Halbfass⁴ m. fl. anse, att *Platon* utvecklat Protagoras' sats till en herakleitisk förklaring af varseblifningen.

Vi anföra här *Ribbings* ord i principfrågan: »Väl kunde Protagoras erkänna, att en objektivt verklig materia låge till grund för våra perceptioner: då det likväl ej är denna, som är dessa perceptioner, så är det också ej därom vi tala eller detta objektiva, vi mena med det verkliga, och hvad μέτρα angå, så, funnes de ock hos den alltid växlande ὄλη, hvilket dock ej låter sig visa, äro de likväl icke till för oss, då vi själfva ständigt förändras likaväl som allt annat.»⁵

I icke ringa grad erkänner *Zeller*⁶ det berättigade i tviflet på den historiska trovärdigheten i framställningen af läran om sensationen: *Platon* själf har låtit förstå, att en sådan teori icke funnits i Protagoras' skrift, utan tillhör först hans senare anhängare (152 C, 155 D, 165 E), antagligen Aristippos. Men dess herakleitiska motivering är förmedlad genom Protagoras; ty hans grundtanke: »alla ting äro för hvar och en, såsom de synas för honom», torde väl hafva framgått ur iakttagelsen af företeelsernas icke blott samtidiga, utan ock *successiva* olikhet eller växling, hvarpå just Herakleitos mer än någon hänvisat, och hvilket gör sannolikt, att Protagoras just från denna lära (jämte atomismen) fått en betydande impuls till utbildandet af sin relativism. — Detta är hvad *Natorp* uttalat som sin åsikt. *Dümmler* har senare begränsat förbindelsen mellan Herakleitos och Protagoras därhän, att han säger: »Es ist sogar sehr wahrscheinlich, dass der protagoreische διττός λόγος unmittelbar auf die herakleitische ἐναντιοτροπή, auf die Coexistens der Gegensätze zurückgeht. Aber von herakleitischer Physik

¹ Antisthenica, s. 56.

² Plat. Studien,³ s. 50, n. 2.

³ *Platons Teaitetos*, öfvers., Upsala 1882, s. 164 ff.

⁴ Anf. st., s. 173 ff.

⁵ Anf. st., s. 31.

⁶ I b5, s. 1098 ff.

ist bei Protagoras nichts zu spüren. — Wie nahe gerade die heraklitäische Philosophie eine skeptische Wendung legte, ist ja einleuchtend, und wohl allgemein anerkannt. Denkbar ist ja, dass ein Philosoph sein Nachdenken unmittelbar mit einer sensualistischen Erkenntnistheorie beginnt, und dann sofort bei dem Subjektivismus oder der Skepsis stehn bleibt. Wahrscheinlich ist mir dies jedoch selbst bei Protagoras nicht.»¹

Genom att sålunda reducera den ifrågavarande förbindelsen till logisk kommer Dümmler nära den åsikt, som uttalats af Bonitz o. a.

Susemihl har åter behandlat denna fråga i syfte att vederlägga Dümmlers uppfattning. I själfva verket kommer han i denna punkt till samma resultat som Zeller. Han medger, att tvifvelsmål mot Platons framställning här äro berättigade, men anser Aristippos-relationen oviss.² Han erkänner, att i 152 E (ofvan s. 7) och 160 D, där det om Protagoras', Herakleitos' och Theaitetos' åsikter säges: εἰς ταὐτὸν συμπέπτωκεν, icke mera är sagdt, än att Protagoras med många andra delat antagandet af en oupphörlig rörelse af allt, jfr 156 A. Å andra sidan gäller dock, att argumentationen 179 B—183 C, såsom nämndt, träffar samma herakleitiska lära, som i 156 A framställdes såsom tillhörig Protagoras, och att Theodoros, *Protagoras' vän*, är ända från 168 C och till 183 D medsamtalande, hvilket visar, att detta parti behandlar Protagoras' lära. Platon var således viss i sin förmodan, att Protagoras anslöt sig till Herakleitos. Han torde icke heller hafva underlåtit att fråga sin kamrat Aristippos, Protagoras' och Herakleitos' lärjunge, om denna hans förmodan var riktig. Vidare uppger Porphyrios, att Protagoras i en skrift — förmodligen hans förnämsta — bekämpat eleaterna. Alla senare berättare om sofisterna öfverensstämma noga med Platon, ehuru de icke blott hämtat ur Theait., utan också ur Protagoras' skrift, som torde hafva varit tillgänglig t. ex. för Sextos' källa (såsom Peipers och Natorp anse).³ — Häre instämmer *Apelt*, som ock närmar sig Zellers uppfattning, i det han säger: »Förvisso var Protagoras nog klok att till styr-

¹ *Akademika*, Giessen 1889, s. 177 f.

² Rh. Mus. 53, s. 536, 539.

³ Ib., s. 449 f., 536 ff.

kande af sin sats åberopa sig på . . . alla tings flytning, då han instinktmässigt måste känna, att däri låg hans ståndpunkts starka sida.»¹

En undersökning af hvilken ställning Herakleitos' och Protagoras' läror intaga till hvarandra närmast i vår dialog, är här på sin plats.

I 152 C sammanföras de först enligt den vanliga tolkningen och öfversättningen af dessa ord. Vi kunna återge dem så: »Protagoras lär hafva varit en man med djup visdom. Oss, som höra till den stora hopen, gaf han blott dunkla antydningar om denna sak, men för sina lärjungar har han kanske meddelat hela sanningen i hemlighet». Såsom nedan kommer att visas, kunna vi icke alls finna, att här någon faktisk anknypning göres till den lära, som framställes i det följande. Meningen synes helt enkelt vara denna: »Så långt Protagoras. Hvad däröfver är, har någon annan lagt till.» — Häremot torde man vilja anföra det följande partiet 152 D f, där det kanske bestämdare säges, att Protagoras grundat sin sats på en herakleitisk rörelselära. Sedan Platon redogjort för denna i allmänna drag, säger han ju, att »de flesta visa häri öfverensstämma med Protagoras»,² och bland de visa nämnes också Herakleitos. Relationen mellan denne och Protagoras är således icke blott påstådd, utan ock bestämd i nämnda riktning.³ Men granskas texten närmare, visar den sig icke gifva stöd åt en sådan tolkning. Det är noga att märka, att »den hemliga sanningen», sådan den först skildras, är en lära, som motsvarar, hvad Aristoteles uppgifver om den *senare* herakleitismens yttersta konsekvenser. Men, bortsedt från detta, gifver oss texten icke anledning att tänka på någon deduktion ur herakleitismen. Där anföres först, hvad som *kan* följa ur Protagoras förut framställda lära, nämligen: intet är i och för sig, intet får hafva någon särskild benämning, »ty om du kallar det stort, skall det visa sig vara litet» o. s. v. Motsatta egenskaper tillkomma föremålen. Detta är relativism. Nu är det frappant, att den herakleitiska läran, efter orden, icke säges

¹ Archiv f. Gesch. d. Phil. 14, 1901, s. 418.

² C. Ritter, Unters., s. 146.

³ Zeller, Archiv f. Gesch. d. Phil. 6, 1893, s. 140.

vara grund till relativismen, utan något, hvartill man kommer ifrån denna: ἐκ δὲ δι' ἰσορροπίας τε καὶ κινήσεως καὶ κράσεως πρὸς ἄλλα γίνεται πάντα. Från Protagoras' sats till relativismen, från denna till fysisk förändring. Härefter anföres såsom skäl till antagandet af den senare: ἔστι μὲν γὰρ οὐδέποτε οὐδέν, αἰεὶ δὲ γίγνεται. I själfva textens ord ligger således motsatsen till en utveckling från Herakleitos till Protagoras. Men sedan heter det i 152 E: περὶ τοῦτου πάντες ἐξῆς οἱ σοφοί. . συμπερέσθον (συμπερέσθων). Det är omkring satsen: intet är, allt uppkommer, som Protagoras, Herakleitos, Empedokles, Epikharmos och Homeros närmast förenas. Hafva vi tillräckliga skäl att tro, det alla dessa i samma mening, lika uttryckligt förnekat vara't? — Det har ej kunnat undgå Bonitz¹, att det anförda verbet pekar åt en fiktion. Att det så är att fatta visar Platon 160 D med orden: εἰς ταῦτόν συμπέτωκεν, hvilka uttrycka, att de där anförda olika läror i sina *konsekvenser* sammanfalla. Med uttrycket »förenas» — liksom genom att ställa Protagoras främst — synes Platon således hafva afvisat uppfattningen, att han här tänkt anställa en historisk-genetisk betraktelse öfver Protagoras' lära. Jfr härom Peipers.² Den, som känner Platons författarskap från andra håll, tager nog ej heller denna passus för exakt i dylik mening, så historisk själfva relationsgrunden för jämförelsen än kan vara. Fråga vi icke blott efter hvilka som här kunna sammanställas, utan hvilka som verkligen hyllat en vardandets lära, så är det godt och väl, så länge vi hafva med Herakleitos och Empedokles att göra — ehuru man gör mindre klokt i att däraf sluta, att Empedokles var herakleité —, men när vi sedan komma till Epikharmos och den välkända auktoriteten Homeros och göra bekantskap med versen om Okeanos och Thetys, gudarnas upphof, såsom bevis därför, att han hyllat κίνησις-läran, så vaknar nog tviflet på detta ställes historiska värde. Och fastän Platon—Sokrates (skämtsamt) väntar en annan verkan, minskas vårt tvifvel icke, när Homeros i 153 A upphöjes till anförare öfver truppen. Dock, i samma mån som »Homeros» var nog Protagoras »Herakleitos' lärjunge»!

¹ Anf. st.

² Anf. st., s. 46 f.

Någon annan betydelse får icke tillmätas detta ställe än den, att Platon ansåg, att dessa »gamle» poeter (180 C) och »visa», dessa »namnkunniga män» (155 D) stämde öfverens i förnekande af *vara't*, antingen de afgjortt hyllade *vardandets* princip eller icke. I valet mellan dessa ställdes de därför realiter på den senares sida. Det är ock möjligt, att Platon verkligen ansåg, att läran om alltings växling tagit sig uttryck i skaldernas och de visas dikter och tankar. Af ett yttrande hos *Theophrastos*, som vi här anföra såsom kommentar till detta ställe, synes framgå, att äfven han haft en sådan uppfattning. Han säger i *De sensu* 72: τὸ φρονεῖν κατὰ τὴν ἀλλοίωσιν . . . ἐστὶν ἀρχαιοτάτη δόξα πάντες γὰρ οἱ παλαιοὶ καὶ οἱ ποιηταὶ καὶ σοφοὶ κατὰ τὴν διάφθασιν ἀποδιδόασιν τὸ φρονεῖν. Hvarifrån *Theophrastos* nu fått denna åsikt, innebär den, att de gamla, skalderna och de visa voro relativister på en grundval af förändringens princip. Kanske delar han däri en redan på Platons tid utbredd uppfattning. Det är emellertid också möjligt, att den varit riktigt t. o. m. beträffande *Protagoras*, som i sådant fall *jämte* *Herakleitos* o. a. var anhängare af nämnda princip. Mera kan åtminstone icke slutas af vårt ställe. Den ringa historiska trovärdighet, detta ofvan visats äga, gör det dock alltför möjligt, att äfven *Protagoras* på blott lösa grunder sammanställes med t. ex. *Herakleitos*. Platon gör honom i alla handlingar ingen orättvisa, om han endast på grund af ett κατὰ τὴν διάφθασιν — såsom han ju tolkar homo-mensura-satsen — tillägger κατὰ τὴν ἀλλοίωσιν såsom konsekvens af hans ståndpunkt.

I 153 A ff. lämnas »tillräckliga bevis» för riktigheten af varats förnekande. Där får *Homeros*, betecknande nog, åter komma till hjälp. Halbfass anser, att de första bevisen, särskildt 153 B, alludera på *Protagoras* genom chiasm — ehuru en motsats mot den, han uppgifver¹ — och på grund af parallellism med dialogen *Protagoras* 351 A f., 326 A f., 323 C f., hvar est öfningens betydelse framhålles. På helt annat sätt förklaras de af *Dümmel* och *Natorp*, hvarom längre fram. — Något längsoekt synes den slutledning vara, genom hvilken Halb-

¹ Anf. st., s. 175, n. 80, 154, n. 9.

fass¹ vill häfda, att allusionen på Protagoras i dessa bevis icke förbinder honom med Herakleitos. Såvidt jag kan se, finnes intet i texten, som gör den ens behöflig.

För därpå följande partier anför Halbfass med rätta uttrycken ὑπόλαβε τοίνυν οὐτωςί, 153 D; ἐπόμεθα τῷ ἄρτι λόγῳ, 153 E; ἄφρει ἐάν πως ἀποτελεσθῆι, 156 C; ἐπάδω τε καὶ παρατίθημι ἐκάστων τῶν σοφῶν, 157 C, genom hvilka Platon synes röja, att framställningen är hans egen. Vi tillägga: ὡς φαίη ἂν Πρωτ., 154 B; ἂν σε Πρωτ. ἔρηται ἢ τις ἄλλος, 154 C; ἐξ ὧν τὸν Πρωτ. φαμέν λέγειν, 155 D.

Strukturen i 152 D—161 C förtjänar att beaktas. Det är känt, att den dialektiska konstruktionen i Platons dialoger helt och hållet baserar på resultaten. Härpå utgör nämnda parti — ehuru i mindre skala — ett exempel. Redan 152 D, såsom vi ofvan framställt dess tankegång, angifver hufvuddragen af den följande expositionen. 1) Intet är ett för sig, det som man nämner stort skall visa sig litet; 2) allt som man säger vara, uppkommer genom rörelse. Därigenom anteciperas först 153 E, därur satsen, 1) att intet är ett för sig, 2) en på rörelseprincipen grundad förklaring af synförnimmelsen gifves. 153 E anteciperar i sin ordning hela det följande partiet, 154 B—157 C. Där visas först utförligt 1) relativismens allmänna grundtanke, intet är för sig, inga kvaliteter äro konstanta, t. o. m. 155 C, och sedan 2) framställes den på herakleitismen grundade förklaringen af synsensationen, fullständigt utförd. Själfva anknytningen mellan den allmänna grundtanken och det fysiska underlaget sker i 154 A B på det sätt, att olikhet i uppfattning visas bero icke blott på subjektens åtskillnad utan på förändring hos samma subjekt. Däraf drages den slutsatsen, att *alla* olikheter bero på förändring. — Vi hafva skäl till att så betrakta denna exposition såsom ett sammanhängande helt äfven i de anförda orden ur 154 B. »Protagoras och hans meningsfränder» finna det löjligt, att Theaitetos vid exemplet med tärningarna² råkar i motsägelse, därför att han icke förstått vare sig sensationsteorien, sådan den i korthet angifvits i 153 E, eller

¹ Ib., s. 174.

² Se ofvan s. 9.

satsen, att intet är, i dess fulla innebörd. Det är för att undanrödja hvarje missförstånd och oklarhet, således i intimaste sammanhang med det föregående, som nämnda sats i hela sin giltighet (157 A B) utvecklas i och med den utförliga förklaringen af varseblifningens företeelse. — Af en sådan framställning har man icke rätt att sluta, att Protagoras kommit till sin sats från Herakleitos' allrörelselära. — Men Protagoras' motivering kan ju här i största frihet ha återgifvits af Platon. Antingen är den då i hufvudsak att finna i sensationsteorien 156 A ff., ty den grundas verkligen på den herakleitiska principen, eller ock har Protagoras' utveckling gått från hans sats till fysiken, såsom Peipers är benägen antaga. Partiet 153 D—157 C är, såsom nämndt, ett sammanhängande helt, och dess hufvud-del är 156 A ff. Först i den får relativismen sin fullständiga motivering, hvartill blott elementen angifvits i det föregående. Man kan väl icke känna sig tillfreds med en allmän försäkran, att Platon låter Protagoras utgå från herakleitiska läror. Protagoras och Platon lära ock hafva tänkt sig, *hur* detta skulle ske. Och i 156 A ff. sker det ju enligt den af Zeller och Apelt antydda gången: rörelsen vållar förändring och olikhet hos föremålen, och därigenom upphäves hvarje konstant kvalitet. Men hvarför har då icke Platon i 153 D—155 D hellre citerat en sådan Protagoras' egen deduktion, om den verkligen förelåg färdig, än att gå denna omväg fram till en — åtminstone i grunden — protagoreisk sensationsteori? Hvad är vunnet med de föregående utredningarna framför det att rätt och slätt ur minnet eller efter Protagoras' skrift citera hans lära och däraf draga konklusionerna? Kan man på allvar tro, att Platon behöft eller velat så i repriserna trefva sig fram till ett historiskt faktum?

Jo, vinsten med denna exposition är den, att satsen: $\epsilon\nu\ \mu\epsilon\nu\ \alpha\upsilon\tau\omicron\ \kappa\alpha\theta'\ \alpha\upsilon\tau\omicron\ \omicron\upsilon\delta\epsilon\nu\ \epsilon\sigma\tau\iota\nu$ (152 D), som förbundits med Protagoras', får en gradvis utsvällande bevisning. Därigenom kan *Platons kritik* föras till större djup, den kommer att omfatta allt djupare liggande förutsättningar för den kritiserade åsikten. Vi kunna då icke längre anse framställningen historisk beträffande Protagoras. I stället får den en filosofisk prägel och famnar mer än blott hans ståndpunkt. En närmare betraktelse

af sensationsläran torde bestyrka den uppfattningen, att denna lära liksom dess förberedande antydningar icke är ett verk af Protagoras. — Till sist torde man emellertid låta sig nöja med att icke kunna säga precis, hvad som är herakleitiskt hos sofisteten, men likväl i grunden anse, att sådant finnes, låt vara blott så, att Herakleitos anlitas a posteriori. Detta är en hypotes, som vill rädda alltid något af den herakleitiska fysiken åt Protagoras för att kanske också, såsom man menat, rädda Platon från beskyllningen att hafva pådiktat honom, hvad han aldrig lärt. Men det torde blifva klart af vår undersökning, att grundvalen sviktar äfven för denna hypotes. Kanske Platons samtid kände ett annat faktiskt skäl till dessa båda filosofers sammanställande. Hans efterföljare och vi känna deras logiska gemenskap.

Vi öfvergå nu till 166 A—168 C, det parti, där Sokrates försvarar Protagoras. Man har sagt, att dennes verkliga lära är att finna här.¹ De i 163 A—164 C och 165 B framkastade invändningarna mot *både* Protagoras' och Theaitetos' läror afvisas med orden: tror du, att någon skall »erkänna, att den, som förändrats, är densamme som före förändringen, eller rättare, att han är *den* och icke *de*, otaligt många *blifvande de*, om nämligen förändring *blir*.»² Af den anförda omständigheten, att både Protagoras och Theaitetos försvaras, men dessas läror icke kunna identifieras med hvarandra (hvarom nedan), är tydligt, att vi icke här hafva någon fyndort för Protagoras' egen lära. Med större sannolikhet kunde detta sägas om 166 D, där det heter: »Jag påstår, att sanningen är, såsom jag *har skrifvit*, att hvar och en af oss är ett mått för det varande och icke-varande, men att det råder en mycket stor skillnad mellan den ene och den andre just därutinnan, att somligt är och synes för den ene, annat för den andre. Och det är långt ifrån, att *jag* förnekar, att vishet och visa män finnas» o. s. v. Här är emellertid ingen herakleitism, intet utöfver homo-mensurasatsen. Däremot, när Protagoras i slutet af repliken åter kommer att nämna $\chi\iota\nu\sigma\iota\varsigma$ -läran, talar han å *bådas* vägnar, sina och

¹ Natorp, Anf. st., s. 40.

² 166 B.

Theaitetos', då han uppmanar Sokrates att undersöka, »hvad *vi* mena, när *vi* säga, att allt röres, och att hvad som synes för hvar och en, är för honom, det må vara fråga om en enskild människa eller ett samhälle.»¹ Liksom Protagoras förut bemötte invändningar mot båda, gifver han här *programmet för den följande diskussionen*, under hvilken Protagoras' och Theaitetos' satser samt herakleitismen slutgiltigt undersökas. Då sistnämnda åsikt slutbehandlats, heter det i 183 B: »Således hafva vi skilt oss vid din vän (Protagoras), och vi ge honom icke rätt däri, att hvar man är mått för alla ting, om han icke är vis. Och vi medge icke, att vetandet är förnimmelse med sinnena, åtminstone icke på grund af rörelseprincipen, såvida icke Theaitetos har något annat att anföra.» Dessa ord utgöra uppenbarligen en rekapitulation af dem, som på samma gång afslöto kritiken af Protagoras' sats och inledde behandlingen af herakleitismen i 179 C: »Äfven på många andra sätt kunde en sådan åsikt bevisas, att nämligen icke hvarje människas alla föreställningar äro sanna (= Protagoras' lära). Men hvad angår de hos hvar och en förhandenvarande intrycken, af hvilka varseblifningarna och de på dessa grundade föreställningarna uppkomma, är det svårare att bevisa, det de ej äro sanna . . . och Theaitetos har kanske träffat det rätta uttrycket, när han identifierade varseblifning och vetande. Låtom oss därför gå närmare in på frågan och betrakta detta *vara, som röres*» o. s. v. Detta tydliga åtskiljande af Protagoras' och herakleiternas läror, gör den åsikten oberättigad, att Protagoras' lära är föremål äfven för den kritik, som är riktad mot dessa senare, såsom Zeller² och Susemihl³ m. fl. mena.

I sådant syfte kunde ock anföras 183 C: ἐπειδὴ τὸ περὶ τοῦ Πρωταγόρου λόγου τέλος σχοίη. Men dessa ord betyda ju blott, att allt, som *berör* Protagoras' sats, d. v. s. äfven den teori, som i det föregående blifvit sammanställd med densamma, i enlighet med Protagoras' uppmaning, 168 B,⁴ blifvit undersökt.

¹ 168 B.

² Arch. f. G. d. Phil. 6, 1893, s. 140.

³ Rh. Mus. 53, 1898, s. 449 f.

⁴ ὅς ὁ ὑπὲρ Πρωτ. λόγος ἐπέτατε, 179 D.

Anticipationsvis må här anföras, att till förklaringen af sinnesförnimmelsen 156 A ff. är 'Theaitetos' sats: »vetandet är varseblifning», att betrakta som rubrik. Den utgör en platonsk sammanslutning af homo-mensura-satsen och herakleitismen. Detta framgår af en överblick af indelningen, vid hvilken jag måste fästa största vikt. Sedan Protagoras' och Theaitetos' satser i 152 D—161 B sammanförts med allrörelseläran och slutligen baserats på denna i 156 A ff., vidtager 161 C pröfningen af lärorna. Först riktas anmärkningar mot både Protagoras' och Theaitetos' satser, men de tillbakavisas af Sokrates, 161 C—169 C. I 169 D—179 B vederlägger Sokrates *Protagoras utan att angripa rörelseläran*. I 179 C—183 C behandlas denna i sammanhang med Theaitetos' sats. Vi hänvisa till 179 C och 183 C, som föreg. sida anförts och där 'Theaitetos' sats just grundas på den herakleitiska principen.

Om man någonstades har att vänta en exakt framställning af Protagoras' lära, så är det i angifna partiet, 169 D(—172 C; 177 C)—179 B, där den vederlägges. Vederläggningen får ej hugga i vädret; den måste vara så fullständig som möjligt. Såsom nämnt, finnes i detta parti intet mer än homo-mensura-satsen. Protagoras bekämpas där direkt, men försvinner från och med 179 C. Däremot tilldelas den från hans sats på sådant sätt skilda rörelseläran ett flertal representanter. Herakleitos nämnes *icke någonstades* ensam. I 152 E förenas han, såsom vi sett, med andra, i 160 D stå »Homeros, Herakleitos och hela deras släkte» tillsamman, och i 179 D talas om Herakleitos' lärjungar. Härmed äro pluralen i 182 A och *Kratylos* 440 C: »Herakleitos' anhängare», m. fl. st. att jämföra.

Hvarför pluralen, hvarför »hela deras släkte», om Herakleitos rätt och slätt kunnat åberopas som Protagoras' läromästare? Hvarför skall Homeros upprepade gånger vara med, 152 E ff., 160 D, 179 E (»homeriska läror», Heindorf, jfr 180 C D)? Först och främst rycker pluralen *herakleitéerna*, ensamt den, stödet från tanken, att något af denna framställning är att återföra direkt på Herakleitos.¹ Vidare synas de hafva varit en historisk företeelse. Därför talar åtminstone den utförliga ka-

¹ Berkusky, anf. st.

raktäristik, som 179 E f. gifves af de »efesiska herakleitéerna».¹ Är Protagoras med bland dem? Är »herakleitéerna» en allmän term, under hvilken (Herakleitos,) Protagoras (och efter hans föredöme herakleitiserande lärjungar) åsyftas och genom hvilken — det visserligen lösliga — sammanförandet af efesiern och abderiten historiskt bestyrkes? Nej, Protagoras är icke heller underförstådd bland dem. De delas, såsom ofvan visats, 180 C D i tvenne riktningar, en äldre, som dolde läran i poetisk dräkt, och en yngre, som öppet förkunnade den. Den förra inrymmer icke Herakleitos' lärjungar, möjligen hans meningsfränder, men är förmodligen blott fingerad.² Därför talar allusionen på Homeros. Den senare utgöres af sofister och eristiker (σοφώτεροι!); men bland dem är icke Protagoras. Först och främst gäller, att herakleitéernas lära både i 156 A ff. och i 180 D ff., hvilka partier af Susemihl o. a. hänföras till Protagoras, innehåller varats förnekande, icke blott hvad metafysiken, utan ock hvad språket beträffar, så att *ordet* »vara» bör öfverallt borttagas». Häremot strider på ett slående sätt Protagoras' egen sats, i hvilken han icke generar sig för att använda orden »varande» och »vara». Deras förekomst på ett så signifikativt ställe utgör ett betydande skäl mot att tillägga Protagoras den herakleitiska relativismen. Vidare har Susemihl anført, att Theodoros, Protagoras' vän, är medsamtalande i hela partiet 168 C—183 D, såsom bevis därför, att kritiken af herakleitéerna gäller äfven Protagoras.³ Detta bevis vederlägges af den omständigheten, att den hånfulla beskrifningen på »herakleitéerna» är *lagd i Theodoros' mun*, som är Protagoras' vän och 171 C också kallar honom för sin εταῖρος, men 180 B säges icke hafva herakleitéerna till εταῖροι.

Här är en jämförelse med dialogen *Kratylos* på sin plats. Af 391 C framgår, att Protagoras meddelat sina lärjungar un-

¹ Se ock af Sillén, *Platonis de antiquissima philosophia testimonia*, Upsaliae 1880, s. 38 f.

² Se ofvan s. 49 f.

³ Susemihl erkänner dock (Rh. Mus. 53, s. 531), att *det*, som i Protagoras' själf försvar (165 E—168 C) förbereder partiet 179 B—183 C, där herakleitismen vederlägges, är konsekvenser, »die Protagoras selbst ohne Zweifel noch nicht gezogen hatte».

dervisning om ἡ φύσει ὀρθότης ὀνόματος (391 A). Häraf har *Brandis*¹ dragit slutsatsen, att de etymologiserande herakleitéerna voro Protagoras' anhängare. Dessa herakleitéer förenade sin lära om σοφή med en därmed öfverensstämmande förklaring af språket, enligt hvilken detta är ett utflöde ur tingens *natur*, och åberopade med mer eller mindre rätt Herakleitos som auktoritet härför. Susemihl² antager, att denna φύσις-teori härrör från eller delats af Protagoras. Det är dock beaktansvärdt, att hans sats i 386 A förbindes med den motsatta språk teorin, enligt hvilken det kom till stånd θέσει, d. v. s. ytterst genom *godtycke*. Demokritos var den förste, som företrädde denna princip. Wecklein och Schanz låta därför Protagoras hylla den subjektivistiska θέσις-principen, och *Gomperz*³ anser detta hafva goda skäl. Utan tvifvel med rätta. Protagoras' ståndpunkt, κατὰ τὴν ἡμετέραν δόξαν, ställes i skarp motsats mot φύσις-principen, κατὰ φύσιν, i 387 A ff. Uttrycket φύσει ὀρθότης, som anfördes ur 391 A, må ej missleda oss. Om vi följa framställningen genom 388 och 389 till 390 D, så finna vi, att ἡ φύσει ὀρθότης där har den vidsträckta betydelsen af *riktighet öfverhufvud*, τις ὀρθότης (391 A, i motsats mot ἐξ αὐτομάτου, som icke medger någon riktighet). Hvilka förklaringar finnas då öfver »riktigheten öfverhufvud» (αὐτοῦ ἡ ὀρθότης [= τοῦ ὀνόματος] 391 B; λέγει περὶ ὀνομάτων 391 D; jfr 397 A)? Jo, först sofisternas, hvilkas allmänna ståndpunkt, θέσις, bestämts i 386. Men *redan då* afvisades Protagoras', och man kan ej heller nu gilla dess konsekvenser i denna fråga (τῆ τοιαύτη ἀληθείᾳ ῥηθέντα, »Folge», Schleiermacher). Att Protagoras sedan likväl skulle komma i fråga och t. o. m. åsyftas 402 A ff., där den herakleitiska språkförklaringen behandlas, synes alldeles omöjligt. Vi finna således, att Protagoras i denna dialog företräder subjektivismen, ἢ ἂν τῷ δοκῇ, παρὰ φύσιν, 387 A B, samma ståndpunkt, som i Theait. tillerkännes honom, men någon herakleitism, φύσις- eller κίνησις-lära påbördas honom icke. Det är känt, att han i likhet med andra sofister meddelat undervisning om språk-

¹ *Geschichte der Griech.-Röm. Philosophie*, II: 1, Berlin 1844, s. 285, f).

² Genet. Entw., I, s. 151.

³ *Griechische Denker*, I, Leipzig 1896, s. 355.

ket¹ och äfven om dess riktighet. Att han äfven härvid utgått från homo-mensura-satsen, hvars innehåll kan sammanfattas i ordet θεσις, är sannolikt. *Denna θεσις-princip möter i Kratylos den extrema φύσις genom bådas förnekande af βέβαιόν τι.*

Är Protagoras således ej heller i denna dialog realiter förbunden med herakleitismen, så ha vi dock där lärt känna en väg, på hvilken de kunna mötas. Och den herakleitiska φύσις-riktning, som där gör gemensam sak med subjektivismens θεσις (Protagoras' ståndpunkt) i *varats* förnekande, är ingen annan än *den, som i Theait. 152 D anknytes till Protagoras' lära.*

På det högsta kunde man således af Platons framställning sluta, att Protagoras med Herakleitos och många andra delat rörelseprincipen, ty någon historisk relation mellan de båda nämnda tänkarna framgår icke därur. Men att sofisterna ställt sig på vardandets sida — så ovisst och t. o. m. ur vår text obevisligt detta än är — säger icke med nödvändighet, att han historiskt uttalat sig för rörelseläran, utan kan vara Platons uppfattning, hvilken trädt oss närmare i och med konstaterandet af en inre, logisk frändskap mellan Herakleitos och Protagoras.

Det gäller nu att undersöka, hvad icke-platonska källor hafva att meddela i denna fråga.

Aristoteles talar äfven om de eljest föga kända herakleitéerna. *Met. A 6, 987 a 32 ff.* heter det om Platon själf: »Från ungdomsåren var han förtrogen med Kratylos och den herakleitiska läran, att sinnevärlden är i ständig flytning och intet vetande därom är möjligt». *Ib. Γ 5, 1010 a 11* kallar han denna riktning för οἱ φάσκοντες ἡρακλειτίζειν, hvarvid Kratylos' slutliga öfverdrifter omtalas. Till dessa ställen, som Zeller anför, lägga vi *ib. Γ 3, 1005 b 25: καθάπερ τινές οἴονται λέγειν Ἡράκλ.* Det ser af det sista citatet ut, som om Herakleitos icke med full rätt åberopades.

Då man icke riktigt uppfattat de partier af *Metafysiken*, som beröra vårt ämne,² må här en öfversikt gifvas öfver dem. Vi finna då genast, att *äfven Aristoteles förbinder herakleitismen*

¹ Se Zeller, I b5, s. 1141, och Gomperz, *anf. st.*, s. 354 ff.

² Peipers, *Erk.*, s. 683 f., af Sillén, *Plat. Teait.*, s. 166.

med Protagoras' lära, men ur den utprägladt logiska synpunkt, som ej ännu finnes hos Platon. — I Γ 3 vederlägges icke Herakleitos' lära.¹ Där fastställes som bas för den följande undersökningen principium contradictionis, såsom den allra »säkraste principen». Såsom föremål för samma undersökning angifves därpå med ofvan citerade ord den åsikt, som för *motsägelselagens upphäfvande* åberopar, att Herakleitos lärt, att »allt är och icke är.»² Kap. 4 anknyter ock med orden »såsom vi sagt» till denna riktning, som åberopat Herakleitos, hvarför här icke kan vara fråga om någon »annan» lära,¹ utan blott om nämnda åsikt ur formell synpunkt, sådan den omfattas af många äfven bland naturfilosoferna. Därefter införes nu med kap. 5 Protagoras' sats³ med de betecknande orden: »Från samma åsikt (näml, att motsägelselagen icke gäller,) utgår äfven Protagoras' sats, och de båda måste antingen i lika grad gälla eller icke gälla». Hans här åberopade lära är: τὰ δοκούντα πάντα εἰσὶν ἀληθῆ καὶ τὰ φαινόμενα, således den, som anföres i Theait. 152 A m. fl. st. Hur denna sammanhänger med principium contradictionis, med sanning och falskhet, visas 1009 a 9—15. Sedan säger Aristoteles: båda riktningarna utgå från samma principiella ståndpunkt. Men alla deras anhängare kunna icke bemötas på samma sätt. Somliga hafva kommit till en sådan ståndpunkt ἐκ τοῦ ἀπορήσαι, af tvifvel, och de äro lätta att behandla, nämligen genom öfverbevisning. Andra hylla den blott λόγου χάριν, blott eristiskt, och de måste mötas med våld. Här kunna vi icke med af Sillén⁴ rätt och slätt räkna Protagoras med till den senare riktningen. Denna vederlägges först i kap. 6, 1011 a 15 ff., men Protagoras behandlas redan i kap. 5. Bland dem, som kommit till motsägelselagens upphäfvande ἐκ τοῦ ἀπορήσαι nämnas där först Anaxagoras, Demokritos, Empedokles, Parmenides, ja, t. o. m. Homeros⁵ Därefter kommer herakleiternas »yttersta konsekvens».⁶

¹ Peipers, anf. st.

² Jfr 1012 a 24: εἰσιν.

³ 1009 a 7.

⁴ Anf. st., s. 166.

⁵ 1009 a 22—1010 a 7.

⁶ 1010 a 7—b 1.

Så behandlas, efter denna, satsen: $\pi\acute{\alpha}\nu\ \tau\acute{o}\ \phi\alpha\iota\nu\acute{o}\mu\epsilon\nu\omicron\nu\ \acute{\alpha}\lambda\eta\theta\acute{\epsilon}\varsigma$, som är Protagoras', men *utan* förbindelse med herakleitismen. Och Aristoteles *erkänner* här *själf*, att han har Theait.¹ för sina tankar — så fattar jag 1010 b 11 ff., särskildt orden: »Såsom också Platon säger». — Med dessa kapitel i Γ sammanställa Peipers och af Sillén K, kap. 6. Vi ha dock förmodligen att med Christ, Überweg o. a. anse denna bok för en efteraristotelisk bearbetning af Met. B, Γ, E. Men den kan äfven såsom sådan förtjäna att beaktas. Sedan den herakleitiska åskådningen omnämnts i slutet af kap. 5, börjar kap. 6² med orden: »*Ganska nära* det nu anförda kommer Protagoras' yttrande. Han sade nämligen, att måttet för allting är människan, det vill m. a. o. säga, att det, som hvar och en förnimmer (tror), också säkert är.» Vidare säges, att just detta innebär motsägelselagens upphäfvande och att denna grundas på *olikheten i människors uppfattningar*. »Men svårigheten afhjälpes, om vi se till, hvarifrån denna mening härleder sig. Somliga synas hafva fått den från naturfilosofernas åskådning, *andra*» från olikheten i människors uppfattningar.³ Naturfilosofernas åsikt behandlas därpå.⁴ Den andra, till hvilken Protagoras' tydligtvis är att förlägga, skildras i 1062 b 36—1063 a 9. Därefter kommer författaren åter till *fysiken*, och den rörelse-lära, som då nämnes, påminner lifligt om Theait. — Peipers har fattat uttrycket $\pi\alpha\rho\acute{\iota}\omega\varsigma$, 1062 b 15 och 1063 a 33, såsom tydande på herakleitism hos Protagoras, enär han användt detsamma. På sistnämnda ställe kan jag icke finna, att det längre är tal om honom. På förra stället, 1062 b 15, torde det däremot just beteckna, att hans sats *motsvarade* den herakleitiska åsikten; ty för denna är uttrycket i fråga, som sällan förekommer hos Platon och Aristoteles (men däremot upptagits af de senare), afgjortt betecknande. Af annat skäl är emellertid Peipers benägen att reducera beviskraften hos af honom anförda stället, nämligen därför att författaren möjligen lagt Theait. till grund för sin framställning. Vi ha redan vidrört denna fråga. Enligt

¹ Obs. särskildt 178 C!

² 1062 b 12.

³ T. o. m. b 19.

⁴ T. o. m. b 35.

vår mening är det alldeles visst, att Theait. afses i Met. I. Äfven K företer likhet med Theait. Vi hänvisa till argumentet med $\lambda\alpha\rho\acute{o}\varsigma$ Theait. 170 A f, 171 E, 178 C och Met. K 6 1063 a 29 ff. samt framför allt det analogä stället Γ 5 1010 b 12, annat att förtiga.

Med Theait. för ögonen har således Aristoteles, som dock torde hafva kunnat tolka denna dialog i författarens anda, icke alls historiskt förbundet de båda ifrågavarande filosoferna, men väl gifvit Herakleitos' (mer eller mindre förmenta) efterföljare en parallellställning till Protagoras. Vi återfinna här den *logiska* gemenskapen, som ofvan angifvits som den enda säkra i de platoniska framställningarna.

Theophrastos nämner i *De sensu* icke någon Protagoras' sensationslära eller någon hans relation till Herakleitos.

Sextos däremot söker i *Pyrrh. Hypot.* I, kap. 32, bevisa, att Protagoras var dogmatiker, och anför i detta syfte, att han var anhängare af rörelseläran. Men Peipers¹ har anmärkt, att han för sin framställning kan ha använt Theait. som källa, ehuru »Protagoras' skrift», som var känd ännu af Porphyrios,² också kan ha legat till grund därför. Detta anse Natorp och Susemihl vara troligt beträffande *Math.* VII, 60—64. Om det förra partiet säger af Sillén, att det återger, hvad Theait. meddelar, och att skenbara afvikelser därifrån äro »utföranden och omtolkningar, som Sextos' filosofiska språk förledt honom till».³ Härmed öfverensstämma i hufvudsak Dümmlers och fullständigt Natorps uppfattningar af detta ställe. Den senare utdömer det helt och hållet såsom källa för rekonstruktionen af Protagoras' lära.⁴ Utan tvifvel med rätt. — Återstå då *Math.* VII, 60—64 och 388—390. Jag måste för min del bekvifla, att Sextos i dessa partier haft Protagoras' skrift framför sig. Hvarför har *icke heller han* något annat citat att gifva ur denna skrift, som väl torde ha omfattat mer än *en begynnelsevers*, än denna samma Protagoras' sats, som vi känna från Platon, och hvarför behöfver också han anställa reflexioner där-

¹ Anf. st., s. 683.

² Se Zeller, I b⁵, s. 1088, 1.

³ Anf. st., s. 166 o. n.

⁴ Forsch., s. 58.

öfver — förunderligt lika Platons! — i syfte att uppskatta läran till dess värde, då detta säkerligen bekvämare lät sig göra genom att citera Protagoras' närmare utveckling däraf? — Men äfven om sofistens skrift förelegat Sextos vid författandet af dessa skildringar, så duga de i alla händelser icke att anföra som bevis för Protagoras' herakleitism, ty därom innehålla de *icke ett enda ord*.

Längre än till en logisk öfverensstämmelse mellan Herakleitos och Protagoras kunna vi således icke med säkerhet komma. Men därmed är också möjligheten af faktisk förening gifven. Denna har under loppet af vår framställning mer och mer erbjudit sig i och med »herakleitéerna». Äro dessa att betrakta som bådas gemensamma lärjungar?

Aristoteles sammanställer nämnda riktning med »dem, som hylla Protagoras' lära». ¹ »De, som hylla Protagoras' lära», äro ock kända af Theait. (172 B; »Protagoras' lärjungar» 170 C; »förmyndarne» för hans lära 164 E; »hans meningsfränder» 154 B; »någon annan» i hans ställe 154 C, 162 D.) Att Protagoras' och »Herakleitos' lärjungar» äro de samma, anser jag afgjordt framgå af 172 B och 177 C. På förra stället talas om dem af Protagoras' lärjungar, som göra ett undantag från sin relativism, i det de tillerkänna det goda i framtiden (= det nyttiga) en absolut valör. Därefter följer »episoden om talarer». Då det i 172 C afbrutna samtalen återupptages, heter det om samma hans lärjungar: »De, som tala om ett vara i rörelse och säga, att hvad som synes hvar och en i hvarje enskildt fall, också är för den, hvilkens uppfattning det är», 177 C

Genom detta förhållande, att Protagoras och Herakleitos hade gemensamma lärjungar, förklaras särdeles väl Theait's framställning i det hela och i enskildheter. Det blir tydligt, hvarför Protagoras ej direkt förbindes med Herakleitos, men ändå får liksom taga dennes lära under sitt protektorat (166 B f., 168 B: »vi»). Protagoras »hemliga lära» (152 C) kan då åtminstone delvis innebära, hvad dessa efterföljare ville tolka fram ur hans sats. De kunna »på annat sätt» (152 A) ha sagt

¹ Met. I, 4, 1007 b 22.

detsamma som han, i det de ha utpräglat hans homo-mensura-sats i sensualistisk riktning. De äro de *verkliga* epigonerna till Herakleitos och kunna till sin allmänna ståndpunkt (152 E; Arist. Met. Γ 5, 1009 a 22 ff.; Theophr. De sensu, 72;) jämföras med de gamla skalder och visa, men hylla deras åsikt mera λόγου χάριν, för att utbasuna den, »så att också skomakarna må få inhämta deras visdom» (180 C f., Met. Γ 5 1009 a 21).

IV.

Reproduktion eller konstruktion?

Den af Grote m. fl. representerade uppfattningen om Platons framställning särskildt af sofisterna har i våra dagar blifvit förfäktad och utvecklad af bl. a. K. Joël,¹ som kraftigt betonat, att den blott har fiktiv karaktär. I öfverensstämmelse med Peipers,² *Teichmüller*,³ Dümmler⁴ och Natorp⁵ frågar han: »Glaubt man nun ernstlich, dass der feurige Plato z. B. sich lieber rekapitulierend mit den alten Gegnern des Sokrates beschäftigt hat als selbständig mit seinen eigenen Gegnern, namentlich seinen Concurrenten in Athen, wie Antisthenes, Aiskhines, Isokrates, Lysias?»⁶ Die 'Gegner' des Sokrates, wenn er überhaupt jemals mit Protagoras, Hippias etc. als Gegnern debattiert hat, waren entweder tot oder, wenn sie noch lebten, können sie nur komisch davon berührt worden sein, dass Plato sie bekämpfte durch Wiederholung von Gesprächen, die vielleicht ein Menschenalter zurückliegen und vor seiner Geburt oder in seiner Kindheit stattgefunden haben. Andere Zeiten

¹ Archiv f. Gesch. d. Phil. 9, 1895, s. 57 ff

² Anf. st., s. 267.

³ *Literarische Fehden*, II, Breslau 1884, s. 107.

⁴ Anf. st., s. 56.

⁵ Anf. st., s. 4.

⁶ Jfr Gomperz, Gr. D., I, s. 338 f.

wecken andere Fragen und andere Gegner.» Han anser, att ingen numera kan undandraga sig den revolutionärt klingande satsen: »Wenn man zugesteht, dass in der Maske des Sokrates zumeist Plato spricht, so fordert die Consequenz, dass man in den Gegnern des Sokrates zumeist maskierte Gegner des Plato sucht.» Hvilka äro då dessa motståndare? Icke kretsen af Protagoras, Gorgias, Prodikos, Hippias, såsom läroböckerna mena. »Man sollte sich stets erinnern, dass auch Sokrates und Plato, Antisthenes und Aristipp Sophisten genannt wurden». Men icke heller kan man säga, att Platon angriper de äldre Sofisternas ännu farliga lärjungar. Ty dessa befinna sig icke »in einer feindlichen Schlachtreihe, sondern sehr in der Nähe des Sokrates und Plato. Der Protagoreer Theodoros stand zu Platon in freundlicher Beziehung, die Zuhörer der 'Sophisten' werden sonst alle im Freundeskreise des Sokrates citiert, Sokrates selbst nennt sich bei Plato Schüler des Prodikos . . ., Aristipp und Antisthenes verraten deutlich den Einfluss des Protagoras . . . Antisthenes aber und Isokrates sind als Schulhäupter in Athen Hauptconcurrenten des Plato und *namentlich ist es Antisthenes, der ja mit ihm*¹ zugleich als Sokratiker schriftstellerisch und philosophisch concurrirt.» — Dümmlers epokgörande undersökningar om Antisthenes² hafva af Joel³ fullföljts därhän, att denne anser honom genomgående äsyftad inom Platons författarskap. Redan Schleiermacher trodde, att Antisthenes var föremål för angrepp äfven i vår dialog.⁴ Hans tanke, att Aristippos där gömmer sig bakom Protagoras' person, har också den vunnit anslutning på senare tid. Därför besvarar man nu frågan, till hvilka bland Platons samtida Theait. står i relation, i allmänhet så, att man indelar *Protagoras' lärjungar* i två klasser och låter dessa utgöras af Antisthenes' och Aristippos' skolor⁵ eller låter »the phrase 'disciple of Protagoras' have been used by Plato with a comprehensive-

¹ Kurs. af mig.

² Anf. arbeten.

³ Der echte und der Xenophontische Sokrates, Berlin, I, 1893, II: 1 o. II, 1901.

⁴ Platons WW., II: 13, s. 127 o. 340.

⁵ T. ex. Böhme, *Zur Protagorasfrage*, Hamburg 1897, s. 21.

Göteborg. Högsk. Årsskr. VII: 2.

ness sufficient to include Antisthenes and Aristippus *as well as more direct*¹ followers of the Sophist»² eller ger Antisthenes ensam hufvudrollen. — Man har ock ansett Demokritos vara åsyftad där

Om vi gå in på premisserna i Joëls anförda, särdeles karaktäristiska yttrande, så öppna sig för oss vida fält för historiskt-filosofiska kombinationer. Rika skördar kunna på dem vinnas. Det gäller att underkasta den del af dessa kombinationer, som berör vår dialog, en pröfning för att kunna se, hur mycket som verkligen är vunnet.

Antisthenes' maskerade roll i Platons dialoger, förut konstaterad af Dümmler och Teichmüller, har Joël i sitt anförda stora verk sökt häfda därhän, att cynikern genomgående är den åsyftade personen. Slutorden i den nyss utkomna sista delen af detta arbete uttrycka dess syfte: »Den Namen Dessen restituiren, den sein Held Sokrates für die Nachwelt verdeckt hat: Antisthenes». Därmed sammanhänger då, att de af Platon angripna eller citerade filosofemen, som man förr trott sig böra hänföra till olika personer, i Antisthenes få sin gemensamme företrädare, så att cynismens och stoicismens upphofsman från att vara tämligen obskur till sin lära framstår i en särdeles rikhaltig belysning. Så ingå Anaximenes', Pythagoras', *Heraklitos'*, Diogenes' af Apollonia, Anaxagoras', Arkhelaos' läror i olika proportion i hans filosofi, som är »ostjonisk-eklektisk», »panteistisk materialism», »kosmiskt system». Hos honom finnas materialistisk psykologi, mystik, mantik (Evthyphron-typen!), kult af den orfiska poesien, »*unermüdliche Dichterinterpretation*»,³ mystiskt-poetisk historieskrifning, »konsolation», fanatisk evdemonism, antithetik. Han är lärjunge af Prodikos, af *Protagoras*,

¹ Kurs. af mig.

² Dyde, *The Theaetetus of Plato*, Glasgow 1899, s. 47, 4.

³ II, s. 831 f., 216 ff., 832 m. fl. st., 833, 472, 180, 173 ff., 507, I, 228, 172, not.

Gorgias¹ och Sokrates. Särdeles intressant är Joëls framställning af *hans relativism*,² enligt hvilken allt absolut, allt ἀγαθόν och καλόν, upplöstes i förhållanden, ἀγαθά, καλὰ πρὸς τι. En åsikt, som måste tillmätas betydelse, är ock den, att förhållandet mellan Platon och Antisthenes visst icke får betraktas som enbart fientligt. Under ett tidigare skede har Platon t. o. m. varit cynikerns anhängare. — Resultatet med afseende på Theait. blir, att den är »die Abrechnung mit dem antisthenischen Nominalismus», sådan den tolkats i skriften *Protreptikos*,³ mot hvilken Theait. närmast är riktad

Vi ha hvarken rätt eller plats att ingå på någon kritik af denna revolutionära teori. Därtill fordrades att börja med dess framställares ovanligt omfattande och grundliga källforskning. Men vi måste från synpunkten af vår undersökning taga beaktning med den och tillse, i hvad mån den passar för Platons Theait.

Mot den så af Joël utbildade Schleiermacher-Dümmerska hypotesen ha invändningar blifvit riktade. Man har t. ex. anmärkt, att Platon nämner andra, som han åsyftar, vid namn, såsom Protagoras, Gorgias och Prodikos, och att han då bort nämna äfven Antisthenes, om denne verkligen varit föremål för hans polemik⁴ Men nämnda teori medger icke, att de »stora sofisterna» hafva någon verklig roll. Ett antistheniskt ställe, Theait. 201 E ff., citerar cynikern först såsom τινέζ, sedan med (singularis:) εἰπών, εἶπεν. — Vidare såg den platoniska dialogen ju sin förebild i dramat. Liksom tragedien använde mytiska eller historiska personer i sina roller och skildrade sagans eller historiens händelser, torde väl prosdialogen ha velat efterfölja förebilden äfven genom att låta blott sådana personer öppet hafva betydelse för framställningen, hvilka såsom äldre än hjälten eller kända från hans samtid föllo inom den historiska sfär, hvori dialogen rör sig. Till denna sfär höra visserligen

¹ Ib. s. 169 ff., 229 f., 183, 106, 140, 467, 350.

² I, s. 400 ff.

³ II, s. 847, not.

⁴ Så F. Schaublin i sin dissertation *Über den Platonischen Dialog Kratylus*. Basel 1891, s. 78, 82, ett arbete, som vunnit lifligt erkännande från främstående fackmän.

också Platons medlärjungar, men de få icke representera de angripna eller försvarade åsikterna såsom sina, utan höra mera till sceneriet och ha i hvarje fall, där de nämnas, för *innehållet* ingen märkbar betydelse af det naturliga skäl, att Platon dels af pietet för Sokrates, dels för illusionens skull ej ville låta honom själf bemöta läror, som af hans lärjungar utbildats efter hans död. — En annan svårighet är den, att Aristoteles icke skildrar Antisthenes såsom den för filosofien högst betydande person, hvartill Joëls kombinationer upphöja honom. Han tillerkänner honom hvarken den ena eller andra af dessa nya bestämningar. Visserligen förekomma sådana läror, som Joëls Antisthenes förkunnar, också hos Aristoteles, men man kan väl icke antaga, att äfven *han* haft anledning att behandla honom under mask?

Hvad särskildt Theait. angår, är det gifvetvis riktigast, att vi vid betraktandet af Antisthenesteorien utgå från läror, som icke först genom dess kombinationer tillförts cynikern, utan från sådana, som dem förutan erkännas vara hans. Såsom antisthenisk gäller den af Aristoteles betygade om οἰκείος λόγος, om definitionens förkastande och ersättande med deskription för det sammansatta. — Denna lära kritiseras i Theait. 201 E ff. enligt Schleiermacher¹, Brandis², Susemihl³, Ribbing⁴, Zeller⁵, Peipers⁶, m. fl., och därom lär intet tvifvel råda, då ju Aristoteles påvisats ha därmed fullt analoga uppgifter. (Äfven i Theait:s andra del har man uppsårat polemik mot Antisthenes. Så Dümmler⁷, Natorp⁸ och Joël⁹. En undersökning af detta parti, på hvilken jag här icke kan ingå, har fört mig till liknande uppfattning.) — En äkta antisthenisk sats, οὐκ ἔστιν ἀντιλέγειν, och på cynikern förmodligen syftande uttryck före-

¹ II: 1, s. 184.

² Gesch. der Gr.-Röm. Phil., II, s. 202 o. n. ii).

³ Anf. st., s. 200.

⁴ Anf. st., s. 143, 2.

⁵ II a4, s. 294, 1.

⁶ Erk., s. 125 ff.

⁷ Antisthenica, s. 45 ff.

⁸ Forsch., s. 198, 1.

⁹ II, s. 852 n.

komma i vår del af Theait. I partiet 161 B—165 E möter oss den »oförsynta människan», 165 B, »legosoldaten i ordkriget», 165 A (jfr sådana uttryck som »på eristiskt sätt», 164 C, m. fl.¹). Tillmålet ὄψεϊς, 166 C, föranledt af den af Sokrates framförda invändningen mot relativismen (se refer. s. 15), väckte Schleiermachers tanke på motsvarande polemik från Aristippos' eller Antisthenes' sida. Bonitz har med hänvisning till *Euthydemos* uttalat den förmodan, att Platon här anspelar på sofistiska invändningar.² Såsom persiflage af Antisthenes har Dümmler² tydt de anförda uttrycken och hela den bevisföring, i hvilken de förekomma, — d. v. s. de af Sokrates framställda argument mot »Protagoras», som sedan af honom själf med skärpa bemötas. Bonitz och Zeller uttala sig i samma riktning.³ I sin »dogmatiska materialisms intresse har Antisthenes bestridt Protagoras' skepsis». Jämlikt sin uppfattning, att kritiken af den extrema sensualismen gäller Protagoras, afvisar Susemihl⁴ bestämdt denna tolkning af invändningarna i 161 B—164 C såsom »eine Windgeburt». I stället anser han liksom Schmidt, att dessa bevis af Platon icke betraktades som sofistiska. Det är fastmer Platons egen mening, att de icke ens äro vederlagda med hvad som anföres i 162 D E, — annars hade han också varit »ein sonderbarer Kauz», — ej heller med Theaitetos' spetsfundiga svar i 163 B C. Ty den första invändningen får Protagoras senare, i 166 A ff., ånyo bemöta, och Theaitetos' svar har för Sokrates giltighet blott, »på det att ditt mod må växa» (163 C). Därtill kommer, att hvad som sedan presteras i Protagoras' försvarstal (framfördt af Sokrates i 166 A ff.), icke är mera afgörande än det föregående, så att ifrågavarande invändningar äfven ur denna synpunkt visa sig äga full betydelse. — Och det vore ju underligt, om *Antisthenes* »i sin dogmatiska materialisms intresse» ville bestrida, att vetandet är varseblifning, eller t o. m. förebrå Protagoras och Aristippos, som hyllade denna mening, att *de* satte människan lika lågt som djuren. Någon sådan materialism anser Susemihl, att cy-

¹ Se Bonitz, anf. st., s. 52, n. 5.

² Ib.

³ Anf. st., s. 301 o. 1.

⁴ Rh. Mus. 53, 1898, s. 457 ff., 526—537.

nikern aldrig hyllat. Man får icke förblanda stoiker och cyniker med hvarandra. Dessutom är det ju Antisthenes' definition på vetandet, som behandlas sist i vår dialog och således kommer Platons egen närmast.

Till partiet 166 A ff. och dess förhållande till föregående och efterföljande torde vi återkomma. Vi instämna tills vidare i Susemihls åsikt äfven däri, att det nära sammanhänger med 162 D E och 163 B C. — Hvad Antisthenes' roll beträffar, så har Dümmler¹ nog med rätta urgerat frågan i 165 B: »Kan den, som vet något, icke veta det, han vet?» Det bör ock framhållas, att den kallas »förskräcklig». Dess bejakande innebär, att *ingen mening är falsk*, d. v. s. οὐκ ἔστιν ἀτυλέγειν. Denna sats måste vi ock betona, därför att Diog. L. säger²: »Han (Protagoras) var den förste, som utvecklade den antistheniska lära, som söker visa, att motsägelse icke är möjlig, enligt Platons ord i *Evthydemos*». Gifver detta yttrande stöd däråt, att Bonitz jämför vårt Theait.-ställe med nämnda dialog, så ger det också en upplysning om Antisthenes' förhållande till Protagoras, som på ett märkligt sätt bestyrkes af detta ställe. Vi fästa då särskildt uppmärksamheten därvid, att hela partiet 161 C—165 E, hvarest ifrågavarande invändningar förekomma, icke utan vidare kan tilldelas samma person. De »plumpa» inkasten bemötas i 162 D E, och därpå följa, 163 A, de sofistiskt-eristiska invändningarna, hvilka inledas med orden: »På annat sätt (ref. s. 16) bör då pröfvas». Först i detta parti, 163 A—165 E, ha vi således att göra med »legosoldaten i ordkriget», hvilket uttryck anses beteckna Antisthenes, och vi få icke på det föregående rätt och slätt transportera, hvad som gäller om detta. Den omständigheten, att de »plumpa» och de eristiska invändningarna gemensamt tillbakavisas i »Protagoras'» stora replik, 166 A—168 B, berättigar icke därtill; ty denna replik *inleder* visserligen den exklusiva behandlingen af Protagoras' sats, men invändningarna i 161 C—165 E gälla *både* Protagoras', och -- hvad vi särskildt framhålla gent emot Dümmler³ — *Theaitetos'* satser, 161 C D, 164 D. Då »legosoldaten»

¹ Ant., s. 60.

² IX, 53.

³ Ib.

således öfvar sin exercis i 163 A ff. och den protagoreiskt-antistheniska doktrinen: οὐκ ἔστιν ἀντιλέγειν (ψεύδεσθαι), utgör en hufvudregel för hans metod, så må denna del af samtalen här undersökas. Vi känna (af ref. s. 16), att det *andra* motbeviset mot 'Theaitetos' sats har följande innehåll: trots den identifiering af *se* och *veta*, som ligger i nämnda sats, kan man *veta* (minnas) *utan* att *se*, — 164 B. Detta skenbart bindande bevis finner Sokrates vara ofarligt. Man måste ha klart för sig, *från hvilken ståndpunkt* det är framställt. Det är den, på hvilken man icke bevisar med begreppen, utan blott med *orden* (164 C), och den räcker här ej öfver varseblifningens sfär. Därför är det sagda blott ett ofarligt hån mot »Protagoras» (164 E); ty den gruffliga frågan: »kan den, som vet något, icke veta, det han vet?» (165 B) besvaras på samma ståndpunkt helt enkelt med *ja*, och *däri instämmer Protagoras utan tvekan* (165 E—166 A B, 167 D)! Kan man rimligtvis tolka detta parti som ett af Sokrates tillbakavisadt antistheniskt angrepp mot Protagoras (eller dennes lärjunge Aristippos, såsom Dümmler förmodar)? Blir icke då dess innebörd den, att om man vill försöka begagna de »oförskräckta stridsmännens», eristikernas — bland hvilka Antisthenes ju var en — vapen mot den i det föregående framställda läran, som enligt vår tanke icke rätt och slätt får påbörjas Protagoras, kunde man väl snärja dess anhängare (165 E) skenbart, men icke verkligt, icke om de ha klart för sig, att »Protagoras» och Antisthenes eller de med honom liktänkande eristikerna öfverensstämma däri, att det vetande, de tala om, åtminstone icke kommer öfver meningens område? Man får väl icke tilltro Antisthenes att ha angripit en åsikt hos Protagoras, hvilken kanske icke till premisserna — från synpunkten af någon sådan divergens sker icke heller angreppet —, men till konsekvenserna var hans egen och som han själf mot Platon försvarade i sin skrift Περὶ τοῦ ἀντιλέγειν?¹ — För dem, som icke drifva Antisthenesteorien långt, gestalta sig de föregående, »plumpa» invändningarna i 161 C f. annorlunda. Enligt Aristoteles o. a. var ju Antisthenes ἀπαίδευτος,²

¹ Jfr Mullach, *Fragmenta phil. graec.*, Paris 1881, II, s. 267.

² Met. Θ, 3, 1043 b 24.

och de kunna sålunda passa på honom. Knappt får man likväl tyda dem så, att Antisthenes bestridt Protagoras' skepsis i intresset af en »dogmatisk materialism», som — det icke är säkert, att han hyllat, medan det är visst, att han i hög grad lämnat det teoretiska å sido.¹ Däremot uppstår här samma svårighet, som vid de nyss betraktade argumenten, om man låter Antisthenes representera relativismen i den utsträckning, som Dümmler och Joël låtit honom göra det. Joël erkänner ock, att här den »enda tungt vägande invändningen» kunde resas mot Antisthenes-hypotesen i Theait., nämligen den, att Antisthenes skulle företräda två motsatta ståndpunkter: å ena sidan dessa »anthisteniska» argument mot relativismen, å andra sidan denna själf. Men han förklarar detta² på det sätt, att Antisthenes kunde opponera sig mot Protagoras, därför att denne genom ordet »människa» gaf sin sats en generellare vändning, än Antisthenes kunde tillåta, då han var utpräglad individualist och målsman för läran, att »hvad som synes för en hvar, också är för honom.» Således gillade han subjektivismen, men bekämpade uttrycket: »*människan* är mått». Detta anses framgå af 161 C, där å Antisthenes' vägnar säges: »I öfrigt är, hvad han sagt, alldeles i min smak, nämligen *att det, som hvar och en (menar) förnimmer, också är för honom*; men jag förvånar mig öfver begynnelsen af hans lära: att han icke börjat sin sanning med att säga, att *måttet för alla ting* är svinet eller apan eller något ovanligare kreatur, som uppfattar med sinnen». Det har ej undgått Joël, att denna individualism, som han tillägger Antisthenes ensam, motsvarar satsen: οὐκ ἔστιν ἀντιλέγειν. Äfven andra omständigheter tala därför, att Antisthenes är individualist i vida högre grad än Protagoras. Denna distinktion visar sig emellertid här icke vara till ringaste gagn. Joëls försvar för hans hypotes faller till föga af det skäl, att Sokrates (= »Antisthenes») omedelbart därefter, 161 D, angriper *äfven individualismen*, »att det skall vara sant för hvar och en, hvad han genom sinnena uppfattar»!

Vi ställas i valet mellan att med den utpräglade Antistheneshypotesen antaga, att cynikern genomgående åsyftas, hvil-

¹ Diog. L. VI, 11, jfr 103 om cynici's åsidosättande af »logik och fysik».

² II, s. 849 n.

ket här vållar stor svårighet, eller alltid i någon mån reducera hans betydelse för dialogen. Har han å ena sidan verkligen där spelat en långt större roll, än man förut anat, så kan man ju likväl icke tro, att den bitterhet mot honom, som man, trots allt, påbördar Platon, varit så glödande och våldsamt, att den i täta eruptioner genombryter ett lager af filosofisk tankeföljd, som blott i ringa grad är eget fabrikat, då materialet i så stor utsträckning hämtats från Kynosarges. Antisthenes' ståndpunkt var väl så klart fattad af Platon, att han icke i samma dialog behöfde tillskrifva honom motsatta läror för att få angripa honom. — På vårt ställe synes mig den riktiga utvägen vara den att fränkänna Antisthenes en faktisk polemik af dylik innebörd och däri på det högsta se en antydning om hans solidaritet med relativismen.

Såsom adresserad till Antisthenes fattar Joël¹ vidare episoden om maievtiken, där hans lärare Prodikos nämnes. Han anser ock², att den tillämpning af relativismen på samhällena, som utföres 167 C, 172 A f., 177 D ff, 179 A, är afsedd att träffa cynikern: i fråga om rätt och orätt, heligt och oheligt är den allmänna opinionen sann, så länge den råder. Det rätta har Antisthenes förklarat vara det nyttiga. Platon frågar då, om också det nyttiga (= det goda i framtiden)³ är beroende af den allmänna opinionen. Detta träffar en sårbar punkt. Antisthenes har förklarat, att det nyttiga är ett *absolut kriterium*, och om det *framtida* har han en uppfattning, som Isokrates förlöjligat. — I dessa partier rör sig undersökningen icke om varseblifningen, hvilken dock tesen gällde, utan om »meningen», och detta vill man också tyda på cynikern, då han ju anses representera δόξα i de senare delarna af Theait. — I episoden om talaren, 172 C—177 C, som »icke ens Bonitz» kunnat förklara⁴, ha Bergk och Dümmler⁵ funnit polemik mot Isokrates. Likaså Joël⁶, som förbinder den med den öfriga

¹ II, s. 842 n.

² Ib. s. 850 f., n.

³ Jfr I, s. 432 ff.

⁴ II, s. 858 ff.

⁵ Akad., s. 58.

⁶ Ib.

framställningen på det sätt, att *Antisthenes* (som förut varit antiprotagoré, 161 Cf, protagoré, nyss var halfprotagoré, 172 B, och i alla tre positionerna *bekämpats* af Platon) *nu tages i försvar mot* — *Isokrates*, som skall ha angripit cynikerns *Protrep-tikos*.¹ Icke för ty kan Joël dela Zellers åsikt², att Platon med »thrakiskan», 174 A ff, 175 D, vill ge en försmädlig antydan om Antisthenes' börd. Zeller anser ock, att Antisthenes är den obildade, som ej kan utsträcka sin synkrets till de allmänna begreppen, 175 A.³ — Jag kan icke finna, att nämnda syftning på Antisthenes' börd passar tillsamman med det, som Sokrates säger strax förut i 173 D: vishetsvännen bryr sig icke det ringaste »om, antingen någon är af fin eller tarflig härkomst». Cyniska drag i denna episod äro enligt Joël också upphöjandet af filosofien samt uttrycket: »utforska väsendet hos tingen, hvart och ett i sitt släkte».⁴ Lika litet som yttrandet i 173 D kan tilldelas Joëls Antisthenes, som ju fann »den Ausgang von der laudatio gentis bei seinem Lehrer Gorgias» (!), kunna de anförda dragen öfverföras på honom från Platon, som torde i dem ha röjt sina egna tankar. — Här må tilläggas, att man icke heller lär kunna finna någon beviskraft i följande uttryck: ῥηματισμα αἰνιματώδη och καιῶς, 180 A, genom likheten med det »antistheniska partiet» i Aristophanes' *Molnen* v. 943 ff,

¹ Dümmler, anf. st.

² II a4, s. 289, 2.

³ Med anekdoten om Thales, som vid betraktande af stjärnorna föll i brunnen, och thrakiskans skämt däröfver, 174 B, förbinder Joël Pindarocitatet, 173 E: »själen sväfvat öfverallt och mäter djupen under jorden och vidderna ofvan jorden», hvilket han finner vara illustrerat i de på Antisthenes syftande replikerna mellan Sokrates och lärjungen i Aristophanes' *Molnen* (II, s. 857). Möjligt vore, att det (förment isokratiska?) ställe (175 A), där heraklidernas anor omtalas, gällde Antisthenes. Här är fråga om de spartanska eller de makedoniska konungarna. Man har stridt om, hvilken konung Platon närmast kan ha haft i tanke. Bergk har kanske rätt, då han nämner Agesilaos. Nu säger Joël ju själf (II, s. 350): »Aus zwei Gründen kann Antisthenes die εὐγένεια nicht absolut verworfen haben. Zunächst als Romantiker . . . Bei seinem Lehrer Gorgias konnte er den Ausgang von der laudatio gentis finden, und Xenophon folgt ihm, das Lob des Agesilaos mit dem Preise seiner Abstammung von *Herakles* und von Königen beginnend!»

⁴ 174 A, Joël, II, s. 859 f.

eller »skomakarna», 180 D, såsom syftande på skomakaren Simon¹, som skall hafva hört till »Antisthenes' clique» (Teichmüller), men enligt Zeller² kanske aldrig funnits.

Vi öfvergå nu till en del beläggställen för ifrågavarande teori, hvilka kräfva sin särskilda betraktelse. Såsom i annat sammanhang närmare skall visas, har man velat tolka ἀμύητοι i 155 E, såsom hade detta ord adress till Antisthenes — det enda stödet, Susemihl anser existera för Antisthenes-hypotesen i dessa partier, och hvilket han afvisar därför, att om »mysterierna» vore allvarligt menade, skulle »de oinvigda» affärdats redan i 151 E f.³ Uttrycket kan också förklaras på annat sätt. Egendomligt är ju, att man kunnat tro, det Antisthenes i 155 E förnekar γένησις och likafullt i 153 B ff. bevisar samma princip. Själfva »bevisen» i 152 E och 153 C, (ref. s. 8) äro enligt Dümmler en imitation efter Antisthenes. Han har visat, hur dennes stora intresse för Homeros, hvilket ju skall ha resulterat i ett dussintal arbeten om hans epos, äfven framträder i trägna citat ur detta. Antisthenes kan nu icke ha varit så ensam om homercitaten i sofistikens tidehvarf, att man med säkerhet kan återföra dem på honom. Men tanken är onekligen tilltalande och Dümmlers bevisning intressant. Genom en sådan tolkning af dessa ställen har han preciserat den »nicht mehr zugängliche Anspielung», som Schleiermacher⁴ såg däri. På liknande sätt förklaras »Homeros» 160 D, »homeriska läror» 179 E och citatet 180 D⁵. Natorp tror, att Antisthenes står bakom mera än homercitaten i »bevisen», hvarför han tillägger honom *alla* dessa, 152 E ff.⁶ Äfven åt det följande ger han liknande förklaring, emedan orden δεινοί καὶ σοφοί, 154 D, jfr 164 C, alludera på cynikern.⁷ Joël är af samma åsikt.⁸ Han jämför också 152 E — där »de visa», Protagoras m. fl.,

¹ Dümmler, Ant. s. 37 o. 1., Teichmüller, anf. st. II, om »Simons Schusterdialoge» särsk. 105 ff., Joël, I, s. 398 o. not. 3, II, s. 71, 846 u.

² II a4, s. 243, 2.

³ Anf. st., s. 539.

⁴ Anf. st. II: I, s. 337.

⁵ Ant., s. 36 f.

⁶ Archiv f. Gesch. d. Phil., 3, 1890, s. 347, 1.

⁷ Ib. s. 353, 15.

⁸ II, s. 845, n.

nämnas — med *Evthydemos* 286 C, hvarest »Protagoras och de äldre» äro relativister. — Med afseende på citaten ur Homeros och återopandet af de gamla skalder och visa jämte honom må dock anmärkas, att angifna förklaringar, om än tilltalande, icke äro de enda möjliga. Sådana den exakta forskningens män som Aristoteles och särskildt Theophrastos (se ofvan s. 50, 59) synas ännu betrakta de gamla, skalderna och de visa, incl. Homeros, såsom de där böra komma med — låt vara blott på ett hörn, mera exempli gratia än som faktiska auktoriteter för relativismen. Det är då troligt, att Platon icke heller kommit öfver detta slags tradition, ehuru hans anförande af Homeros lika litet torde få tagas på fullt allvar. — Alla de sist anförda Theait.-ställena ha sitt särskilda intresse af det skälet, att de, såvidt de kunna betraktas såsom stöd för Antisthenes-hypotesen, alla tillföra cynikern *den herakleitiska läran*.¹ Kan Antisthenes då verkligen sägas stå bakom herakleitéerna, sådana vi känna dem af Theait. och *Kratylos*?

Brandis² håller detta föga troligt, då Antisthenes visar sig vara eleat åtminstone i dialektiken (jfr Diog. VI, 2, där det uppgifves, att Gorgias var hans lärare), och Susemihl³ förnekar bestämdt, att något historiskt stöd finnes därför. *Möjligheten* däraf kan dock icke bestridas. Schleiermacher⁴ påpekar, att stoicismen, hvars första namn Antisthenes är, har hämtat åtskilligt ur Herakleitos' fysik, och Dümmler⁵, att Levkippos och Empedokles visat faktiska exempel på föreningen af eleatiska och herakleitiska åskådningar. Antisthenes var ju ock sofist, och ett sofistiskt drag var eklekticismen. Frågan är af stor betydelse för vår undersökning, och då äfven på denna punkt intressanta upplysningar kunna vara att vinna från dialogen *Kratylos*, må här tillses, hvad den ur denna synpunkt har att meddela om den herakleitiska riktning, som vi redan förut behandlat. I *Kratylos* har man ansett, att Antisthenes

¹ Så Joël på fl. st.

² Anf. st. II a, s. 285, f.

³ Anf. st., s. 163 f., n. 281.

⁴ Anf. st. II: 113, s. 12.

⁵ Akad., s. 150 f.

är träffad af Platons polemik. Så Schleiermacher¹, K. Fr. Hermann, Steinhart², Susemihl³, Dümmler⁴, Natorp⁵ och Joël⁶. Mot en sådan tolkning ha däremot Classen, Stallbaum, Lassalle, Benfey, P. Meyer, Schäublin⁷ och — last not least — Zeller⁸ uttalat sig. W. Lutoslawski⁹ finner syftningen på Antisthenes i *Kratylos* högst osäker. Inom den förstnämnda gruppen är det blott Schleiermacher, Dümmler, Natorp och Joël, som förbinda Antisthenes med herakleiterna. Af de indicier för relationen till cynikern, som framhållits, torde man mindre fästa sig t. ex. vid det, att Evthydemos nämnes i dialogens början¹⁰, *Krat.* 386 D, o. d., än vid ett, som Natorp¹¹ och Dümmler¹² påvisat, nämligen att Sokrates' ord: »Eftersom jag tagit på mig lejonhuden», *Krat.* 411 A, persiflera Antisthenes. — Sokrates tillstår här (jfr *Krat.* 413 D), att då han först framställer etymologierna och sedan förlöjligar dem, han i förra situationen är maskerad. Ironin får sin styrka och förklaring genom en personlig syftning. Och en sådan är här antaglig. På Antisthenes' Ἡρακλῆς ἢ περὶ φρονήσεως (jfr *Diog.* VI, 104; Dümmler anmärker, att ordet φρόνησις nämnes strax efter »lejonhuden») och hans däri uttryckta svärmiska beundran för heroen anspeå sannolikt de anförda orden: »Jag har tagit på mig lejonhuden». På flera ställen, där Herakles anropas eller nämnes, synes allusion på Antisthenes vara förhanden. (Prodikos, som äfven skrivit en »Herakles», är förmodligen här icke föremål för någon syftning, men har sin lärjunge i Antisthenes, se ofvan s. 5 n., Joël, II, s. 842 n.) Denna kombination förstärkes därigenom att man lämpligtvis på »mystikern» Antisthenes (se ofvan s.

¹ Anf. st., s. 13, 15.

² Plat. sämmtl. WW., II, s. 572.

³ Anf. st., s. 163.

⁴ Akad., s. 151.

⁵ Forsch., s. 12, Arch. f. G. d. Phil. 3, 1890, s. 351.

⁶ II, s. 832, 837 m. fl. st.

⁷ Über d. plat. Dial. *Krat.*, s. 78 ff.

⁸ II a⁴, s. 294, 1.

⁹ *The Origin and Growth of Plato's Logic*, London 1897, s. 232, n. 197.

¹⁰ Natorp, Arch. ib., Joël, I, s. 372.

¹¹ Forsch., ib.

¹² Akad., s. 152.

66) hänför uttrycken »i hemlighet», »mysterier», som på ett slående sätt motsvaras af ταῦτα πάντα διαπέπυσμαι ἐν ἀπορρήτοις, hvilket just säges med afseende på herakleitéerna i Krat. 413 A. Men den gör då Antisthenes icke blott till föremål för polemik i Krat., utan också till *herakleité*. Det bör nämligen märkas, att anspelningen på honom *förekommer i omedelbart sammanhang med den herakleitiska språkförklaringen*. Därigenom blir den slutsatsen möjlig, att Antisthenes åtminstone med afseende på språket intagit en herakleitisk ståndpunkt.

Ἄρχῃ παιδεύσεως ἢ τῶν ὀνομάτων ἐπίσκεψις, är ett yttrande, som anföres ur hans skrift: Περὶ παιδείας ἢ περὶ ὀνομάτων¹. Detta liksom titeln på en annan af hans skrifter: Περὶ ὀνομάτων ἢ ἐριστικός, visar tillfyllest, i hur hög grad ὀνόματα, språkets benämningar, voro föremål för hans intresse. Språkliga undersökningar torde af ålder hafva anställts inom den grekiska filosofien. Åt dem gaf sofistiken nytt lif. Prodikos och förmodligen Protagoras meddelade undervisning i detta ämne. Då Antisthenes till en början höll sig till sofisterna, har han, att döma efter de anförda titlarne, tagit kännedom om deras retoriska och grammatiska läror. Därvid kan deras åsikt om ordens *riktighet* icke gärna ha undgått honom eller han själf ha underlåtit att taga position inför de principer för denna, som först sofistikens tid torde ha utpräglat i sin motsas: θεσις och φύσις. Någon djupare språkuppfattning tilldöma vi honom därför icke. Schaublin² betviflar, att etymologier och teorier öfver språkets ursprung ingått som element i undervisningen på Platons tid, och tolkar ὀνομάτων ἐπίσκεψις såsom bestämmelser om ordens bruk. Genom att hylla endera af nämnda principer behöfver ju Antisthenes icke heller ha *utvecklat* någon *teori* öfver språkets ursprung. Men hans lärare Prodikos kan väl icke utan grund af Platon framställas såsom den där meddelade undervisning om »namnens *riktighet*», en undervisning, som Sokrates beklagar, att han blott kunnat inhämta ur en billigare föreläsning³. Och denna *riktighet* såsom föremål för

¹ Mullach, *anf. st.*, s. 281.

² *Anf. st.*, s. 75.

³ Krat. 384 B C.

(redan hos Herakleitos förekommande) etymologiskt intresse betyder mer än bestämmelser om ordens bruk. Dümmler¹ säger, att språket var Antisthenes' enda kunskapskälla, hans »Offenbarung». Att han vid de nämnda alternativen, θεσις och φύσις, valt det senare och så beträdat den väg, som stoikerna till hela sin principiella läggning följde, är också antagligt. Därmed vore han i detta stycke solidarisk med herakleitéerna i *Kratylos* och *Theait*.

Mot Antisthenes äro *Theait* 201 E ff. riktade. Här framträder hans åsikt om språket. Det uppkommer därigenom, att bokstäfverna συγχείμενα péπλεκται till ord och orden till satser. En sådan utveckling öfverensstämmer med φύσις-principen. Vi manas på denna punkt att företaga en undersökning, om 201 E ff. öger tillräcklig likhet med den i 152 D, 156 A ff., 179 E ff. förctedda beskrifningen på herakleitismen och dess logiskt-språkliga konsekvenser, för att äfven denna skall kunna vara representerad af den i 201 E ff. sig gömmande personen.

Den skillnad faller då i ögonen, att sistnämnda parti, som handlar om οικειος λόγος, blott såsom exempel använder orden och bokstäfverna, medan de andra partierna tillämpa herakleitismen på språkets omdöme. Uttrycken i 201 E ff. röja ingen herakleitism (utom möjligen περιτρέχοντα, 202 A). Vidare har Zeller² betecknat läran om οικειος λόγος som en frukt af lärjungaskapet hos Gorgias. Omisskännligt är ock det eleatiska draget i denna lära: upphäfvandet af all reell förbindelse mellan grundelementen, som äro för sig existerande. Således finnes ett év. Men inga bestämningsord få tilläggas. — Här emot afsticker hjärt herakleitéernas urgerandé af förbindelser och relationer ända därhän, att allt, äfven elementen, däri upplöses. Intet év finnes (152 D, 157 A, 182 B). Skall något uppfattas, måste detta ske genom förbindelse med och relation till något annat, skall något benämnas, måste det benämnas såsom relativt, växlande (157 B). Det enda riktiga uttrycket blir då till slut: »på intet sätt» (183). — Men herakleitismen är nu en gång för alla affärdad (i 183 C), och vi ha därför icke att vänta

¹ Akad. s. 141.

² II a4, s. 292.

dess metafysiska dräkt hos den i 201 E ff. skildrade läran, äfven om denna företer öfverensstämmelse med den förra. Och sådan saknas icke. Först och främst råder likhet mellan själfva uttrycken i 157 B och 202 A. Båda framställningarne resultera vidare i förnekande af omdömet. Därtill kommer en inre, högst märklig motsvarighet mellan 157 B C och det erkänt antistheniska stället. På det förra talas det om det s. k. släktet såsom blott en samling af individer. Det är samma *nominalism*, som exemplifieras med bokstäfverna i 201 E ff. Till dessa likheter, som åtminstone delvis blifvit observerade, foga vi en ännu betydelsefullare.

Den uppvisade differensen är alltför sekundär, för att man skulle kunna förneka båda ställenas samband med hvarandra — och med cynismen. Cyniska läror kunna här framstå i olika dräkt. Under den icke herakleitiserande framställningen (201 E ff.) skönjes Antisthenes' οἰκείος λόγος, under den herakleitiserande hans: οὐκ ἔστιν ἀντιλέγειν (jfr Aristoteles' betraktelse af herakleitismen s. 59). Nu hänvisa vi till Aristoteles, som¹ har den åsikten, att hos Antisthenes *den senare satsen härrör från den förra*. Och Alexander anmärker till denna upplysning²: »Antisthenes menade, att hvart och ett ting nämnes blott med sitt *eget namn* och blott har ett namn. Häraf sökte han draga konklusionen, att *motsägelse icke är möjlig*; ty de som motsäga hvarandra, måste fälla olika utsagor om något, men olika utsagor kunna icke fällas om samma ting, då hvarje sådant blott äger *en* benämning. Därför, om de tala om samma sak, så öfverensstämma de ock med hvarandra i sitt omdöme, men öfverensstämma de, så *motsäga de icke* hvarandra». Här visar sig en annan utgångspunkt för sistnämnda resultat, än den, hvarifrån man ansett, att Protagoras kom till sin sats: δύο λόγοι ἀντικείμενοι ἀλλήλοις, och så till vida en differens i dennes och Antisthenes', enl. Diogenes gemensamma, förnekande af motsägelselagen. Men nämnda logiska formel för Protagoras' relativism skiljer sig icke mera från Antisthenes', än att båda, enligt min mening, trifvas tillsammans i den lära, som

¹ Met. E 29, 1024 b 32 f.

² Gr.-texten se Zeller. II a4, s. 301, 3.

Platon angriper i Theait. Då Platon där låter relativismen först stanna vid att låta subjektet uppfatta samma föremål på olika sätt, så är detta just så mycket, som Protagoras »dunkelt antyder» (152 C); men då den drifves till att låta subjektet själf vara olika i olika sensationer, så äro vi inne på den »hemliga sanning» (ib.), i de »mysterier» (156 A), som gå öfver Protagoras' lära eller med andra ord utgöra dess utveckling till en antisthenisk relativism, för hvilken just οἰκείος λόγος är principen. Den sjuke Sokrates skall betraktas som en annan än den friske. För den sjuke Sokrates' smak är vinet surt. Den friske finner det vara sött. Hvardera fallet är i egentligaste mening ett οἰκείον i förhållande till alla andra fall, är utan verklig förbindelse med dem. Jag vågar därför påstå, att förklaringen af varseblifningen i Theait. icke är annat än en metafysiskt baserad, sensualistiskt utförd οἰκείος λόγος och således — i grunden och metafysik och psykologi frånräknade — likamed 201 E ff.

Kan jag icke tillmäta en del enskilda ställen, som anförts såsom stöd för Antistheneshypotesen, någon sådan valör, så är en inre och filosofisk frändskap som den nu uppvisade af alltför stor betydelse, för att jag skulle drista förneka hvarje adress till cynikern, än mindre att hans åsikt är med inbegripen i den relativism, Platon kritiserar. Och den nu inslagna bevisleden kan fullföljas längre.

De båda undersökta framställningarna få ju icke beläggas med endast logisk måttstock. Förhållandet mellan dem kan så uttryckas, att båda motivera *nominalismen*, den förra på *varseblifningens* ståndpunkt, den senare *på föreställningens*. Betrakta vi denna lära såsom nominalism, komma vi säkert Platons tankegång närmare. Då möter oss en åsikt, som för Platon måste ha ägt ett vida större intresse än de andra, som möjligen förekomma i Theait., emedan den utgjorde raka motsatsen till hans idélära. Och undersöka vi närmare dessa filosofem ur sådan synpunkt, visar det sig, att vi i den antistheniska nominalismen ha att se en begynnelse till det skarpa angrepp mot Platons idélära, hvilket fullföljdes af ingen mindre än Aristoteles. Han erkänner själf sin benägenhet för Antisthenes' åsikt i Met. H 3, 1043 b 23 ff, där han säger, att »an-

tisthenikerna och sådana, som äro lika obildade, icke ha så orätt» däri, »att det icke är möjligt att bestämma *hvad* (något är), utan att man blott kan bestämma och meddela undervisning om, *hur något är beskaffadt*». Aristoteles medger således ett berättigande åt misströstan om att kunna finna *väsendet*, med hvilket Platon ansåg sig sitta inne i idén; ty väsendet är för Aristoteles icke idén, icke det allmänna, men vetandet gäller dock äfven enligt honom det allmänna! Det stora problem, som ligger på djupet af Platons undersökningar, vare sig han är polemiker eller positiv systematiker, möter oss, då vi tangera denna cynikers lära, och denna omständighet i och för sig talar tillräckligt därför, att han spelar alltid någon maskerad roll i dialogen. — Men vi hänvisa ytterligare till formuleringen af *resultatet* i den varseblifningsprocess, Platon skildrar i 156 A ff. och 182 A f. m. fl. st. Där har han med all önskvärd tydlighet framhäft *just nominalismen såsom kvintessensen* af hela denna omsorgsfullt utvecklade och motiverade teori. Kan man begära mer i denna väg än orden: »ett på visst sätt beskaffadt föremål, men icke beskaffenhet» (det allmänna kvalitetsbegreppet), 182 A, jfr 156 E? Men dessa ord öfverensstämma på slående sätt med hvad Simplicius berättar om *Antisthenes' polemik mot begreppsfilosofin*¹: »Af de gamla förkastade somliga kvaliteterna helt och hållet, men medgåfvo, att ett på visst sätt beskaffadt föremål funnes, såsom t. ex. *Antisthenes*. Han sade en gång, när han var i dispyt med Platon: 'Hästen ser jag nog, men hästheten ser jag icke'»². Han erkänner intet mer, än hvad han ser, alltså endast det genom varseblifningsakten bestämda föremålet! Till dessa ställen skola vi återkomma. —

Söka vi nu besvara frågan, med hvilken historisk rätt denna lära får en herakleitisk metafysik till grundval i Platons framställning, så framstår såsom resultat af det föregående, att Antisthenes' lära blott i sekundär mening kan förbindas med denna metafysik. Det är ju möjligt, att en faktisk gemenskap rådt mellan dem. Nära till hands kunde det ligga att göra Herakleitos direkt till Antisthenes' föregångare. Under den

¹ Zeller, II a4, s. 291, 295 f.; jfr Dümmler, Akad., s. 188 ff.

² Zeller anför texten och stället ib. s. 295, 2. Ett godt beläggställe anför ock M. Guggenheim (Philologus 60, Leipzig 1901) ur *Staten* 450 A B.

senares upplösande af allt absolut i idel relationer (jfr sid. 67) finner Joël den förres relativism¹. Men Zeller har visat, att Herakleitos icke får betraktas som relativist i sådan mening². Återstår dock möjligheten, att cynikern gjort herakleitismen till underlag för sin lära³, men »Alles, was sich für das Heraklitisiren Antisthenes' ergab»⁴, äger härför icke tillräcklig beviskraft. Visserligen var han Stoas förelöpare, men dess herakleitism, för hvilken han också — enligt Schleiermacher⁵ och Joël⁶ — banat väg, innebar t. ex. icke förnekandet af tingens fasta bestånd och företedde flera olikheter med den ursprungligare. — Vi få i alla händelser stanna vid en sekundär relation på denna punkt. Har den verkligen funnits, så är det dels förklarligt, att han ur annan synpunkt kan vara eleat, och dels hade Platon grund för att räkna honom med bland de herakleitéer, som utgöra föremål för angreppet i Theait. och hvilkas afmålning nog äger historiska konturer, men också starka drag af kariatyr. För vår del anse vi denna beröring med herakleitismen antaglig, om den också långt ifrån ensam är tillräcklig förklaringsgrund till denna läras ställning i dialogen. —

Vida antagligare är emellertid, att Antisthenes' nominalism och därmed sammanhängande läror manat Platon till denna dialogs affattande. Detta i synnerhet under förutsättning, att någon annan, med denna förenlig förklaring är att finna till Protagoras' och Herakleitos' omnämmande däri. — Icke är därmed sagdt, att Antisthenes t. ex. skulle — såsom Joël menar — ha uppställt de *tre* (!) definitioner på vetande, hvilka utgöra föremål för motsvarande afdelningar af kritiken. Den ut-

¹ I, s. 400, not., II, s. 117 f., jfr 626 f., 816, 897, 1 m. fl. st.

² I b5, s. 661 ff.

³ Jfr Brandis, *Gesch. d. Gr.-Röm. Phil.*, II a, s. 203, n.

⁴ Joël, II, s. 833.

⁵ Anf. st. II: 113, s. 12.

⁶ T. ex. II, s. 1118. Joël är f. ö. så viss härför, att han rättar en uppgift hos Diogenes. Denne omnämner en »herakleité Antisthenes», som eul. IX, 6 har kommenterat Herakleitos, hvilket ock Zeller fasthåller (I b5, s. 626, 1). Men denne Antisthenes skiljes enligt VI, 19 tydligt från cynikern. Joël förklarar (II, s. 233 f.), att detta »icke är det enda fallet, där de gamla gingo för långt i differentiering».

präglade Antistheneshypotesen vill dock göra äfven Platons stämna till ett gendljud från Kynosarges.

Schleiermacher¹ ansåg, att **Aristippos** förnämligast träffas af kritiken i Theait:s första del. Till honom adresserade ock H. Ritter dess polemik. Ribbing² fann, att Schleiermacher hade rätt beträffande 177 C D: Protagoras lärjungar, »som tala om vara't i rörelse» o. s. v. De skäl, Schleiermacher anført för sin åsikt, har Peipers³ sökt gendrifva: att Aristippos skulle af Platon angripas under Protagoras' namn liksom under Kallikles' i Gorgias vore ett sätt att bedraga läsaren på polemikens riktning; likheten mellan deras läror — t. ex. åtskiljandet af visa och icke visa (jfr. Theait. 166 D ff.) — är blott problematisk, ty däri kunna ligga olika meningar, och de fysiska lärorna kunna icke tilläggas honom, då han förkastade fysiken öfverhufvud⁴, således ock en fysisk förklaring af varseblifningen. Schleiermachers tydning af orden i 172 B (som förbereda nämnda partiet 177 C D) vill Peipers bortförklara i den visserligen lofliga afsikten att stödja en *allmänna* syftning i dessa partier. Jfr s. 22, 1. — I viss mening erkänner Peipers dock, att Schleiermacher har rätt. Aristippos kan ha gifvit den yttre anledningen till dialogens författande. Han är nämligen den, som i Platons samtid återupplifvat Protagoras' tankar icke blott genom sin sensualism, utan ock genom sin relativism, som framträder t. ex. i Xenophons Mem. III, 8 (se Joëls uppfattning härom⁵). Både Protagoras och Aristippos ställde sig afvisande mot matematiken. »Nicht ohne Absicht sicherlich hat Platon den Mitunterredner Theodoros zum Zeugen der Bestreitung des protagoreischen Systems gewählt. Vielleicht aber gerade diesen Mathematiker um so lieber, als er damit dem neuesten Verfechter jener Lehre, dem Cyrenaiker Aristippos, einen Lands-

¹ Anf. st. II: 13, s. 127.

² Anf. st., s. 117, 2.

³ Erkenntn., s. 266 ff.

⁴ Ib. s. 270.

⁵ I, s. 426 ff.

mann in Erinnerung bringen wollte». Zeller anser ock, att cyrenaici dela Protagoras' lära¹ — hvilken Aristippos torde ha lärt känna i sin fädernestad Kyrene² —, men däruti, att de hålla alla våra »Vorstellungen für etwas Subjektives; ihre Ansicht unterscheidet sich von den seinigen nur dadurch, dass sie dieselben bestimmter auf die Empfindung unserer Zustände zurückführen, in dieser, nicht in der durch die äusseren Sinne vermittelten Wahrnehmung, das ursprünglich Gegebene suchen, und die heraklitische Lehre vom Fluss aller Dinge als eine für ihren Zweck entbehrlige und über die Grenzen unseres Wissens hinausgehende Zuthat bei Seite lassen». Aristippos har dock med Protagoras lärt, att förnimmelsen beror på en rörelse³. — Zeller delade förr icke Schleiermachers åsikt, att Aristippos företrädesvis är adressat för polemiken i Theait:s första del⁴. Men han låter honom numer vara representerad af *κοιφότεροι* och således auktor för sensationsteorien i 156 A ff.⁵ Så ock Gomperz. Zeller har ock visat, att Aristippos är = *κοιφοί* i Philebos 53 C (o. 43 A), hvilkas lära, att *blifvande* alltid finnes, men *icke vara*⁶, öfverensstämmer med principen för den »finare» riktningen i Theait. Längre går Dümmler⁷. Partiet 156 A—157 C är enligt honom hämtadt från eller fritt efterbildadt Aristippos, och satsen: »vetandet är varseblifning», härrör från denne. Den inkonsekvens, som Zeller finner hos Aristippos, när han trots sin subjektivistiska lära, att *blott* »våra tillstånd äro oss bekanta», dock söker förklara deras orsaker genom herakleitisk fysik, — denna inkonsekvens, säger Dümmler, gäller för hvilken annan, man än vill sätta i hans ställe, således också för Protagoras. Vidare är satsen: »vetandet är varseblifning», att identifiera med samma cyrenaiska grundlära, att blott intrycken äro fattbara. Båda dessa doktri-

¹ II a⁴, s. 350.

² I b⁵, s. 1052, 3.

³ II a⁴, s. 352.

⁴ Ib., s. 350, 4.

⁵ I b⁵, s. 1099, Arch. f. G. d. Phil. 6, 1893, s. 140.

⁶ Arch. f. G. d. Ph. 1, 1888, s. 172 ff., hvarmed Dümmler, Akad., s. 166, öfverensstämmer.

⁷ Ant., s. 56 ff., Ak. s. 173 ff.

ner äro psykologiska, medan homo-mensura-satsen är kunskaps-teoretisk. Att intrycken äro bekanta, men icke deras orsaker, strider icke mot herakleitismen; ty tankegången kan ha varit denna: tingen i sig äro oåtkomliga, *emedan* allt är i ständig rörelse. För rörelseprincipens förekomst inom Aristippos' filosofi talar ock Sextos' framställning i Math. VII, 191, där αὶ κινήσεις, αὶ μεταβολαὶ nämnas såsom hinder för den mänskliga uppfattningen och abnorma förnimmelser betraktas på ett om Theait. erinrande sätt. Dessutom tillskrifver Plutarkhos cyrenaikerna den *atomistiska läran* om bilder och utflöden. Dümmler söker ock ur *Större Hippias* visa, att Aristippos grundade sin relativism på herakleitisk princip¹, hvilket försök dock Joël ogillar². Emellertid är »die starke Betonung der κίνησης für Aristipp auch unabhängig von Platon bezeugt, und wir thun diesem Salonsphilosophen schwerlich unrecht, wenn wir ihm eine ziemlich oberflächliche Composition zutrauen»³. Man har alltså här mött samma svårighet, som vidlådde Antisthenes-hypotesen.

I Theait. vill Dümmler se »eine Abrechnung mit allen Zeitgenössischen den Ideenlehre feindlichen Erkenntnisstheorien». Därför låter han Protagoras *icke ens* stå bakom partiet 165 E—179 C. *Aristippos* är det, som »angripes af Antisthenes» i 161 C—165 E och sedan sub Protagorae persona vederlägges af Platon⁴.

Denna tanke delar icke Natorp, som noga undersökt Aristippos' roll⁵. Han fäster sig i synnerhet därvid, att Protagoras' skrift uttryckligen citeras, och låter därför *honom själf* vara den, som af Platon afses i 165 E—179 C, och således också föremålet för »Antisthenes' angrepp» i 161 C—165 E, då äfven detta tydligt hänvisar på Protagoras' skrift och dess begynnelseord. Denna uppfattning vill Natorp finna bestyrkt af en jämförelse med *Evthydemos* 286 C och *Kratylos* 386 f., hvilken dock den modernaste Antisthenesforskningen ej gillar. Där-

¹ Ak., s. 179 ff.

² I, s. 426 ff.

³ Ib., s. 177.

⁴ Ant., s. 60.

⁵ Arch. f. G. d. Phil., 3, 1890, s. 347—362.

emot vidhåller han sin tanke (ofvan s. 37), att Protagoras icke är upphofsman till teorien i 152 D, 153 D—154 A, 157 E—160 D. Att Aristippos är detta — därför anför han: att Platon väl kan ha gått fritt till väga vid återgifvandet af hans lära och — att vi ej heller på andra håll ha Aristippos' lära i ursprunglig gestalt. Af vikt äro följande punkter, där öfverensstämmelse råder mellan Theait. och Sextos' uppgifter om cyrenaiskernas filosofi: 1. Sensationen är resultat af en växelverkan mellan aktivt och passivt. 2. Sensationens »intryck» äro ofelbara kriterier. Norm för hvar människa är blott hennes varseblifning. 3. Individuella olikheter hos varseblifningen bero på subjektets tillstånd och på förändring i de yttre omständigheter, under hvilka objektet inverkar på oss. 4. Betonandet af den nödvändiga oriktigheten i språkets beteckning af föremålet (termen *λευκαίνεσθαι* hos Sextos i st. f. *λευκόν* utmärker förändring). Jämte dessa allmänna likheter mellan Theait. och Sextos' framställning anföras af Natorp enskilda. Motsägelser förklarar han vara skenbara. — Dümmlers försvar af den inkonsekvens, som Zeller anmärkt hos Aristippos (ofvan s. 85), förstärkes af Natorp genom anmärkningen, att cyrenaici hos Sextos göra sig skyldiga till samma motsägelse. »Es giebt keinen Autor in Platons Zeit ausser Aristipp, auf den der Bericht zutreffen könnte». Och — hvad som är af största betydelse — Aristippos har hämtat den i Theait. framträdande *mekaniska* grundåskådningen från *Demokritos*¹.

Däri öfverensstämmer H. Rick med Natorp, att han erkänner dialogens relationer till Aristippos och Demokritos. Men det sker i annan mening. I sina intressanta undersökningar² uppdelar han partiet 152 D—160 D i *två skilda teorier* och låter Aristippos vara hufvudpersonen i 152 D—154 D³. Han grundar detta på en — visserligen icke utförlig — jämförelse med anförda Sextos-ställe, af hvilken bl. a. framgår som resultat, att termen *κλεισθαι*, som upprepade gånger användes af Sextos, betecknar intrycken såsom resultat af en rörelse.

¹ Hvilket närmare utföres ib., s. 519 ff.

² *Neue Untersuchungen über den plat. Theätet*, Progr., I Mühlheim a. Rh. 1891, II Kempen 1896.

³ Ib. II, s. 5 f.

Susemihl anser, såsom nämndt (ofvan s. 39), att Protagoras är den egentlige upphofsmannen till den här kritiserade kunskapsläran. Han håller dock för möjligt, att Aristippos och hans anhängare »mitgemeint sind und also dieser, so weit er sich auf die Lehre des Protagoras stützte, als mitwiderlegt angesehen werden soll».¹ Detta öfverensstämmer närmast med Peipers uppfattning. Frågan, i hvilken utsträckning Aristippos tillägnat sig Protagoras' kunskapslära, besvarar Susemihl på följande sätt: han är visserligen subjektivare än Protagoras, men han har delat hans åsikt, »dass der Anstoss zu allen unseren Empfindungen, also die thätige Bewegung des Protagoras, von den Dingen, den Objecten ausgeht. Ferner hinderte ihn . . . Nichts . . . anzunehmen, dass ihr zum Zwecke des Entstehens der Empfindungen eine von uns, vom Subject ausgehende leidende Bewegung entgegenkommen und sich mit ihr mischen muss . . . Aber was er dem Protagoras demgemäss nicht zugeben konnte, war die rückläufige Bewegung der Eigenschaften zum Object.»²

För vår del ha vi kommit att tänka på Aristippos först genom uttryck, som möta, icke i partiet 152—155 (som Zeller med rätta — i motsats mot Rick — *sammanbinder med* det följande), utan i 156 A ff., nämligen det *där* unika, betonade tillägget: *lust och olust, begär och fruktan*. Därmed säges, att förklaringen af varseblifningen gäller äfven dessa cyrenaikernas $\pi\acute{\alpha}\theta\eta$. Detta ord förekommer också i 179 C, där det heter: »De hos hvar och en förhandenvarande *intrycken*, af hvilka varseblifningarna och de på dessa grundade föreställningarna uppkomma», samt i 167 A: hvar och en har sina *intryck*, som alltid äro sanna ($\acute{\alpha}\ \acute{\alpha}\nu\ \pi\acute{\alpha}\sigma\chi\eta$), o. d. Att likheter i tankegången existera mellan den teori, som man tillagt Protagoras i Theait., och Aristippos' lära kan icke förnekas. Susemihl och Zeller ha framhållit dessa, men också differenser. Den förut berörda inkonsekvens, som ligger däri, att en subjektivistisk ståndpunkt befästes med herakleitisk rörelselära, tillägger Dümmler Aristippos med bestämdhet och Zeller med tvekan, medan

¹ Rh. Mus. 53, 1898, s. 453.

² Ib., s. 538 f.

Susemihl fränkänner honom den. I och för sig vore ju en sådan motsägelse möjlig. Men jag kan icke med Rick upphöja uttrycket *κνεῖν* hos Sextos till dignitet af princip, ty det är blott term för *afficierandet* af sinnesorganen, och då Dümmler förmenar, att rörelseläran är uttryckt i *παρὰ τὰς κινήσεις, παρὰ τὰς μεταβολάς*, så kunde man väl ock påstå, att de föregående orden: *τοὺς τόπους, τὰ διαστήματα* företräda den motsatta principen. — En annan svårighet vållas af Diogenes' uppgift¹, att cyrenaikerna lärt, det varseblifningarna *icke i allo äro sanna*. Såväl Dümmler som Joël² ha insett, att detta står i skarp strid med 'Theaitetos' identifierande af vetandet och varseblifningen. Uppgiftens giltighet om Aristippos kan dock betviflas.

Under sådana omständigheter och af andra skäl, som komma att företes i det följande, kan jag icke dela deras mening, som låta Aristippos i Theait. få upptaga den mantel, den moderna forskningen afklädt Protagoras. Men å andra sidan måste jag instämma med Susemihl däri, att han är »mitgemeint», åsyftad jämte andra. Om det ock är svårt att förena en herakleitisk princip med den subjektivism, man anser, att Aristippos hyllade, finnas enligt min mening långt större skäl till att anta en sådan princip hos honom, än hos cynikern, som blott mera sekundärt — och det på svaga grunder — kan sägas ha anslutit sig till densamma. Det är därför sannolikt, att den historiska förbindelsen mellan Protagoras och Herakleitos, som vi förut funnit knuten genom »herakleitéerna», är förmedlad af Aristippos. Därtill komma ju likheterna mellan 'Theait. och Sextos' framställning, hvilka Natorp påvisat. Låt vara, att denna parallell icke i allo bestyrkes från andra håll och att Aristippos mindre än Antisthenes har intresserat sig för att bortförklara det platonska egenskapsbegreppet, — *πάνη* äro i alla fall med vid varseblifningsförklaringen enligt det ofvan påpekade stället, 156 B, och vid utförandet af denna förklaring har Aristippos nog fått bidra med *sensualistiskt* material — bidra till en skapelse, hvars *logiskt-metafysiska* totalintryck förmodligen skulle väcka erinran om Antisthenes.

¹ II, 93. jfr. om hegesianerna 95.

² II, s. 847 n.

Det är Ricks uppfattning¹, att Platon haft **Demokritos** för

¹ Anf. st., II, s. 6—18: förmågan att verka och påverkas (156 A) är just, hvad som enligt Levippos och Demokritos tillkommer atomerna. Orden ἀποσθέντα, ἄποσιμα, 157 B C, beteckna atomkomplexer; ty motsvarande term finnes annorstädes i sådan betydelse (Plut. *Adv. Colot.* 8, 4; Diog. X, 89 f.). Vidare hyllade Levippos αἰνῆσις-principen enligt Aristoteles (Met. A 6,1071 b 32). Men den atomistiska kunskapsteorin, sådan vi känna den af Zellers framställning (I b5, s. 863 ff.), är ju icke förenlig med relativismen i Theait. De primära kvaliteterna tillkomma ju, i motsats mot de sekundära, *tingen själfva*. Denna svårighet vill Rick afhjälpa genom att förklara, det denna distinktion icke gjorts af atomisterna. Aristoteles, säger han, bestyrker denna uppfattning. Han låter förstå, att de hvarken åt tungt, lätt, hårdt, mjukt, varmt eller kallt tillerkände verkligt vara. Theophrastos (De sensu, 63) synes visserligen stödja Zellers o. a:s tolkning, då han säger: »Ingen af de andra varseblifningarna (andra än tungt, lätt, hårdt och mjukt) äger objektiv giltighet», och (71): »Men nu skänker han verklighet åt hårdt, mjukt, tungt och lätt». Men dessa senares, d. v. s. de s. k. primära kvaliteternas objektivitet är enligt Rick *blott en slutsats* af Theophrastos, ty denne tillägger orden (68): »Ty storhet och litenhet och täthet och tunnhet äro icke relativa». Vidare finner Rick, att den i Theait. förebragta motiveringen för relativismen är atomistisk: om något aktivt eller passivt sammanträffar med ett annat, blir resultatet annorlunda beskaffadt, än när det sammanträffar med ett tredje. Därför gifvas oändligt många varseblifningar, som alla äro skilda från hvarandra. Detta resonemang igenfinnes hos Theophrastos (72): »Han (Demokritos) synes följa dem, som ställa förnimmandet helt under förändringens princip», och Aristoteles (i Met. Γ 5, 1009 b 12 ff.): »Emedan han antar, att vetandet är varseblifning och att denna är förändring, säger han nödvändigtvis, att det, som uppfattas i varseblifningen, är sant». Sextos (Math. VII, 137—140) skiljer dock mellan två slag af γῶσις hos atomisterna — den ena uppkommer genom varseblifningarna, den andra genom tänkandet — och tillerkänner den högre företrädet. Detta blir en ny svårighet för Ricks tolkning. Men medan Zeller (I b5, s. 918) anser, att Aristoteles *blott på grund af sin egen slutledning* tillägger Demokritos den meningen, att den sinnliga företeelsen såsom sådan är sann, vill Rick lösa svårigheten så, att *han jäfvar* Sextos' ord eller på det högsta medgifver, att Demokritos i denna punkt varit obestämd.

För denna kombination kunde också anföras Diogenes' (IX, 50) uppgift, att Protagoras åhörde Demokritos och (X, 8) att han kallades hans skrifvare. Dyde (anf. st., s. 27) låter Demokritos vara föregångsmannen till Protagoras' skepsis. Men Theophrastos' distinktion mellan olika slag af kvaliteter låter icke bortförklara sig, så som Rick försöker göra det. Orden: »Storhet och litenhet och täthet och tunnhet äro icke relativa», beteckna denna skillnad icke såsom blott slutsats af Theophrastos, utan ge 'en förklaring åt hvad han *redan vid början* af sin framställning angifvit som *Demokritos*

sina tankar i partiet 156 A ff. Tilltalande blir denna relation om den kombineras med Natorps åsikt angående dessa partier. Enligt honom har Aristippos hämtat från Demokritos. Demokritos var Protagoras' lärare. Då Aristippos således kan förena atomistiska och protagoreiska läror och hans egen teori erbjuder likheter med den i Theait. utvecklade, synes Aristipposrelationen äga goda stöd. Denna är att föredraga af det skäl, att det otroliga, som man funnit däri, att Platon skulle polemisera mot Protagoras (se ofvan s. 64 f), möter äfven i tanken på en polemik mot atomisten — ehuru Diogenes¹ ju påbördar Platon en så stark aversion för denne, att det skulle vara på grund däraf han ingenstädes nämner hans namn. Diogenes' uppgift, att cyrenaici förnekat varseblifningens absoluta sanning, är egnad att bestyrka Aristippos' relation till Demokritos, ty denne förkastade i viss mening varseblifningen.

Ricks teori kan däremot icke vidhållas, om atomisten *i sådan mening* var skeptiker. Sextos' framställning får icke skjutas åt sidan. Jämlikt denna visade Demokritos' lära dylika drag. Peipers säger²: »Er stand thatsächlich, trotz seiner eignen Missachtung der Wahrnehmung und trotz seiner Aussprüche über die höhere Erkenntniss, in zweifacher Hinsicht auf dem Boden des Sensualismus . . . Ein entschiedenes Verlassen dieses Standpunkts . . . zeigt sich jedoch darin, dass er dem Geiste oder der Seele trotzdem die Kraft beimaass, über das blossе Percipiren hinauszugehen und Vorstellungen, Hypothesen zu bilden, welche zwar dem αἰσθητόν analog, aber nicht gänzlich von ihm abhängig sein sollten. Er ist so wenig wie Spätere im Stande sich bei dem Satze von der Identität des Denkens und Wahrnehmens zu beruhigen . . . Sein *Fundament blieb die Wahrnehmung des Erscheinenden, und es war ein nicht gelöster Widerspruch*, dass er auf dieser Grundlage stehend und ohne logische oder metaphysische Untersuchungen geführt zu haben, *doch die Resultate der Wahrnehmung kritisch*

kritos' lära med de oförtydbara orden (ib. 63): det tunga, lätta, hårda och mjuka »bestämmer *han*» på detta sätt. »Men af de andra varseblifningarna äger ingen objektiv giltighet».

¹ IX, 40.

² Erk. s. 37 ff., 676 ff.

betrachtete, indem er von bestimmten Voraussetzungen über das Wesen der Körper und über das Geschehen, nämligh von atomistisken, ausging». — Om Demokritos' skepsis säger Gomperz¹: »Entrückt ist ihr nicht nur der Glaube an die Körperwelt, sondern auch die obersten oder Grund-Annahmen in Betreff der Zusammensetzung des Körperlichen aus Atomen und Leeren gleichwie der primären Eigenschaften des Stoffes. Wie diese höchste Erkenntnisregion über der Skepsis, so steht eine andere gewissermassen unter ihr. Sie wird von jenen sekundären oder subjektiven Phänomenen eingenommen, die im strengen Sinne weder wahr noch falsch, sondern einfach naturnotwendig und unabweisbar sind. Die zwischen beiden gelegene mittlere Region, die der Naturerklärung im Einzelnen, ist der Tummelplatz der ihn beirrenden und quälenden Zweifel und Bedenken». Jag har utförligt citerat dessa förklaringar för att med dem sammanställa den betydelsefulla uppgift, vi äga från Plutarkhos, att *Demokritos ifrigt bekämpat Protagoras' skepsis*. Det är då föga troligt, att Demokritos — eller ens Aristippos, för såvidt han i *detta* stycke öfverensstämde med honom! — skulle vara föremål för *angrepp* i kritiken af en lära, som har till uppgift att *sensualistiskt* utveckla Protagoras' homomensura-sats. Och Natorp säger ju, att »Platon hat Demokrit den Zoll seiner Achtung, besser als mit Worten, entrichtet durch die vertiefenden Aufnahme *seiner bedeutendsten Gedanken in sein eigenes System*»!² Därigenom är, såsom vi torde få se Demokritos' inflytande på teorin ingalunda uteslutet.

»Episoden om talaren» ha Bergk och Dümmler fattat som karikatyr af **Isokrates**. Teichmüller har särskildt ägnat sin uppmärksamhet åt Platons förhållande till denne retor³. Han anser, att episoden väl icke gäller Isokrates särskildt⁴, men att hans sofisttal, *Helena* och *Busiris* där tagas med i räkningen

¹ Gr. D. I, s. 291 f.

² Arch. f. G. d. Phil. 3, 1890, s. 531.

³ Lit. Fehd., I, s. 11 m. fl. st.

⁴ Ib., s. 130.

och att epitetet »käringsnack», 176 B, är riktadt åt honom¹. Joël spørjer efter Isokrates' förhållande icke blott till Platon, utan — gifvetvis — ock till Antisthenes. Med afseende på denna episod svarar han så: Isokrates' sofisttal, § 1—6, äro riktade mot Antisthenes' lära om ἀθανασία, εὐδαιμονία och τὰ μέλλοντα. Det sista passar väl såsom anknytningspunkt mellan episoden och den öfriga framställningen, då den just i angränsande repliker behandlar det framtida². Episodens uppgift blir då att försvara *Antisthenes mot Isokrates*.

Så fin och lockande den joëlska kombinationen här såsom oftast är, är det dock förenadt med förut påvisade svårigheter att antaga, det Antisthenes försvaras. Vi ha förut, s. 22, 1, sett, att så äkta och betydelsefulla platonska drag förekomma i episoden, att dess förklaring som blott persiflage måste afvisas. Episoden anknytes fullt tydligt i de anförda orden ur 178 E: »Kan icke du, Protagoras, bättre än någon bland menige man på förhand afgöra, hvad som skänker öfvertygande kraft åt ett anförande inför rätta, hvem af oss, som än skall hålla det?» hvarpå svaras: »Jo, just i den saken utgaf han sig för att vara alla öfverlägsen». Ett (konkret) exempel för skildringen kan visserligen Isokrates ha varit.

För att göra en rekapitulation och sammanfattning och så komma en slutsats närmare — liksom ock i sin mån för att visa, hvilket rikt experimentalält vår dialog kan erbjuda för den, som gläder sig åt nya historiskt filosofiska kombinationer, — skall jag använda den kritiska dissektionsmetoden på det parti, kring hvilket det historiska intresset länge varit koncentreradt och som därför särskildt är föremål för vår undersökning, nämligen 155 E ff.

Till grund må läggas Theophrastos' *De sensu*.

Herakleitos' lära om varseblifningen grundar sig på *kontrast*,³ men i 156 D finna vi uttrycken σύμμετρα, σύμφυτον,

¹ Ib., s. 131, 148, II, s. 346.

² I, s. 531 m. fl. st., II, s. 858 ff.

³ *De sensu*, 1.

hvilka erinra om Platons åsikt därom¹. Exemplet med synförminnelsen i Theait. är ock egnadt att föra tanken på Platons i *Timaios* framställda teori för sensationen. Denna äger gemenskap med Empedokles'², hvilket nämnda uttryck, som motsvara den senares ἀρμόττειν, och termen ἀποροή visa. Platon säger själf om synsensationen³ — annorlunda om hörseln i Tim. 67 B, jfr *Philebos* 33 D, 34 A —, att den väckes till lif genom värme (eld), som utflödar ur kropparna, och som har med synorganet »σύμμετρα» delar. Det heter ock: ὁμοιον πρὸς ὁμοιον, ὁμοιοπαθὲς δι' ὁμοιότητα πᾶν γινόμενον⁴. Theophrastos återger hans lära sås, att »elden, som kommer från kroppen och har smådelar, som motsvara (σύμμετρα) synorganet, går ut, i det utflöde (ἀποροή) uppstår och . . . båda (faktorerna) helt motsvara (ἀρμόττειν) hvarandra, tills den ingår förening med utflödet . . . Så uppstår vår synförminnelse». I Theait. 156 C heter det: »Då nu ögat och något annat däremot svarande (σύμμετρα) närma sig och frambringa hvitheten och varseblifningen, som är likartad (σύμφοτος) med denna». Vi ha således blott herakleitisk *underbyggnad* i och med ζίνησις-läran. Öfverbyggnaden företer afgjord olikhet med Herakleitos lära, men däremot anmärkningsvärd likhet med Empedokles' och Platons.

Andra element äro äfven till finnandes i denna skildring. Begynnelseorden ha äkta atomistisk klang. »Till antalet omätliga, den ena (rörelsen) med förmåga att verka, den andra att påverkas. Af dessas sammanträffande och friktion alstras till antalet obegränsade» o. s. v. 156 A. Hos Aristoteles heter det om atomismen, att elementen äro till antalet omätliga och genom deras komplicering och hopfogning alstras allt, och att de icke äro ett, utan till antalet omätliga, att de röras i det tomma rummet, och, då de hopas, åstadkomma de alstring. Uttrycket »röras» liksom hans uppgift om Leukippos⁶, att han

¹ Ib. 5.

² Ib. 91.

³ Tim. 67 c.

⁴ Ib. 45 B.

⁵ Ib. 5.

⁶ Se ofvan s. 90 n.

sade, det »rörelsen alltid existerar» (jfr: »De, som säga, att rörelsen alltid är»¹), angifva principen för ifrågavarande sensualistiska teori. Dess utförande visar ock likhet med Theophrastos' referat² af Demokritos' lära: »Han låter seendet uppkomma genom intryck . . . Intrycket sker icke direkt på pupillen, utan luften mellan synorganet och det sedda föremålet sammanprässas och utformas» o. s. v. Det synes alldeles visst, att nämnda teori äfven i förklaringen af ὄψις och λευκότης såsom μετὰ τὸ φερόμενα är en *fri* efterbildning af atomisternas motsvarande lära. Jfr ofvan s. 92.

Om Aristippos och cyrenaikerna erinra orden »lust och olust» o. s. v., som utan rapport till framställningen i öfrigt fogas till de olika slag af sinnesförmimmelser, som uppräknats i 156 B. Sextos säger om cyrenaikerna: »De påstå, att intrycken äro kriterier, att endast de uppfattas och att de icke be- draga»³. Härmed kan Theait. 179 C jämföras: »Om de hos hvar och en förhandenvarande intrycken, af hvilka varseblifningarna och de på dessa grundade föreställningarna uppkomma, är det svårare att bevisa, att de icke äro sanna». För cyrenaikerna använder Sextos termen τὸ ποιητικόν, τὸ κινεῖν = τὸ ποιοῦν i Theait., samt κινεῖσθαι = πάσχειν ib. Äfven Sextos' ord: »De förneka, att något allmänt mänskligt kriterium finnes; i stället gifvas gemensamma benämningar åt (genom) omdömen (bestämda föremål)»⁴, äga frändskap med Theait. 157 B f.: »Så bör man säga både om de enskilda fallen och många tillsammansantagna, hvilka sammanfattningar de kalla människa» o. s. v. På grund af samhörighet mellan Demokritos och Aristippos har man antagit, att den senare här representerar äfven de atomistiska filosofemen.

För Antisthenes' räkning har åberopats själfva grundläran, relativismen och nominalismen. Den senare finnes typiskt uttryckt i sist anförda Theait.-ställe, men kanske ännu bättre i rekapitulationen i 182 A f., där det heter: »Sade vi icke, . . . att det aktiva är *ett* på visst sätt beskaffadt *föremål*, men

¹ Met. A 6, 1072 a 6.

² Anf. st. 50.

³ Math. VII, 191.

⁴ Ib., 195.

icke beskaffenhet? Kanske dock beskaffenhet förefaller dig vara ett ovanligt ord och du icke förstår det i dess *allmänna* lydelse; märk då dessa enskilda exempel! Det aktiva blir hvarken värme eller hvithet, utan (*något*) *varmt* och *hvitt*. Mera relativistiskt säges det i 156 A, att hvitheten och den därmed beslättrade varseblifningen alstras, »*hvilka icke hade uppkommit, om hvardera af dem nalkats något annat*». — Man har ock tillerkänt Antisthenes den *metafysiska* relativism, hvarur den nämnda förklaras

Vidare erinras därom, att Protagoras på grund af vissa Theait.-ställen (ofvan s. 37, 39) utgifvits för att vara upphofsman till förklaringen af varseblifningen¹, samt att vi konstaterat likhet mellan denna och *Platons egen lära*.

¹ »De finare», som omtalas i 156 A, motsättnas »de oinvigda», 155 E, hvilka ock kallas »råa och oresonliga».

Till dessa uttryck finnas parallella i *Sofisten*, 246 A ff. Jag tillåter mig här göra en jämförelse mellan dessa partier.

Zeller o. a. ha likställt 155 E med Sof 246 A. Den på sistnämnda stället angifna riktningen utmärker sig för samma krassa materialism som »de oinvigda och råa», och dess anhängare kallas »grufliga» (δewoi, 246 B). Förr antog man, att Theait. 155 E gällde atomisterna (t. ex. Stallbaum, K. F. Hermann, Susemihl, Berkusky, Peipers, Halbfass, H. Schmidt, af Sillén, Hirzel). Det uppslag Winkelmann gifvit, har af Dümmler (Ant., s. 51 ff.) fått motivering och numera accepterats af Zeller (II a4, s. 288 2, 297 1, 298, 299 o. 1.) och Natorp (Forsch., s. 195 ff.): Antisthenes är, liksom i *Sofisten* 246 A—247 C (Campbell, Dümmler, Apelt, Wohrab), också i Theait. 155 E föremål för polemik. Härmed har Natorp jämfört Phaid. 81 B, ett ställe, som företer *verkligt* frändskap med cynismen och därför utgör det enligt min mening bästa stödet för Dümmlers kombination. (Arch. f. G. d. Phil. 3, 1890, s. 525.) — Platon har visat sin aversion för Antisthenes genom att satirisera honom för hans trögtänktighet och plumpheter, »die plebejische Derbheit des philosophierenden Proletariers», såsom han ock gör på båda förstnämnda ställena genom orden: »oinvigda», »råa och oresonliga», »vetenskapligt omöjliga» (μάλ' εἰς ἄμωσοι, Theait. 156 A), »grufliga», och annorstädes, t. ex. (enl. Zeller, ib. 308, 1.) med δυσχεράσματα, Phileb. 44 A ff. Men särskildt igenkänner Dümmler (Ant., s. 52 f., jfr Akad., s. 191, 205; Joël, se ofvan s. 83) i de gifna karaktäristikerna stoicismen, såsom hvars första man Antisthenes ju betraktas. Dümmler, Joël och Natorp ha emellertid härigenom råkat ut för själfmotsägelse. — Enligt Joël är Antisthenes afsedd både i 155 E och 156

Protagoras, Herakleitos, Demokritos, Aristippos och Antis-

A (II, s. 842 n. o. 843). Visserligen kunde man anföra, att »de finare» blott är komparativ och gränsen mellan dessa och de råa således icke markerad. Men de kallas dock »andra» än materialisterna, och dessa betecknas som »oinvigda» i »de finares» åsikter. Antisthenes blir då både invigd och oinvigd i sin lära. — Dümmler (Ant., s. 36 f., Akad., s. 150 f., 153 m. fl. st.) och Natorp (Arch. f. G. d. Phil. 3, 1890, s. 352, 12) ha fastslagit, att Antisthenes hyllade herakleitismen. Men i Theait. 155 E säges det, att materialisterna (= Ant.) förneka *vardandet!* — Natorp (Ib., s. 347, 1.) anser, att de 153 A—D anförda »bevisen» äro antistheniska, och att — Antisthenes åsyftas i 155 E! Fastän dessa »bevis» i *uttrycklig motsats* mot nämnda ställe just stödja läran om *vardandet*, och fastän »de oinvigda» i 155 E *tydligen skiljas* från »de namnkunniga männen», för hvilkas räkning »bevisen» dock närmast framträtt. — Hvad den hos Dümmler befintliga motsägelsen beträffar, så är ju hans åsikt den, att behandlingen af herakleitismens i rörelse befintliga vara, Theait. 179 D, träffar Antisthenes (Ant, s. 60). Således är denne i Theait. 155 E afgjordt emot »*vardandet*», men i annat sammanhang principiell anhängare däraf. Såsom förut framhållits, äro bevisen för Antisthenes' herakleitism (se ofvan s. 83) icke starka. Vi äro dock mera benägna att fasthålla denna än materialismen i Theait. 155 E, om ett val är nödvändigt.

Dessa Theait.- och *Sofist*-ställen äga djupare likheter, än man hittills iakttagit. De »grufliga» materialisterna i Sof. skiljas från en klass »förbättrade» (βελτιωτες 246 D, 247 C), därigenom att dessa senare antaga följande definition på det varande: »*Det, som äger . . . förmåga . . . att verka . . . eller påverkas*», 247 D. Båda dessa fraktioner återföras af Dümmler på Antisthenes. — I Theait. nämnas först de »råa» materialisterna, och sedan »de finare», som också äro *materialister*, då de icke hylla den »rena rörelsen» (se ofvan sid. 10, 1), men icke stanna vid »kropparna», utan — det är väl att märka! — tillägga allt det bestämningen: »*förmåga dels att verka, dels att påverkas*», 156 A. (Denna definition anser Dümmler vara stoisk. Då skulle, trots åtskillnaden, stoicism vara att finna både hos de råa och de finare, hvilket är den förra motsägelsen i annan form.) Med den uppfattning af »mysterierna», som ofvan angifvits, och på grund af identiteten mellan å ena sidan »mysterierna» + »de finare» i Theait. och å den andra »göra dem bättre i *vår framställning*» i Sof. 246 D, anser jag, att de »grufliga», »jordsönerna», Sof. 247 C icke få likställas med »de förbättrade» i Sofisten, utan motsvara »de råa» i Theait., medan »de bättre» och »de finare» i resp. dialoger äro att sammanställa. Sofisten känner en tredje riktning, »idéernas vänner». De stå i opposition mot alla materialister. De beteckna »jordsönernas» *vara endast som ett i rörelse stadt vardande*, men anse sina »okroppsliga idéer» såsom det varande. Vi ha skäl att antaga, att »de bättre» icke blott af »idéernas vänner» anses för anhängare af *vardandets lära* — såsom fallet är med »jordsönerna» —, utan att de äro afsedda att representera ett i rörelse stadt

thenes ha hvar för sig fått gälla som upphofsmän till förklaringen af synsensationen. Vid frågan, hvem som är att välja, — som man i sitt historiska intresse icke torde vilja släppa — minskas åtminstone icke svårigheten däraf, att Theophrastos

vara. Därför talar bestämdt anförda definition på vara't: »förmåga att verka och påverkas», som de godkända och som i Platons mun icke betyder annat än *förbindelse* (κοινωνία). Det är denna förbindelse, hvori »de finare» i Theait. på herakleitiskt sätt upplösa allt absolut. — Till detta parti af Sofisten torde vi få återkomma. —

Såvidt vi rätt fattat sammanhanget på de jämförda ställena, går det icke heller i Sofisten att tillägga Antisthenes både de gröfre och de »bättre» materialisternas åsikter. De förra förneka vardandet och förbindelsen, de senare antaga dem. Härtill kommer, att när Antisthenes' lära om οἰκείος λόγος, såsom Zeller (II a⁴, s. 293, 1) anser, införes längre fram, 251 B, så betraktas dess representanter, »de senlärda gamla», såsom *en ny riktning* (251 C D), »dessa», till skillnad från *de förut nämnda*, »alla de andra, med hvilka vi förut samtalat». — Vidare försvinner under samma förutsättning »det paafaldende», som H. Røder (*Platon og hans Forgjængere*, København 1900, s. 26) finner däri, att den kritik, som i »Theait. rettedes mod Herakliteerne, i Sofisten har skiftet Gjenstand og rettes mod Materialisterne, uagtet disse i Theait. stilledes i Modsætning till Herakliteerne, i det de betegnedes som Folk, der ikke troede paa Andet, end hvad de kunde tage fat paa med Hænderne».

I själfva verket visar sig »de finares» lära vara en af Platon gjord förbättring. Den anföres nämligen så obestämdt, enligt hvad vi ofvan (s. 39 ff., 43) sökt visa, och den företer så afgjord likhet med de *af Platon förbättrade* materialisternas i Sofisten, att vi måste anse, att han lika litet här som där skildrat en historisk företeelse, utan i Theait. velat utförligt visa, hurudan den kunskapsteori är beskaffad, till hvilken man på det högsta kan komma på den förfinade materialistiska ståndpunkt, som var den allmänna, om ock ej medvetna miljön för »de gamlas» och vissa Platons samtidas relativism, och på hvilken man i själfva verket inskränker kunskapen till varseblifningens område. De gröfre materialisterna, som Susemihl (Rh. Mus. 53, 1898, s. 227 f.) anser syfta på någon Platons samtida, okänt hvilken, förklara vi således på samma sätt, som *Norström* (*Till Platos Idélära*, Göteborg 1899, s. 2) förklarar deras omnämmande i Sofisten: de ha blott till uppgift att föra framställningen framåt. — Därigenom är Aristoteles' synpunkt vid relativismens behandling, se ofvan s. 58 ff., öfverensstämmande med Platons, då han återför den logiska och metafysiska relativismen på öofvervunnen sensualism.

Hur långt den platoniska förbättringen sträcker sig, är ej lätt att afgöra. Säkert är, att den innebär en betydande utvidgning och fördjupning af Protagoras' lära. Dennas förbindande med heraklitismen behöfver dock ej fattas såsom blott härrörande från Platon.

i sitt citerade arbete *icke* anför någon lära, som kan ens väsentligt identifieras med denna. Vidare är ingen af de nämnda filosofernas teorier, såvidt vi känna dem, i *Theait.* exakt återgifven. Ingen af de polemiska tydningarna öfverhufvud är utan svårigheter, enligt hvad ofvan visats. Natorps restriktioner, att Platon får antagas ha fritt återgifvit Aristippos' lära och att vi icke heller på andra håll ha denna i ursprunglig gestalt, torde man vilja tillämpa äfven på andra relationer. Därvid kan man dock icke slå sig till ro. Icke ens den för Antisthenes-hypotesen gynnsamma omständigheten, att hans kunskaps-teori och fysik ej med säkerhet finnas återgifna på andra håll, kan locka oss att tillerkänna honom denna teori om sensationen.

Däremot är möjligheten att göra rättvisa åt olika parter gifven med den förut framställda tanken, att vi där ha framför oss en *konstruktion af Platon.*

I hans intresse ligger att visa »den verkliga meningen» i de äldres lära. Därför anger han utförligt deras allmänna ståndpunkt, den förfinaade materialism, som vi lärt känna äfven i *Sofisten.* Men medan det i *Sofisten* är fråga om det *varande*, är i *Theait.* *vetandet* undersökningens föremål. Det gäller då att finna en på nämnda ståndpunkt *konsekvent utvecklad förklaring af vetandet.* För att förete en sådan, som kan anses täcka de relativistiska lärorna — hvilka ingalunda voro enbart kunskapsteoretiska — sammanfogar Platon här från skilda håll hämtadt och äfven eget material till denna skarpt utpräglade teori, som ock involverar de yttersta konsekvenser. Hvad ofvan sagts om sensationsförklaringen (s. 52 f.), nämligen att den framställdes i en gradvis utsvällande bevisning för att föra Platons kritik däraf till allt större djup, förtjänar här det tillägget, att för denna bevisning tankarnas *immanenta logik* varit ledtråd i långt högre grad än faktiska företeelser. Både på ena och andra punkten äro sådana filosofem förbundna, som Platon *ansett* höra samman, och Peipers har således rätt, då han ger fritt spelrum åt Platons »Vermuthung» närmast rörande den kritiserade lärans ursprung, men denna uppfattning torde vara riktig, äfven om den får vidsträcktare tillämpning. Men, för det andra, att Platon ansett dessa läror höra samman

utesluter icke möjligheten af historiska anspelningar. Iakttagelsen af hur ytterligheterna berörde hvarandra, hur relativismen framträdde i olika gestalter, skärpte endast hans känsla af att de till det yttre skilda gestalterna ägde logiskt ursprunglig samhörighet. Därtill kommer, att de ofvan konstaterade ingredienserna i den ifrågavarande teorien icke nödvändigtvis skola återföras på hvar sin representant, utan faktiskt delvis förenats hos samtida filosofer. Betrakta vi då framställningen ej blott ur filosofisk synpunkt, utan ock såsom polemik, så våga vi påstå, att likavisst som exposén af de äldres läror icke är gripen ur luften, är *angreppet* egentligen riktadt mot Platons samtida. Den förut anställda undersökningen af de polemiska relationerna kommer oss här till mötes, då den säger, att ingen enskild af dem *täcker* den fientliga fronten, men å andra sidan *visar Platons mästerskap i att sammanfatta skilda filosofiska företeelser*, som ägde relativistisk tendens.

Är detta resultat fastslaget, kan frågan om personerna återupptagas. Främst komma då Aristippos, som enligt Natorps förut refererade åsikt förmedlar relation till Demokritos, och Antisthenes, hvars lära enligt vår mening är kärnan i den relativistiska förklaringen af varseblifningen. Dialogen talar själf om senare herakleitéer såsom relativister. Dessa representera förnämligast allrörelseläran. Uttrycken: »*deras*» lära och »att *de säga*», 182 A, referera dock icke nämnda förklaring till dem, utan till *herakleitéerna i allmänhet*. Att de »senare» bland herakleitéerna äro en historisk riktning kan anses visst. Med dem *kan* man förbinda Aristippos och möjligen Antisthenes. Men vi känna icke dessa såsom så utpräglade herakleitéer, som **Kratylos** enligt Aristoteles var. Och det är *Kratylos' lära*, som angifves i 152 C D och såsom resultat af 156 A ff.¹

Denna lära kände Platon noga till »alltifrån ungdomsåren», och han visste äfven att ur kunskapsteoretisk synpunkt uppskatta den till dess rätta värde. Kunna vi icke anse, att i 'Theait' angifna relationen mellan Herakleitos' lära och Protagoras' homo-mensura-sats är tillfyllest förklarad genom polemisk syftning på cyrenaiker och cyniker, så komma Kratylos och

¹ Jfr. 183 B o. Aristoteles' Met. Γ 5, 1010 a 10.

hans meningsfränder oss till mötes, icke blott som herakleitéer ex professo, utan ock såsom de där först och främst gjorde gemensam sak med nämnda och andra relativister i Platons tid och ur den logiska synpunkt, vi ofvan sett Aristoteles företräda, äro att sammanställa med dem, men för det andra också faktiskt kunna ha gjort homo-mensura-satsen till sin. — Längre fram få vi återkomma till denna herakleitiska lära och Platons förhållande till henne. Här märkes, att vi anse oss ha så mycket större skäl till att urgera sistnämnda relation, som behandlingen af denna filosofiska hufvudriktning var ett af syftena med vår dialog. (Jfr nedan och *Kratylos* 440 C f.!) Det principiella intresset träder i dagen i synnerhet, när οί βέοντες ställas i skarp motsats mot Melissos och Parmenides. Dels denna motsättning, dels ock den sensualistiska läraus återförande på den herakleitiska *principen* i och för dess behandling tala afgjordt emot åsikten, att här icke skulle anställas någon principiell kritik.

En sådan uppfattning af detta betydelsefulla parti, 155 E ff., medför konsekvenser med afseende på öfriga. I allmänhet kan nu fastslås, att enskilda polemiska syftningar på den ene eller andre bland Platons samtida må accepteras, där detta ej vållar motsägelser eller andra svårigheter, utan är motive-radt. Men vi ha därnäst att ihågkomma, det den relativistiska och herakleitiserande förklaringen af kunskapen torde ha varit en på hans tid *allmänt* gängse. Och i sin helhet är framställningen såväl på det ena som på det andra stället ett vida *själfständigare* alster af Platons filosofiska verksamhet, än att man skulle kunna fatta den som en reproduktion efter andra i så stor omfattning som skett.

Protagoras själf får icke anses vara adressat för angrepp, men väl hans åsikt, åtminstone principiellt. Denna får ej betraktas som herakleitisk på så torftiga grunder, som man därför velat hämta ur den antika litteraturen. Men han står på samma bas som de äldre filosoferna, i det han icke trängt öfver relativismens sfär, och kan *så till vida* med lika stor rätt

sågas vara Empedokles' eller t. o. m. Anaxagoras' lärjunge som Herakleitos'.

Herakleitismen är känd såsom historisk företeelse i Platons samtid. Aristoteles' yttrande därom har ofvan anförts¹. Det bör observeras, att han icke blott säger, att Platon från ungdomsåren var förtrogen med Kratylos' lära, att sinnevärlden är i ständigt flöde och intet vetande därom möjligt, utan ock *att han höll fast vid denna åsikt äfven under senare år.*

Med konstaterandet af detta sista taga vi ytterligare ett steg från dialogens yttre relationer till dess inre tankegång.

Vi ha nyss nämnt, att herakleitéerna ställas i skarp motsats mot »sådana män, som Melissos och Parmenides». Det gäller enligt 181 A tydligtvis intet mindre än att välja mellan Elea och Efesus. Platon låter förstå, att han vid frågan, hvad vetandet är, än så länge låter eleaterna vara oantastade, hvilkas bestående *vara* erbjöd ett objekt åt vetandet. Herakleitismens princip duger däremot icke därför, men då denna affär-dats, har ju Platon intet annat att göra än att »fly till» (181 A) dem, som »hålla allt fast». För Melissos, som icke blott, såsom af Sillén² m. fl. framhålla, (i likhet med Parmenides) förklarade rörelsen för blott sken, utan hvad här betyder mera, förnekade *varseblifningens riktighet på grund däraf, att den visar växling och förgängelse*, och Parmenides, som förkastade sinnesförmåelsen såsom kunskap, betygar också Sokrates sin högaktning. Nämnada motsättning framträder redan i 152 E, där Parmenides ställes utom och således i viss mening emot de andra »visa» relativisterna. Att han skiljes från de andra och att dessa således sammanföras mera därför, att de icke äro eleater, än därför att de skulle vara herakleitéer, öfverensstämmer med hvad vi förut hållit för möjligt rörande Protagoras (se s. 50, 58) och innebär, att man här icke har framför sig en blott historisk betraktelse. Jag måste tro, att denna motsättning *egentligen* tjänar Platons filosoferande, involverar ett problem, som han här i intimaste sammanhang med spörsmålet om vetandet vill föra fram mot dess lösning, problemet: *varande*

¹ S. 58.

² Anf. st. s. 170.

eller vardande? hvilket jämte nämnda fråga ger det hela undersökningen sammanfattande perspektivet, utgör grund och ändamål för de spekulationer, som röra sig därinom. Kontrasterna mellan vara och varda och mellan kunskapens högsta och lägre grader skola *inbördes* bestämmas. Sedda ur denna högre, systematiska synpunkt dela sig de föregående — och samtida! — filosoferna i *blott tvenne* läger. I det ena vet man icke af något varande, *således blott af vardande*, och icke heller af något vetande (enl. Platon). Många höra dit, särskildt den beprisade Protagoras, och strateg är Homeros. Äfven om inga andra band skulle förena Antisthenes och Aristippos med Herakleitos, så räcka de honom här handen. Det andra vill kämpa för varande och vetande. Där fäster Parmenides i första rummet uppmärksamheten vid sig: — För denna uppfattning tjänar som stöd den själfständighet, antikens tänkare visa i sin uppskattning ur allmänna synpunkter. Medan t. ex. Platon skiljer Parmenides från relativisterna, förenar Aristoteles honom med dem¹. — Att Platon på Theait.-ställena i fråga håller sig *närmare eleaterna*, därför hänvisar Ræder² med rätta till det faktum, att dialogen i sceneriet knytes till Evkleides' megarikerns namn.

Kommer således en värdefull belysning äfven öfver dialogens enskilda partier från den polemiken reducerande totaluppfattning af densamma, vi göra gällande, så får denna uppfattning i sin tur förklaring, ju närmare vi kunna ställa den i rapport med Platons ståndpunkt och intressen. Då Aristoteles t. ex. uppger, att Platon varit och förblifvit herakleité i fråga om sinnevärlden, — hvilket ock flerfaldiga yttranden inom dialogerna bestyrka —, förstå vi däraf, att Platon ägde personligt intresse af *herakleitismens* behandling. Det gällde att uppdraga *gränserna* för giltigheten af dess princip. Inom varseblifningens område finnas idel motsägelser. Där tillkomma motsatta bestämningar samma föremål, just därför att de ständigt växla och aflösa hvarandra. *Detta är Platons egen åsikt om sinnevärlden*. Den möter oss så till vida äfven i förklaringen af

¹ Se ofvan s. 59.

² Anf. st., s. 21; jfr ofvan, s. 1, 1.

sensationen, och vi förstå nu, hvarför Platon bidragit till dess utförande. — Dialogen *Kratylos* intygar ock, att han här har aktuellt intresse af att utforma en teori för sensationen på herakleitisk grund (jfr s. 99), då den icke blott motsätter de olika partierna mot hvarandra på samma sätt som Theait., utan ock i den mån slutorden gifva programmet för Theait. (hvarom längre fram), betonar *svårigheten att på den herakleitiska ståndpunkten förklara kunskapen såsom ett problem för en annan särskild undersökning* — nämligen Theait:s — hvilken komme att häfva den ovisshet, som ännu kan råda om de båda principerna, *Krat.* 440 B ff., och då den *allmänt* och obestämdt — utan att referera till någon enda auktor — framhåller, hvad som kan sägas vara hufvudsumman af varseblifningsförklaringen i Theait., medan denna just är *en detaljerad utveckling* af de åsyftade orden i *Krat.*, som lyda så: *ἀμα γὰρ ἂν ἐπιόντος τοῦ γνωσομένου ἄλλο καὶ ἄλλοιον γίγνοιτο, ὥστε οὐκ ἂν γνωσθεῖη ἔτι ὁποῖόν γέ τί ἐστιν ἢ πῶς ἔχον· γνώσις δὲ δήπου οὐδεμία γινώσκει ὁ γινώσκει μηδαμῶς ἔχον*, 440 A. Jfr Theait. 183 B¹.

¹ I motsats mot Susemihl o. a., som förneka (jfr ofvan s. 101), att här förekommer någon principiell behandling af Herakleitos' lära, måste vi således anse, att den var ett af de hufvudsakliga syftena med denna framställning, i synnerhet på grund af Platons slutord i *Krat.*, 438 E ff.

v.

Protagoras' homo-mensura-sats.

Ofvan har talats om Protagoras' skepsis. Den är desto svårare att förena med en motivering, hvilken innebär herakleitisk metafysik eller rörelseläran till dess allmänna drag, ju mera den närmar sig skepticismen. För att tillerkänna sofisterna den herakleitiska ståndpunkten har man icke hållbara grunder. Möjligheten för detta liksom därför, att han omfattat rörelseprincipen, står öppen, om man har stöd för åsikten, att han endast varit moderat skeptiker. Var han däremot radikal i detta hänseende, ha vi att helt afvisa den traditionella uppgiften, att han varit herakleité, ja t. o. m., att han begagnat rörelsen som princip i sin lära.

Ur denna synpunkt koncentrerar sig intresset kring homo-mensura-satsens betydelse. Därom har utbildat sig en hel Protagoras-fråga.

Peipers¹, Halbfass², Gomperz³ m. fl. ha företrädt en generellt-subjektiv tolkning af denna sats: »För alla ting är människan måttet. Hon dömer, att de äro eller icke äro.» Gomperz, som senast förfäktat denna utläggnings riktighet, säger om satsen i fråga: »Das Fragment kann nicht ethische Bedeu-

¹ Erk., s. 44 f.

² Anf. st., s. 163 ff.

³ Gr. Denk. I, s. 361 ff.

tung besitzen, nicht das Schiboleth eines moralischen Subjektivismus sein, wozu der Satz in den Händen populärer Darsteller nicht selten geworden ist. Denn weder der Wortlaut des Bruchstücks, noch seine gegen die eleatische Einheitslehre gerichtete Spitze bietet zu solcher Auslegung auch nur die schwächste Handhabe. Der Satz von dem Menschen als Mass der Dinge besass, soviel ist völlig fraglos, erkenntnistheoretische Bedeutung. Ferner kann »der Mensch«, der den Gesamtheit der Dinge gegenüber gestellt wird, nicht füglich das Individuum, sondern nur der Mensch im allgemeinen sein . . . Der Mensch wird zum Massstab erhoben nicht der Beschaffenheit, sondern der Existenz der Dinge . . . Das heisst: nur Wirkliches kann von uns wahrgenommen werden; das unwirkliche kann gar keinen Gegenstand unserer Wahrnehmung bilden. Und in diesen — wir wissen nicht wie begründeten — Hauptgedanken spielt augenscheinlich der durch die starke Betonung des Menschen erheischte Nebengedanke hinein: wir Menschen können die Schranken unserer Natur nicht durchbrechen; die für uns überhaupt erreichbare Wahrheit muss innerhalb derselben gelegen sein; wenn wir das Zeugnis unserer wahrnehmenden Fähigkeiten verwerfen, mit welchem Rechte können wir unseren sonstigen Fähigkeiten vertrauen, und vor allem: wo bleibt uns dann noch ein Stoff der Erkenntnis übrig?»¹ För sin tolkning söker Gomperz stöd i den pseudo-hippokratiska skriften »Om konsten«, som han tillägger Protagoras (med orätt enligt Zeller² o. a.). Gomperz finner hans tänkesätt vara uteslutande empiriskt och anser därför, att Platon handlar fullt riktigt, då han identifierar homo-mensura-satsen med Theaitetos: »vetandet är varseblifning». Den andra äldre, individualistiska tydningen, som likställer Protagoras' nämnda sats med extrem subjektivism och skepticism, »lässt sich», enligt Gomperz, »von ganz eigentlichem Wahnwitz kaum unterscheiden. Sie macht jedem geordneten Denken, jeder auch nur verständigen Lebensführung ebenso ein Ende, wie allem Unterricht, aller Voraussetzung, aller Wissenschaft und Lehre. Und doch hat dieser angeb-

¹ Ib., s. 362—64.

² I b5, s. 1055, 3.

liche Leugner aller objektiven Wahrheit und somit auch aller gemeingiltigen Normen mehr alls vier Jahrzehnte hindurch in den verschiedensten Teilen Griechenlands als vielgesuchter und vielbewunderter Lehrer, als gefeierter . . . Schriftsteller gewirkt»¹.

Icke för ty anser Zeller sig kunna behålla denna åsikt. Han finner den motsatta, af Halbfass och Gomperz förfäktade², resultera däri, att Protagoras blir representant för ett slags kantisk fenomenalism, och han åberopar mot den »so klassischen Zeugen, wie es Plato, Aristoteles, Demokrit und die Quelle des Sextus Empirikus in diesem Fall sind.» Försök till vederläggning af Halbfass' med Gomperz' öfverensstämmande påståenden har gjorts af Natorp³.

Hvad först Platon angår, så hänvisa vi till de ord, som i vår dialog (jfr *Kratylos* 385 E, 386 C D) följa omedelbart efter den anförda satsen. »Därmed menar han väl, att *hvarje föremål är för mig sådant, som det synes för mig, och för dig sådant, som det synes för dig*, — du och jag äro ju människor.» Peipers³ och Natorp⁴ ha kanske rätt, då de anse, att Platon betecknar detta som en konklusion af homo-mensura-satsen, som han själf dragit. Därför tala icke blott orden: »Därmed menar (l. säger, λέγει) han väl», utan också *Krat.* 385 E, där denna parafraas af samma doktrin förbindes därmed genom ett ἄρα. Å andra sidan angifves dock denna individualistiska utveckling — låt vara i kortare form — såsom Protagoras' λόγος i 170 A. Äfven på andra ställen i vår dialog bestyrker Platon en sådan tydning af hans ståndpunkt: ἐκάστῳ ἴδιον 154 A, τῆς ἐμῆς οὐσίας 160 C m. fl. st. Natorp anför de ofvan (s. 53) citerade orden ur 166 D, där Protagoras ju själf ger sin sats en sådan tolkning, samt τὸ κοινῇ δόξαν, 172 B; ty samhällena, jämförda med hvarandra, äro individer. — Platon fattar homo-mensura-satsen således individualistiskt. Den generellt antropometriska tolkningen är dock icke därmed afvisad.

Enligt hvad vi förut (s. 100) funnit, ha vi att anse polemiken

¹ Ib., s. 366.

² I b5, s. 1095, jfr Natorp, *Forsch.*, s. 48 ff.

³ På ett sådant sätt, att det måste betraktas som i det hela epokgörande och i vissa afseenden slutgiltigt.

i Theait. snarast vara riktad mot Protagoras' *lärjungar*, Antisthenes och Aristippos, som voro individualister. Nämnda tolkning är då väl förenlig t. ex. med den grundåskådning rörande Antisthenes' roll, som möter hos Joël. Enligt denna var Protagoras *subjektivisten*, men Antisthenes *individualisten*. Det är dennes lärjungaförhållande till Protagoras, som berättigar Platon till att ur homo-mensura-satsen draga sådana konsekvenser, som vi sett. Men det torde ock framgå af våra undersökningar, att en sådan individualistisk tendens icke heller varit främmande för nämnda sats. Zeller anför utom Platon flera betydande auktoriteter för en sådan åsikt. Dessutom rör sig motiveringen till denna sats, sådan vi med Zeller anse den föreligga i Theait. 152 B, just om den *enskildes* uppfattning. Då Gomperz finner en individualistisk homo-mensura-sats absolut orimlig, »von ganz eigentlichen Wahnwitzes kaum unterschieden», då den omöjliggör allt tänkande, så är det dock denna subjektivism, som Platon i Theait. icke funnit mer orimlig, än att han vill vederlägga den. Träffande anmärker J. Böhme, att man må fråga sig, »wie denn, wenn thatsächlich der jemaligen Zeit jene Lehre so unannehmbar thöricht vorkam, wie denn ein Plato sich dazu hergeben konnte, sie allen Ernstes und mit sichtbarer Anstrengung zu widerlegen». Och då Gomperz går därhän, att han betvivlar möjligheten af att en sofist med sådan subjektivistisk princip »mehr als vier Jahrzehnte hindurch in den verschiedensten Teilen Griechenlands» kunnat spela rollen af »vielgesuchter und vielbewunderter Lehrer, als gefeierter Redner und Schriftsteller», så våga vi tro, att Protagoras aldrig skulle ägt denna betydelse, aldrig skulle vunnit sådan popularitet, om icke hans lära och särskildt hans berömda, här betraktade doktrin haft en särskild tjusningsmakt däri-genom, att den harmonierade med tidens skarpt utpräglade, på skilda områden framträdande individualism.

För att kunna rätt uppfatta satsen i fråga måste man nämligen se den äfven mot bakgrunden af den samtida ställningen inom politik och samhällslif. Man får ej vid dess teoretiska bestämmande lämna åsido den praktiska synpunkten, som är den primära i sofistikkens företeelse. Vid en sådan betraktelse möter oss redan i Perikles' Aten, den andliga utveck-

lingens brännpunkt, en vaknande individualism på livvets olika områden. Gent emot gammal häfd reser sig enskild mening, som fått vapen af den tilltagande bildningen. Det offentliga och privata lifvet genomsyras af denna upplysningstids subjektivism, som allt bestämdare sätter enskild fördel öfver allmänt väl och går ända därefter, att den häfdar den starkares rätt. Denna begynnande tidströmnings bärare voro sofistikkens främsta män. »Man skall redan hos dem utan svårighet kunna upptäcka, att individens synpunkt är den första samt icke utan en viss förskjutning gent emot samhällets. Från dem härstammar alltså i rätt nedstigande nästa led den fräcka sofistikk, som icke längre vet af andra hänsyn till samhället än dem, som omsorgen om eget skinn diktarar»¹. I helt annan mening än senare sofister är således Protagoras att betrakta som individualist, ty han hörde till den äldre generationen. Denna beskaffenhet hos hans lära borttager icke hans storhet. Att han icke visste att förebygga missdyndingar och missbruk af hans principer, har man med rätta förklarar särskildt af hans öfvertygelse om människans goda naturanlag, hvaraf han var lika genomträngd som Sokrates af den, att ingen vetande gjorde orätt.

Därmed är då icke förnekadt, att Protagoras tillika kunnat ge en kunskapsteoretisk klang åt orden: »människan är mått» o. s. v. Man får icke tro, att sofisterna så helt skilde sig från de föregående och efterföljande grekiska filosoferna, att de icke liksom dessa tagit position i förhållande till kunskapsproblemet, hur dunkelt detta än kunde vara fattadt. Rättast torde här vara att gifva inrymme åt en generell tolkning vid sidan af den individuella, alltså att välja medelvägen. En ny epok ligger otvifvelaktigt i orden: »människan är mått för alla ting». Däri framhålles icke blott, att den enskildes uppfattning är norm, utan ock, att människan är tänkandets och handlandets subjekt. Kring människan koncentrerar sig intresset. »Mellan individen och släktet har Protagoras säkert icke gjort någon åtskillnad».

Summan af homo-mensura-satsen blir då individualistisk subjektivism. Ha vi ej skäl att fatta denna doktrin såsom

¹ Liljeqvist, *Antik och modern sofistikk*, Göteborg 1896, s. 87 f.

egentligen kunskapsteoretisk, är det dock gifvet, att den i Theait. måste ses ur sådan synpunkt. Därvid är det i ögonen fallande, att intet i dess lydelse bestämdt pekar åt sensualismen.

»Vetandet är varseblifning», detta är Theaitetos' sensualistiska svar på det uppställda spørsmålet. Steinhart¹, Ribbing², Zeller³, Peipers⁴, Susemihl⁵, Apelt⁶, Halbfass⁷, Dümmler⁸, Dyde⁹ ha bemärkt, hurusom det 152 A heter om nämnda Theaitetos' sats: Protagoras »sade just detsamma *på ett annat sätt*». Det oaktadt aniser Apelt, att Protagoras verkligen åberopat sig på de sinnliga varseblifningara. Men Natorp¹⁰ har framhållit, att denne sofist lika litet som någon annan filosof före Platon har skilt mellan varseblifning (förmimelse) och föreställning (mening), samt att termen *vetande* är sokratiske-platonsk (hvari Joël¹¹ instämmer). — De ställen, som i öfrigt tala för denna sats' åtskiljande från de öfriga lärorna, anföras mestadels af Natorp¹²: 167 C, 160 D, 164 D, 168 B, 163 A, 183 (A bör väl vara) B och C. Härtill kunna läggas 160 C, men framför allt 179 C, där skillnaden mellan Protagoras' och Theaitetos' satser angifves så, att *den förra* innehåller, att hvars och ens mening (δόξα) är sann, *den senare*, att det intryck (πάθος), hvarpå varseblifning och mening grundas, är sant. Mot Halbfass betonar Natorp¹³ med rätta i annat sammanhang den omständigheten, att Platon låter homo-mensura-satsen *utan åtskillnad* gälla varseblifning, förmimelse (φαντασία) och föreställning (δόξα)¹⁴. Jag måste med ledning af sist anförda stället ur

¹ Plat. sämmtl. WW., III, s. 202,7).

² Anf. st., s. 103.

³ I b5, s. 1094, 2.

⁴ Ont. plat., s. 134.

⁵ Rh. Mus., 53, 1898, s. 455.

⁶ Arch. f. G. d. Phil., 14, 1901, s. 418.

⁷ Anf. st., s. 169 f.

⁸ Ant., s. 56; Akad., s. 173 f.

⁹ Anf. st., s. 23. Jfr *Eggertz, Den grekiska filosofiens betydelse för läran om förmimelsernas association*, Lund 1877, s. 26.

¹⁰ Forsch., s. 18 f., 21.

¹¹ II, s. 848 n.

¹² Ib., s. 20.

¹³ Ib., s. 15 ff.

¹⁴ Jfr H. Ræder, anf. st., s. 16, Joël, II, s. 852 n.

Theait. särskildt hänvisa därtill, att Platon på mångfaldiga ställen för »Protagoras'» åsikt använder icke blott ordet *δοξεῖν* (153 A m. fl. st.), utan ock *δοξάζειν*, *δόξα*, som äro termer för den mellan varseblifning och vetande liggande föreställningen. Med hänvisning til hvad som ofvan yttrats¹ om vederläggnin- gens pålitlighet såsom historisk källa framhåller jag ock såsom afgörande bevis mot det traditionella identifierandet af Protagoras' lära med medveten sensualism, att Platon i den argu- mentation, som speciellt riktar sig mot Protagoras (169 D— 179 B), *icke en enda gång* begagnar uttrycken *varseblifning* eller varseblifva, utan regelbundet de anförda termerna samt några gånger *δοξεῖν*, *οἶσθαι* och en gång *φρόνησις*. Detta visar ju, att Platon betraktar Protagoras som subjektivist, och de stän- digt upprepade orden »hvar och en», att han anser honom vara individualist. Men han har icke heller blott »udvidet Prota- goras' Lære om Umuligheden at tage Fejl fra Sansefornem- melserne til Forestillingerne»;² ty *det är Theaitetos, som är sen- sualisten*. Det är också *hans sats*, som grundas på *κίνησις*-läran, 183 B C (jfr ofvan s. 54). Där är behandlingen såväl af homo- mensura-satsen som af herakleitéernas lära afslutad. Men det heter icke, att Theaitetos' definition fallit med homo-mensura- satsen, utan blott såvida den var baserad på allrörelseläran. (I den äldre litteraturen förekomma ock uppgifter *om att Prota- goras förnekat varseblifningens sanning*.³) Då Theaitetos' sats intar denna ställning i dialogen, då den representerar sensua- lismen och homo-mensura-satsen subjektivism och individualism, så ha vi största skäl att troget följa ordalydelsen i det nämnda stället, 160 D. Enligt detta är Theaitetos' sats den gemen- samma konsekvensen af Protagoras' och herakleitéernas åsikt. Vi anse därför, att Ribbing⁴ med största rätt håller för möjligt, att denna sats aldrig blifvit uppställd af någon. Vi betrakta den blott såsom en *rubrik, som Platon satt öfver den samman- slutning af Protagoras' och herakleitéernas lära*, vi lärt känna i förklaringen af varseblifningen. För denna sammanarbetning

¹ S. 55.

² Ræder, anf. st.

³ Zeller, I b⁵, s. 963, 1.

⁴ Anf. st.

behöfdes ock en deduktion af förbindelsen mellan den förres subjektivism och 'Theaitetos' sensualistiska sats. Enligt min mening är en sådan gifven i 152 B C.

Aristoteles ger på förut betraktade ställen¹ den förträffligaste belysning öfver dessa lärors sammanhang. Vi hänvisa därför till hans framställning. Här anmärkes, att den gemenskap, han känner mellan de olika faserna af relativismen, är logisk, men att denna återföres på en kunskapsteoretisk, som dock *ingalunda är medveten*. Han härleder Protagoras' och andras åskådning därur, att de blott fäst sin uppmärksamhet vid sådana objekt, som *varseblifvas*², hållit sig inom sfären för αἰσθάνεσθαι och φαίνεσθαι. Häre ha vi tillräcklig förklaring af hur det varit möjligt för Platon att under en sensualistisk sats förbinda Protagoras med herakleitéerna. Den ofvan uttalade åsikten, att 152 B härrör från Protagoras själf, öfverensstämmer särdeles väl med Aristoteles' uppgifter, emedan *motiveringen*, som där gifves, håller sig till sinnlig varseblifning. Vi kunna däraf sluta, att Protagoras' sätt att bevisa homomensura-satsen berättigat till att betrakta den under sensualistisk rubrik. Men det är ock Platons egen uppfattning, att sensualismen hör tillsammans med den ståndpunkt, som söker måttet för sant och falskt hos den individuella människan.

Långt ifrån att vi skulle kunna sluta af Theait., att Protagoras var sensualist i egentlig mening, har Platon visat sig fatta hans ståndpunkt såsom sensualistisk i allra vidsträcktaste bemärkelse, så att t. o. m. denna del i sin helhet betraktad icke skiljer mellan αἰσθησις och δόξα.

I hvad mån dialogen i öfrigt bestyrker denna vår åsikt, torde framgå af följande.

Från och med 152 D, där programmet gifves för hela expositionen, ha vi³ en af Platon utförd utveckling och motivering af relativismen, som vi icke kunna tillerkänna Protagoras. Blott den subjektivt-kvalitativa synpunkt, som där möter oss, röjer honom; den kvantitativt-objektiva härrör från herakleitismen. Skall den

¹ Ofvan s. 59 f.

² Met. Γ 5, 1009 a 22 f. o. 38 f.

³ S. 51 ff.

relativistiska satsen göras fruktbar för en undersökning om vetandet, så bör den öfverföras på den kunskapsteoretiska formeln. Detta sker gradvis i partiet 152 D—161 C. — I det därpå följande, 161 C—165 E (hvarom ofvan s. 69 ff.), möter oss ett omisskännligt protagoreiskt drag. Där återges, ehuru i annan form, sofistens skeptiska eller rättare agnostiska sats om gudarna: »Om gudarna kan jag hvarken veta, att de äro eller att de icke äro (οὐθ' ὡς εἰσίν, οὐθ' ὡς οὐκ εἰσίν). Många omständigheter finnas, som förhindra ett vetande om denna sak. Den är själf dunkel, och människans lifstid är kort».¹ Men här betraktas Protagoras' åsikt tillsamman med sensualismen (Theaitetos' sats), såsom framgår både af de s. 70 anförda ställena och af 163 A: »Enligt din (Theaitetos') och Theodoros' åsikt»². — Om 166 A ff. ha vi ofvan³ yttrat oss. Wecklein och Natorp⁴ anse, att orden: »Gå finare till väga! Håll dig till hvad jag säger och bevisa, om du det kan, att icke för hvar och en af oss särskilda varseblifningar (ἴδια αἰσθήσεις) uppkomma; eller om särskilda sådana uppstå, att det, som visar sig, likväl icke varder eller — om man nu skall nämna ordet vara — icke *är* blott för honom, som det visar sig för», 161 C — att dessa ord äro Protagoras' egen lära. Detsamma skulle gälla om: »Jag påstår, att sanningen är, såsom jag har skrivit, att hvar och en af oss är mått för det varande och det icke-varande, men att det råder en mycket stor skillnad mellan den ene och den andre just därigenom, att *ett* är och synes för den ene, ett annat för den andre», 166 D. Om det som går när-

¹ Diog. L.: IX, 51.

² Dessa bevis sammanhånga enligt Susemihl (se ofvan s. 70) nära med de öfriga, och man har därför knappt rätt att tilldela dem annan upphofsmän. Detta finner jag vara bestyrkt däraf, att båda bevisen, som gälla icke blott Protagoras, utan ock Theaitetos, kunna sägas *antecipera hela den följande* argumentationen och *tjäna som en öfvergång till denna från* expositionen. Det första beviset förebådar vederläggningen af Protagoras genom περιτροπή. Det andra går därpå ut, att själfva den *sensualistiska ståndpunkten* (se s. 17) måste undersökas, hvilket sedan sker dels med hänsyn till dess förhållande till herakleitismen, dels ock, då den betraktas i och för sig. Jfr s. 32, 1.

³ S. 53 f.

⁴ Forsch. s. 40.

mast därförut, har Natorp¹ medgifvit, att det är ställt under samma fiktion som de föregående argumenten, nämligen sammanhanget mellan Protagoras' och Theaitetos—herakleitéernas lära. Detta är säkerligen riktigt. Icke ens den sats, som Diogenes² tillskrifver Protagoras: »Två motsatta utsagor finnas om hvarje sak», och som reproduceras i 166 B, är där fri från denna fiktion. Den är redan berörd i invändningen i 165 B. Så är det ock med det öfriga inom 166 B, som äfven kan anses såsom försvar för *hela* partiet 152 D—160 C. Det följande (166 C D) skall däremot gälla för att vara Protagoras' egen lära. Jag kan för min del icke af de anförda orden: »Gå finare till väga» o. s. v., sluta, att det nu följande rör sig i annan miljö än det föregående. Det ser visserligen ut, som skedde en begränsning af diskussionen till Protagoras' lära, hvilken också uttalas i orden: »Jag påstår, att sanningen är» o. s. v. Men uttrycket ἰδία αἰσθήσεις visar enligt min uppfattning afgjort tillbaka på det föregående, där homo-mensura-satsen just ingått förening med teorin för varseblifningen. Därför är jag ense med Halbfass därom, att detta uttryck icke är Protagoras', men tar ej därför åt mig Natorps³ beskyllning mot honom att ha stämplat Platon som »einen frevelnden Thoren». Platon har med nämnda uttryck återgifvit homo-mensura-satsen så, som den kunde fattas, då den sammanfördes med andra relativistiska företeelser. Enligt sin egen sats tvekar ju Protagoras icke alls att använda »ordet vara»; de, som vilja eliminera detta ord, äro i stället herakleitéerna. — En begränsning göres i 166 D. Detta ställe är betydelsefullt, icke så mycket därför, att »die dichterische Freiheit hört auf, wenn er (Platon) ihn (Prot.) gegen Ausdeutungen seiner Lehre, welche deren Sinn verschieben, sich verwahren und aussprechen lässt»⁴; ty här möter icke något *trogna* citerande, icke ett beriktigande af ett felaktigt referat af Protagoras' ord, utan de »plumpa» argumenten tillbakavisas, och diskussionen ledes åter på *rätt spår* genom angifvande af det egentliga ämnet därför. Orden: »Sanningen

¹ Ib.

² IX, 51.

³ Ib., s. 7.

⁴ Ib., s. 40.

är, såsom jag säger», inleda äfven därför icke ett citat, att homo-mensura-satsen där säkerligen blott *fritt* återgifves. Dess form öfverensstämmer ej fullt med den, vi finna i 152 A eller t. ex. Diog. IX, 51, som torde vara den autentiska. *Innehållsets* äkthet bestyrkes tillfyllest af orden »skrift», 166 C, och »skrifvit». Men att Protagoras på något *tydligare sätt* i denna uttalat sig om här förevarande frågor, ha vi anledning betvifla. Förut (s. 61 f.) ha vi påpekat, hur den förnämsta bland senantika källor, Sextos' framställning, ej är ägnad att häfva ett sådant tvifvel. Och i 171 D säger Sokrates: »Om han (Protagoras) just nu stack upp hufvudet, skulle han förmodligen häftigt förebrå mig för dumt pladder och dig för instämmande däri, och sedan hasteligen krypa ned igen och försvinna. Men vi äro ju af omständigheterna hänvisade till att *reda oss på egen hand efter bästa förmåga* och till att säga *vår mening* i hvarje fall.» Märkligt är ock, att resultatet af denna stora replik omedelbart efter dess slut betecknas *blott* som ett »Protagoras' upphöjande *af sin sats om måttet*», 168 D. Då vidare förutnämnda fiktion återkommer 168 B och det mellanliggande 167 A--168 A, särskildt 167 C, jämte det att förut gjorda invändningarna tillbakavisas, anteciperar tankar, som i det följande pröfvas, och således i icke ringa grad ter sig som en inledning till den följande vederläggningen, hvarigenom Platon helt *allmänt* vill framhäfva sårbara punkter, torde det vara rådligt att icke betrakta denna replik som en säker formulering af Protagoras' lära. Platon vederlägger den ur vissa allmänna synpunkter, hvaraf ock de anförda orden i 171 D äro förklarliga. Därför är den viktiga restriktionen i 167 A B, som man vill föra med till Protagoras' lära, förmodligen formulerad af Platon själf. Dyde säger: »När han (167 A) medger, att vissa sensationer äro bättre än andra» o. s. v., »tillstår han, att åtminstone i praktiskt afseende den subjektiva ståndpunkten ej är absolut, och att subjektet måste accommodera sig efter objektet»¹. Detta är den ena af de stötestenar, på hvilka subjektivismen faller. Men det bör icke förbises, att när det blir fråga om kritiken, Platon får »hämta medgifvandet *ur Protagoras'*

¹ The Theaet. of Pl., s. 24.

sats» (169 E), d. v. s. draga det därur som *konsekvens* och icke har något annat att förebära än Protagoras' yttrande om sig själf, att han bättre än andra kunde känna det nyttiga i t. ex. ett anförande vid domstol (178 E)!

Inom nu betraktade replik närmar sig Protagoras afgjort det praktiska området, t. ex. i 167 C. Detta framträder ännu mer i de partier, som omge »episoden om talaren» (172 C—177 C). Vi träffa här säkerligen Protagoras själf. Väl drager Platon en del konklusioner ur hans lära, och något citat torde icke ens här vara att finna, utan vederläggningen sker ur allmän synpunkt, riktar sig icke mot hvad Protagoras har skrivit, utan mot hans subjektivism och det, sådau denna fullföljdes af de hans *lärjungar*, med hvilka vi gjort bekantskap i 165 E, där Protagoras framstår som patronus för τοῖς αὐτοῦ (se ock s. 62!); men i det att förut ofta berörda förhållandet mellan sofisten och hans efterföljare här träder oss närmare i textens egna ord och såtillvida äfven Platon låter förstå, att dessa hans samtida hade Protagoras att tacka för en af dem miss-handlad grundåskådning och att således deras åsikter böra återföras på denna, hvarförutan de näppeligen kunnat sammanföras i en rent filosofisk betraktelse, så måste ock denna vederläggning gälla speciellt Protagoras, och det så mycket mer, som denne just i sitt praktiska intresse icke blott torde ha framställt en samhällslära — att döma efter titeln på en af hans skrifter — och så verkligen uttalat åsikter, som här förekomma, utan ock själf gifvit ett konkret exempel på dem, som i sig själfva finna ett mått, som är *bättre* än andra, och således erbjudit någon, om ock en ringa objektivitet. Vår uppfattning, att icke kunskapsteorin eller någon sensualism i egentlig mening, men väl dess subjektivistiska princip tillhör honom, bestyrkes i hög grad däraf, att äfven vederläggningen glider in på den praktiska sfären. »Auf empirische Zukunftsrechnung muss Protagoras die ganze von ihm angepriesene Lebens- und Staatsklugheit gegründet haben, wie es die ganze Richtung seines Philosophirens auf praktische Absichten fordert».¹ Däri har Natorp rätt liksom i uppfattningen, att Protagoras bekämpas till 179 C.

¹ Natorp, anf. st., s. 150.

För Protagoras' räkning blir således icke stort mera med säkerhet kvar af texten än homo-mensura-satsen, såsom ock Halbfass¹ och Dümmler ansett².

Är denna undersökning riktig, blir det då icke svårt att ge Protagorasfrågan sin lösning.

Den »Protagoras'» teoretiska ståndpunkt, som möter i Theait., är utbildad af Platon, då han för sitt närvarande syfte behöfde en kunskapsteoretisk värdering af den lära, som låg in nuce i homo-mensura-satsen och i hans samtid utvecklats till sina extrema konsekvenser. Hade någon sådan lära som den nämnda utbildats af Protagoras, så hade den säkert mött oss — och hvarför icke i ordgrant citat? — i den vederläggning, i hvilken Protagoras särskildt får kläda skott. Men där behandlas blott en subjektivistisk-individualistisk princip. »Protagoras» gör själf andras meningar giltiga och medger, att den ene är visare än den andre. Det är ju ock egendomligt, att senare författare, som beskrifvit Protagoras' åsikt, i likhet med Platon synas nöja sig med *ett* citat, nämligen homo-mensura-satsen. Ett sådant allmänt förbigående af den fullständigare utvecklingen kan väl ej förklaras, om sagda utveckling *kunnat* citeras. Vidare: hade Protagoras varit sensualist i egentlig mening, så hade den metafysiskt-herakleitiska motiveringen för en hans αἴσθησις-lära åtminstone principiellt varit acceptabel. Historiskt sedt, vore den ock långt ifrån oförenlig med en begynnande subjektivistisk skepsis. Men i det föregående har visats, att Protagoras icke var sensualist i nämnda mening. Han grundade visserligen sin subjektivism bl. a. på företeelser, som lågo inom sinnesförnimmelsens område, emedan han nöjde sig med att icke gå öfver dess sfär fram till ett högre vetande, men icke genom att ensidigt stanna vid αἴσθησις och gifva en mekanisk förklaring af sensationen, som väl kunde passa för en antisthenisk eller aristippisk extrem individualism, men icke dög som motivering för *den långt mer omfattande* homo-mensura-satsen. Olämpligt vore det väl, minst sagdt, att genom nämnda förklaring af sensationen söka bevisa en lära, som rörde

¹ Anf. st., s. 209.

² Akad., s. 177.

människors *uppfattning* i allmänhet, och meningslöst vore det väl att förklara det »rätta», »heliga» och andra begrepp af praktisk art, med hvilka Protagoras *särskildt torde ha sysslat* i sina föredrag, genom alltings omlopp, rörelse och blandning, det aktiva och passiva, föremål som närma sig o. s. v., hvilket dock Susemihl synes tilltro honom¹. Hvad hvarje samhälle stadgar om det rätta o. s. v., det *är* för detsamma. Här är det människan, som är mått. Och människors uppfattningar äro olika — det hade Protagoras säkert erfarit på sina vidsträckta resor — därför äro ock lagar och seder olika. Med denna iakttagelse öfverensstämmer olikheten, som framträder i människors känslor, syn o. s. v. Vinden är kall för den, som fryser, men icke kall för den, som icke fryser. Detta var tillräckligt för honom att framhålla. Icke lär han ha motiverat en ultra-individualism, som vi egentligen känna från en senare tid; och om han redan skulle ha hyllat den och på ifrågavarande sätt motiverat den, borde han väl ha vidhållit, hvad han bevisat, så energiskt, att det på *något* sätt framgått af homo-mensura-satsen och denna icke — efter allt att döma — behöft transskriberas för att bli individualistisk. Protagoras var individualist snarast i den mening, att han medgaf, att olika uppfattningar äfven af världen och människan gälla för olika personer. Såväl ur denna synpunkt som ur den generella tydningens, hvilken vi ofvan funnit ha sin riktighet, framstår Protagoras i homo-mensura-satsen som representant för en subjektivism, som, om den skall uppskattas kunskapsteoretiskt, blir lika med skepticism. Såvida denna värdering möter oss i Platons framställning, är den säkerligen hans egen. Men då äro vi berättigade till anförda uppfattning, just därigenom att Protagoras' åsikt omfattar äfven $\delta\acute{o}\xi\alpha$ -sfären, att Platon, i stället för att vända vederläggningen af den objektiva relativismen mot Protagoras själf, såsom träffande en af honom erkänd objektiv verklighet — hvilket han väl aldrig skulle ha försummat, om det varit möjligt —, måste nöja sig med att söka träffa det minimum af objektivitet, som ligger i komparativen *visare*, hvilket »Protagoras föregaf sig vara»².

¹ Rh. Mus. 53, 1898, s. 529.

² Då Halbfass anser, att Platon förvrängt homo-mensura-satsen genom

Är vederläggningen af sofistens lära således att betrakta som rent principiell, så betryggar detta ytterligare möjligheten att tillerkänna den platonska framställningen både »dichterische Freiheit» och polemik mot samtida. De läror, vi funnit hos herakleiterna och protagoréerna, stämde då icke blott logiskt, utan ock faktiskt möte vid Theaitetos' sats.

Relativismens olika former vill Platon i Theait. sammanföra för att kunna göra eine Abrechnung med dem alla. Positivt äro de förbundna såsom former af relativism, men deras negativa gemenskap att vara motsatta Platons egen lära spelar här hufvudrollen. Betraktelsen gäller här vetandet, och ur sådan synpunkt ställa sig relativisterna i opposition mot Melissos, hvilkens åsikt, att varseblifningen är oduglig som källa för den sanna kunskapen, emedan den företer växling, här öfverensstämmer med Platons, i det båda konstaterat varandet såsom höjdt öfver växlingen, medan däremot relativismens företrädare, sedda ur denna synpunkt, läto sig nöja med att tillägga vara't denna bestämning och således ägde den gemensamma karaktären, att de ej öfvervunnit sensualismen, icke kommit längre i kunskapsteoretiskt afseende än till hvad man förnimmer med sinnesorganen eller i närmaste anslutning till dessas intryck. Jämte och bakom de så sammanfattade relativistiska åsikterna står deras praktiska tillämpning, hvilken utgjorde föremål för Platons erfarenhet i synnerhet i Athens, hans fädernestads, politik och samhällslif och måste båda olyckor för dess framtid. Ur den allmänna korruptionen såg han ingen annan räddning än i kunskapen om det rätta och goda, som

att däri inskjuta οὐσία i platonsk betydelse, är detta en missuppfattning af det själfklara förhållande, att Platon vid en undersökning sådan som denna måste betrakta »det varande» hos Protagoras som ett relativistiskt surrogat för hans »ideella» verklighet.

Den subjektivism och individualism, som vi ofvan tillerkänt Protagoras, motsvaras af hans lära om motsägelsen, se ofvan s. 70, 80. Δύο λόγοι ἀντικείμενοι ἀλλήλοις innebär enligt Aristoteles o. a.: οὐκ ἔστι φεῦδεσθαι. — Af ordalydelsen såväl i homo-mensura-satsen som i fragmentet om gudarne, se ofvan s. 113, sluter jag, att formeln för dessa λόγοι var: ὡς ἔστι . . ., ὡς οὐκ ἔστι.

är höjdt öfver timliga växlingar och mänskliga meningar, och särskildt ur sådan synpunkt ville han häfda sin idealism.

Indelningen af Platons framställning i Theait:s första del blir då ur innehållets synpunkt denna (jfr s. 32, 1):

I. Protagoras' subjektiva och herakleitéernas objektiva relativism sammanfattas i sensualismen: »vetandet är varseblifning», 152—161 C.

II. Protagoras' subjektivism vederlägges, —179 B.

III. Herakleitéernas objektiva relativism vederlägges, —183 C.

IV. Sensualismen vederlägges, 184—186.

VI.

Platons ståndpunkt.

Att här upptaga frågan om Platons ståndpunkt anser man kanske vara: ἐγείρειν λόγον πλήθει ἀμύχανον. En syntes är visserligen behöflig efter den kritiska analys, som förut blifvit anställd. Men kan en uppskattning ur filosofisk synpunkt göras på annat sätt, än det hittills använda? Måste man icke nöja sig med att konstatera de polemiska relationerna och möjligen antyda inre tankegång och positivt syfte, men tills vidare afstå från försöken att bestämma dialogen ur det »platoniska systemets» synpunkt? Åsikterna i denna fråga växla ännu alltjämt i hög grad, och hvilken omfattande och grundlig forskning inom Platolitteraturen skulle icke behövas för att undanröja den allmänna ovisshet, som nu råder härom! Och väl är det sant, att den polemiska uppfattningen — till hvilken man ju ej enbart får hålla sig — af denna liksom andra dialoger på det högsta kan framtränga till ett *historiskt* förklaringsförsök af dem eller deras enskilda delar och därmed, i den mån detta är riktigt, öka vår kännedom om andra grekiska filosofer, men å andra sidan vid materialets kritiska fördelning svårigen kan bevara det platoniska bindemedlet, genom en högre filosofisk förklaring vinna något för Platoforskningen. Men man har vid tillämpandet af den filosofiskt-syntetiska metoden inom den senare gjort svåra missgrepp.

Måste det ock medges, att det ligger en sanning i Teichmüllers yttrande, att nämnda metod vore befogad, »nur wenn Platon zeitlebens in einer Klosterzelle gesessen», så är dock Ribbings farhåga för rent tillfälligt funna resultat alltför grundad. Man har vunnit den lärdomen, att »man ikke har Lov til paa Forhand at udkaste et Helhedsbillede, hvortil enhver Enkeltundersøgelses Resultat *skal* passe»¹, men det har i det föregående blifvit visadt, att denna metod icke är ensam om konstruktionen. Får man än icke negligera de yttre relationernas synpunkt, måste denna dock ge rum åt systemets, och det desto hellre, ju mer vi kunna skönja, att Platon icke blott är konkurrerande polemiker, utan ock själfständig tänkare. Då vi anse, att så varit fallet i det föregående, anse vi oss ock därigenom ha skridit fram mot en förklaring af följande art: »Vor Opgave er at ihærdigt arbejde med det Stof, som er oss overleveret; hvis det derigjennem lykkes oss at naa frem til en Helhedsopfattelse, saa have vi Lov at glæde oss derover».²

För oss kan det nu icke vara fråga om annat än en totaluppfattning af detta lilla område af Platons författarskap, hvarpå vi här rikta vår uppmärksamhet. Det skall emellertid visa sig, att denna uppfattning har sin betydelse för totalåsikten om Platons filosoferande. — Frågan gäller då Theait:s förhållande till detta.

Platon vill undersöka, hvad vetandet är. Ehuru en stridskrift — hvarmed följer den destruktiva läggningen och det ringa positiva resultatet — är Theait. att betrakta som ett led i den platonska filosofiens utveckling. Det gäller att tillse, hvilken ställning denna dialog, närmast dess första del, som äfven i detta afseende har mest att säga, intar till den lära, som erkänt åtminstone en tid varit hufvudpunkten i hans system, den om idéerna såsom vetandets objekt. Här är ej platsen för en sådan undersökning i all dess vidlyftighet och med

¹ Ræder, Nordisk tidskrift for filologi, 3. Række, 9. bd, Köbenhavn 1901, s. 136.

² Ræder ib.

den omfattande apparat, som kräfvades för att fastställa ordningsföljden och sammanhanget inom Platons författarskap, utan vi ha att betrakta Theait:s filosofiska innebörd och jämföra den med de dialogers, som visa den närmaste frändskapen med vår. Hvilka dessa dialoger äro, därom har forskningen varit ganska enig. Den stora frågan om de platonska skrifternas följd, som för oss närmast har betydelse, såvidt den berör Theait:s (och beslättrade dialogers) tidigare eller senare ställning bland dem, har emellertid i våra dagar blifvit föremål för debatt på ett sätt, som här måste uppmärksammas. — Den af Zeller representerade åsikten om idélärans utveckling har visserligen rönt gensägelse, men har så allmänt vunnit terräng, att vi i detta sammanhang kunna anföra den såsom den förnämsta. Enligt honom utgör denna lära en fortbildning af den sokratiske begreppsfilosofien. Idéerna äro de allmänna begrepp, som man vinner genom att uttaga det gemensamma hos mer eller mindre omfattande serier af föremål i erfarenheten¹. Dessa begrepp få sig tillerkändt *själfständigt vara*. »Die Realität der Ideen erscheint Platon als die unmittelbare Folge der sokratischen Begriffsphilosophie»². Vidare uppstår idéläran i sig den försokratiska filosofien genom att låta den herakleitiska principen gälla om sinnevärlden, den eleatiska (Parmenides') om den ideella verkligheten. — Begreppen — idéerna utgöra icke blott det ursprungliga och egentliga innehållet i Platons filosofi³, utan de äro allt fortfarande dess grundtanke. Den (pythagoriserande) förändring, som Aristoteles uppger, att Platon skall ha företagit i sin idélära, framträder inom de af oss kända platonska skrifterna egentligen icke förr än i *Lagarna*, som är den sista⁴. — I enlighet härmed antager Zeller följande ordning — ehuru med olika bestämdhet på enskilda punkter — för de dialoger, i hvilka idéläran af honom anses vara supponerad: *Euthydemos*, *Theait.*, *Sofisten*, *Statsmannen*, *Parmenides*, *Gästabudet*, (c. år 384), *Phaidon*, *Philebos*, *Staten*, *Timaios* och *Kritias*. Denna serie

¹ II a4, s. 686.

² Ib., s. 644 f.

³ Ib., s. 643.

⁴ Ib., s. 686, 947, 951 ff.

föregås af de »sokratiska dialogerna» samt *Gorgias* och *Menon* och efterföljes af *Lagarna*.

Såväl i allmänhet som i enskildheter har, som sagdt, denna ordningsföljd blifvit ogillad, och befogade protester ha riktats mot Zellers totaluppfattning af Platons filosofi. — Ingen har på senare tider rörande dialogernas ordning och systemets utveckling i dess helhet presterat en så på samma gång revolutionär, total och positiv uppfattning som W. Lutoslawski i sitt högst märkliga arbete: *The Origin and Growth of Plato's Logic*.

Lutoslawski afvisar bestämdt »den utbredda missuppfattningen», att Platons filosofi och hans filosofiska kunskap är = den »s. k. idéläran», samt de »besynnerliga konsekvenser», hvartill denna uppfattning ledt. Sista gången, en sådan platonsk idévärld visar sig, är i *Phaidros*¹. Liksom Zeller o. a. anser emellertid Lutoslawski, att idélärens utveckling inträder efter det sokratiska stadiet. Den börjar med att gå

1. från begreppens immanens till deras transcendens, framställer dem sedan
2. som tingens urbilder, men upplöses sist, därigenom att idéerna betraktas
3. såsom blott *begrepp i själen*.

Under sista skedet, till hvilket dialogerna *Theait.*, *Parmenides* och *Sofisten* räknas, alltså sedan »idéläran» uppgifvits, anser Lutoslawski, att Platon rönt ett *eleatiskt* inflytande, vare sig under en siciliansk resa eller af (italienska) lärjungar i akademien².

Denna uppfattning stödes på dialogernas ordnande enligt språkstatistiska beräkningar, hvilket Lutoslawski funnit bestyrkt genom sina undersökningar af deras filosofiska innehåll. Ordningsföljden blir denna: I. Sokratiska stadiet: t. o. m. *Menon*, *Euthydemos* och *Gorgias*. II. Idélärens begynnelse: *Kratylos*, *Gästabudet* (c. år 384), *Phaidon*. III. »Middle Platonism:» *Staten*, *Phaidros*. IV Reform af Platons filosofi: *Theait.*, *Parmenides*. V. Ny kunskapslära: *Sofisten*, *Statsmannen*, *Philebos*. VI. Sista skrifterna: *Timaios*, *Kritias* och *Lagarna*.

¹ S. 493 f.

² Ib. s. 410.

Sedan Platon framställt idéerna såsom föremål för åskådning (*Gästabudet*) och såsom substanser, transcendentala och objektiva, utom själen och utom världen (*Gäst.*, *Phaid.*, *Staten*, *Phaidros*) — ehuru han torde ha öfvergått från Sokratiske begrepp till platonska idéer, långt innan han i *Kratylos* började skriva om dessa¹ —, så företog han en »reform i sin filosofi», som m. afs. på idéläran bestod däri, att idéerna från att vara själfständigt existerande blifvo »existerande blott i själen»², hvilken uppfattning af dem sedan fortfor ända t. o. m. *Lagarna*. Reformen eller rättare förkastandet af idéläran är således af helt annan art och framträder långt tidigare, än Zeller o. a. mena. I *Theait.* visar reformen sig däri, att idéerna ignoreras, äro blott subjektiva begrepp ($\phi\acute{\alpha}\sigma\mu\alpha\tau\alpha\ \acute{\epsilon}\nu\ \eta\mu\acute{\iota}\nu$, 155 A, = i själen) samt ersättas med kategorier (185 B C). I den följande dialogen, *Parmenides*, kritiseras idéerna. De existera äfven där blott i själen och framstå först nu uttryckligen såsom begrepp i den samma och såsom kategorier. Detta är Platons kritiska filosofi. I *Sofisten* äro idéerna våra egna begrepp, således icke längre det sant varande, utan själen är det sant varande. Såsom existerande i själen äga de »lif, själ och förnuft», *Sof.* 249 A. De få sig här tilldelad en förbindelse, som icke är transcendental. Kategorierna i *Sofisten* visa ett högre utvecklingsskede.

Så bekräftar *Sofisten* särskildt genom partiet 242 C—251 C (kritiken af »idévännernas» lära) den kritik af idéläran, som Platon framställt i början af *Parm.*³

Här har Lutoslawskis teori⁴ anförts med särskild hänsyn till sist anförda tre dialoger, emedan man i hans intressanta ar-

¹ Ib. s. 521.

² Ib. s. 492.

³ Ib., s. 383, 382, 403, 409, 424, 425, 422, 437, 433.

⁴ Lutoslawskis arbete har af en så framstående forskare som P. Meyer hälsats såsom »eines der bedeutendsten — wenn nicht das aller bedeutendste — welches die Platolitteratur der letzten 50 Jahre hervorgebracht hat». (*Berl. Phil. Wochenschrift*, 18, 1898, N:o 26, s. 809). Liknande beröm har det erhållit af H. Ræder (*Nord. tidskr. for Fil.*, 9, 1901, s. 127 f.), i hvilkens anf. arb.: »Platon og hans Forjængere» Lutoslawskis åsikter godkännas på viktiga punkter. Anmärkningar ha emellertid framställts mot hans åsikt i allmänhet och särskildt mot den »stilometriska» metod, L. grundat för den campbellska språkstatistiken och hvarpå han stöder den anförda ordnings-

bete finner ett högst tilltalande uppslag i den lyckliga lösning af svårigheter med afseende på dessa skrifter, till hvilken han kommit med sin teori.

En sådan svårighet är den, att i *Parmenides'* första del en hel serie bevis anföras mot idéläran, hvilka Sokrates icke vederlägger. Och i *Sofisten* behandlas »idéernas vänner» såsom intagande en ståndpunkt, den där måste öfvervinnas. En annan företeelse, som tarfvar sin förklaring, är den reform i åskådningssätt, som möter i Platons sista verk och som den äldre åsikten om skrifternas inbördes ställning velat skriva på t. ex. ålderdomssvaghetens räkning. Lutoslawski förklarar allt detta genom att hänföra det till olika utvecklingsskeden, som det platonska systemet genomlupit. »I *Sofisten* talar Platon om sin egen förra lära om idéerna såsom hörande till filosofiens historia, och efter *Sofisten* använder han aldrig termerna εἶδος, ἰδέα i samma betydelse, som de hade i *Phaidon*, *Staten* och *Phaidros*. Det blir för honom en hufvudsanning inom filosofien, att idéer och förnuft existera blott i själen, så att de icke längre kunna betecknas som själfständiga substanser, fastän de alltjämt benämnas sant vara.» Själén är den centrala punkten i Platons sista kunskapsteori¹. — Till Lutoslawskis åsikt få vi återkomma.

följden mellan dialogerna. Särskildt må hänvisas till hvad Zeller anfört i Arch. f. Gesch. d. Phil. 11, 1897, s. 153 ff. och Heikel i Eranos 1900, N:o 1, s. 11 ff. — I alla händelser har Lutoslawski i epokgörande grad lämnat bidrag till den omfattande materialsamling, som Zeller upprepade gånger (senast i anf. st. 13, 1900, 8, 282 f.) fordrat såsom förutsättning för att språkstatistiken skall ha verklig betydelse vid bestämmandet af ifrågavarande ordningsföljd. Naturligt t. ex., som till förmån för »der unzweifelhaften Objektivität der Sprachgründe» åsidosatt »das philosophische Urteil» såsom »hoffnungslos subjektiv» (ib., s. 3), har i anslutning till L. sökt närmare bestämma metoden. Bestående förtjänster i L:s arbete äro ock den enkla och klara uppfattningen af de platonska dialogernas filosofiska innehåll samt förf. i detsamma ådagalagda, säkerligen enastående litteraturkännedom.

¹ Ib., s. 493, 494.

Att Theait. icke röjer ett »spår af idéläran», är *Michelis* mening¹. *Apelt*² anser, att den är försvarad där endast så, att »der Theät. das Feld der Möglichkeiten für eine wirkliche Erkenntniss der Dinge soweit einschränkt, dass schliesslich für einen platonisch denkenden Kopf (denn ein Kantianer z. B. würde schliesslich die Rettung in einer Vernunfterkennniss a priori suchen) nicht anderes übrig bleibt als der Ausweg der Ideenlehre, den aber der Leser durch eigenes Suchen ausfindig machen muss, da im Dialog selbst davon durchaus nicht die Rede ist».

Enligt *Steinhart*³ äro idéerna mera *aningsvis* än bestämdt förutsatta, mera empiriska förståndsbegrepp än objektivt verkliga. Därmed öfverensstämmer *Lutoslawskis* anförda åsikt, så till vida, som han håller dem för att vara blott subjektiva begrepp; men de ha enligt honom förlorat den objektiva verklighet, *de förut ägt*.

*Ribbing*⁴ låter sig icke nöja med en dylik uppfattning. Visserligen är resultatet af dialogens första del negativt. Men det innebär, att »det perdurerande och osinnliga vara't» (idéerna) är funnet och angifvet, »de osinnliga bestämningar hos medvetandet, hvilka Plato visar ingå i all kunskap samt utgöra vara't i tingen». Empiriska förståndsbegrepp, såsom *Steinhart* menar, äro enligt *Ribbing* icke dessa osinnliga bestämningar, som *Theait.* vill häfda.

Susemihl ser i dialogen »grundläggningen till idéläran»⁵, och *Zeller* förklarar den härröra från en tid, då Platon redan »lagt grundvalen till sitt system» i samma lära⁶. Äro antydningarna om denna blott dunkla, och ha orden εἶδος och ἰδέα — såsom *Michelis* och *Lutoslawski* påpekat — icke betydelsen af ideell verklighet, finner dock denna uppfattning en enkel förklaring till dessa fakta däri, att framställningen har negativt-kritisk karaktär.

¹ Plat. Theät., s. 76.

² Arch. f. G. d. Phil. 14, 1901, s. 405.

³ Anf. st. III, s. 95 m. fl. st.

⁴ Anf. st., s. 530 m. fl. st.

⁵ Rh. Mus. 53, 1898, s. 540.

⁶ II a4, s. 531.

Frågan blir då: begrepp eller idéer? Anser man det förra alternativet vara det rätta, så förlägger man, om man eljest godkänner den efter Zeller antydda utvecklingsleden, dialogen inom Platons mera sokratiska period, låt vara såsom öfvergång till idélärens stadium, eller ock menar man därmed, att Theait. lämnat sokratismen så långt bakom sig, att t. o. m. idéerna hunnit degraderas till subjektiva begrepp, hvilka ha sin existens blott i själen. För vårt närvarande syfte är det tillräckligt och lämpligt att på detta sätt schematisera sokratismens och den platonska idealismens inbördes förhållande, och vi bortse från hvilken ordningsföljd mellan de olika bestämningarna hos idéläran som är den antagligaste. — Sokrates frånkänner sig i vår dialog allt färdigt vetande. Såvidt vi kunna begränsa hans lära, gick den icke längre i sin värdering af begreppen än till att betrakta dem såsom bildningsmedel för människan, fortskred icke till att sammanfatta dem till ett system af objektiv sanning. Den utgjorde så till vida en viktig ingrediens i idéläran, men denna själf innebär ju begreppens objektivisering, för hvilken Platon gifvit ett pregnant uttryck i termen *skåda*, som användes med afseende på den ideella verkligheten. Vi kunna däraf förstå, att då Platon gör begreppen till föremål för en formell undersökning, han återgifver, hvad han inhämtat hos Sokrates eller i grunden uttrycker hans begreppslära. Men ju mer begreppspröfningen framträder såsom sökandet efter väsendet och detta såsom objektivt supponeras i begreppen, desto mer närma sig dessa karaktären af platonska idéer. Där vi möta ett häfdande af begreppen såsom *det varande*, ha vi således skäl anse det som ett uttryck för idémetafysiken.

Början af vår dialog erinrar om hvad vi känna rörande den sokratiska begreppsläran. Så framhålles särskildt i 147 A ff. begreppets karaktär af enhet. Dylika drag kan man spåra äfven på andra ställen inom dialogens första del. Ett högre stadium framskyntar i 174 A och B. Det heter där, att den vise »utforskar väsendet hos tingen, hvart och ett i sitt släkte, och icke stannar vid det, som ligger närmast till hands. Han glömmet sin närmaste granne, hvad han gör, ja, nästan om han är en människa eller ett annat djur, för att i stället efter-

forska och med all möda undersöka, *hvad* människan är och hurudana handlingar och erfarenheter böra tillkomma en så beskaffad varelse enligt dess väsen, till skillnad från andra.»

För att kunna inse, hvad dessa ord egentligen betyda, om och i hvilken mån bakom dem eller andra uttryck i texten en platonsk idealism kan förutsättas, torde en granskning i synnerhet af vissa hufvudställen vara nödvändig. Vi återkomma här bl. a. till beskrifningen på varseblifningsprocessen i 156 A ff. Såväl där som annorstädes ha vi förut funnit drag, som erinra om dialogen *Kratylos*. Det är uppenbart, att såvidt denna dialogs förhållande till den platonska idémetafysiken kan fastställas och en dess förbindelse med *Theait.* kan uppvisas utöfver den, som hittills framsetts, en högst betydelsefull belysning öfver *Theait.* är att vänta från nämnda dialog. I själfva verket råder ock mellan dessa båda ett intimt sammanhang, såsom här nedan närmare skall utföras.¹ (*Menon* och *Evthydemos* stå *Theait.* äfvenså nära, men kunna här lämnas å sido.)

¹ Dialogerna *Kratylos* och *Theaitetos*.

Ribbing (anf. st., s. 556) och Zeller (II a⁴, s. 534 o. 2) anse, att idéläran afgjordt är förutsatt i *Krat.* Den framträder egentligen i dess slut.

I föregående delar har Platon sysslat med språkliga undersökningar. Olika språkteorier ha pröfvats och exemplifierats genom en följd af etymologier, som vi med Schäublin anse vara allvarligt menade såsom *etymologier*, men hvilka i sin helhet af Platon förlöjligas och förkastas *ur filosofisk synpunkt*. Mot slutet antar dialogen mer och mer kunskapsteoretisk karaktär. Det är i detta sammanhang, som idéläran framskymtar.

Vi ha förut (ofvan s. 78) haft tillfälle nämna, att språket var föremål för undersökningar i sofistikens tid. Bland Platons samtida voro två motsatta förklaringar af språkets uppkomst gängse. Herakleitén *Kratylos* omfattade den s. k. φύσις-principen, jämlikt hvilken språket är ett utflöde ur tingens natur och människan ett viljelöst medium därför (dock medgifves i dial. *Krat.*, att det är en produkt af det mänskliga förnuftet, men att detta är bundet af tingens natur). För den andra teorin (θεσις), enligt hvilken språket uppkommer genom godtycke, låter Platon sofisterna vara representanter, i det han sammanställer den med Protagoras' och *Evthydemos*' läror. — Dessa yttersta motsatser sammanjämkas i *Krat.* Båda resultera däruti, att *misstag är omöjligt* och människans frihet upphäfves, hvilken af den förra, φύσις-principen, ersättes med naturnödvändighet, af den senare, θεσις-principen, med absolut godtycke. Platon låter både den objektivistiska φύσις-principen, under hvilken herakleitismens och eleatismens språkförklaringar kunna sammanfattas, och den subjektivistiska θεσις-principen modi-

Inom båda dialogerna spelar det logiskt-språkliga en icke

fieras. Ett objektivt moment finnes, hvarefter språket bör danas, men detta är οὐσία, d. v. s. idéerna. Det subjektiva är språkbildaren, som dock ej får förfara godtyckligt, utan skall bilda orden *icke mekaniskt efter tingen, utan efter idén*. (Se f. ö. Susemihl, anf. st., J, s. 162 ff.)

Onekligen synes dialogens närmaste uppgift vara språkvetenskaplig och det, som nu frambållits som dess resultat, vara en bisak. Sådan är ock grammaticus' uppfattning. Den, som känner Platon från andra håll, tror dock näppeligen, att han här särskildt velat frambringa ett grammatiskt arbete, så riktigt det än såsom sådant befunnits vara, utan följer väl Schleiermacher och Ribbing i åsikten, att det språkliga är underordnad ett högre ändamål. Vi ha anledning att tro, att i Platons samtid, måhända af Antisthenes, språket betraktats ej blott som medel för kunskapen, utan ock såsom kriterium för en filosofisk ståndpunkts riktighet, hvilken uppfattning Platon naturligtvis icke kunde biträda, då den liksom relativismen i Theait, neddrager vetandet till ett område, dit det ej hör. Vare sig man hyllar φύσις- eller θεσις-principen, kommer man icke högre än till δόξα-sfären, där språket hör hemma, och när då icke vetandet, blott sannolikheten. Endast så till vida kan språkundersökningen sägas ha varit ändamål för Platon. — För granskaren torde det snart nog bli klart, att det är samma tema, som innerst är före i *Kratylos'* sista och Theait's första del, att således språket blott är medium för den kunskapsteoretiska undersökningen. Detta framträder än mer, om man besinnar, att för Platon och hans tid logik och grammatik, kunskaps-teori och metafysik icke voro bestämdt skilda discipliner. Bakom det grammatiska och fonetiska framskymtar och här tydligt det logiska. *Kratylos'* uppgift anse vi oss därför kunna formulera så: uppvisandet af att språkets riktighet icke beror på dess motsvarighet mot tingen eller mänskliga meningar, som växla, utan mot idéerna.

Tag bort mediet, som är språket — hvad ha vi annat än en grundtanke, som gömmer sig i Theait., äfven dess första del? Icke blott språket har sin φύσις och θεσις. I Theait. möta oss samma principer, φύσις inom herakleiternas αἰσθησις-lära, θεσις inom Protagoras' subjektivism, båda i kunskaplig belysning. (Parallellen mellan dialogerna med afseende på herakleiterna är förut framställd, s. 56 f.) Ingentdera erkännes såsom sådan, utan det visas, att vetandet hvarken framgår (φύσει) ur de växlande tingen, ej heller (θεσει) är blott subjektivt; hvarigenom en högre art indirekt angifves såsom för detsamma utmärkande.

Att den med kunskapsteorin nära förbundna logiska betraktelsen af språket ej är begränsad till de båda nämnda dialogerna, är ofvan antydt. Men i dem liksom i *Sofisten* träder den synnerligen tydligt i dagen. De mångfaldiga bestämningarnas förbindande under en högre normerande enhet i den sanna λόγος är en uppgift, som kan sägas genomgå dem. Men får man följa serien *Kratylos*, *Theaitetos*, *Sofisten*, *Parmenides*, så befinnes den logiskt språkliga synpunkten tjäna och så att säga öfvergå i en högre for-

obetydlig roll. I Theait. gäller detta särskildt om framställ-

mellt-ontologisk. Denna framskyntar dock redan i de första af dessa dialoger. I *Kratylos* ställas Herakleitos' och Parmenides' principer mot hvarandra utan djupare reflexioner öfver deras halt, blott såsom fundament för språk- och kunskapsteori. I Theait. behandlas rörelse (mångfalds)-läran och motsättes eleatismen. Båda dessa formellt-ontologiska principer, renade och utpräglade genom dialektikens sofring, sammanföras i det platonska systemet, enheten i mångfalden och mångfalden i enheten. Detta sker i synnerhet i *Sofisten* och *Parmenides*.

Sammanhanget mellan Krat. och Theait. bekräftas tillfyllest af enskilda partier. Ur Theait's första del må exempelvis anföras beskrifningen på synsensationen. Där i förekomma omdömets båda element: τὸ ποιοῦν (nomen activum) och τὸ πάσχον (nomen passivum). Dessa erhålla ömsesidig bestämdhet genom verbet (här »se»), i det bestämningarna och benämningarna mekaniskt — φῶσις i eminent mening — tillkomma föremålen. Resultatet af processen säges vara å ena sidan οὐ τί ὄψις, ἀλλ' ὀφθαλμὸς ὄρων, å den andra οὐ λευκότης, ἀλλὰ λευκὸν ζῆλον κτέ., således den abstrakta egenskapens eller det allmänna begreppets applicerande på eller predicerande om det enskilda föremålet. (Jfr s. 12, 1.) — Men äfven den metafysiska underbyggnaden i denna lära erinrar på ett slående sätt om Krat. 412 C, där Sokrates har »lejonhuden» på och behandlar herakleitéernas åsikt. I Theait. 156 C heter det: πάντα κινεῖται, τάχος δὲ καὶ βραδύτης ἐν τῇ κινήσει αὐτῶν. I Krat. säges: ἐπειδὴ γὰρ πορεύεται τὰ ὄντα, ἐν μὲν ἄρ' αὐτοῖς τάχος, ἐν δὲ βραδύτης. I Theait. kallar Platon denna lära för »hemlig», för »mysterier». I Krat. 413 A säger han om ifrågasvarande framställning: ταῦτα πάντα διαπέπυσμαι ἐν ἀπορρήτοις (se s. 42). Likaledes hänvisas till denna läras resultat med afseende på språket, hvilket lyder så: κατὰ φύσιν φθέγγεσθαι γιγνώμενα καὶ ποιούμενα καὶ ἀπολλύμενα καὶ ἀλλοιούμενα, ὡς ἐάν τί τις στήσῃ τῷ λόγῳ, εὐελεγκτος ὁ τοῦτο ποιῶν, 157 B. Vidare kunna följande ställen anföras: Theait. 152 D, 154 D, 160 B, 163 A ff., jfr Krat. 429 CD, 435 E, Theait. 168 B, 183 A B. Ett enda exempel af sådan art kan *Theaitetos*' sista del sägas vara.

Vi fästa nu uppmärksamheten särskildt vid slutpartiet af *Kratylos*, hvilket icke rätt beaktats. I detta afläggdes den etymologiska och fonetiska dräkten, och det stora problemet afslöjas i full tydlighet: å ena sidan idéläran: αὐτὸ καλὸν καὶ ἀγαθὸν καὶ ἐν ἑκαστῶν τῶν ὄντων (439 CD), å den andra de båda ytterlighetsståndpunkter, som måste afvisas, om den sanna kunskapen skall kunna häfdas, nämligen den eleatiskt-megariska, som upphäfde dess villkor, förbindelsen, och den herakleitiska, som upplöste allt i förbindelser genom sin allrörelselära (438 D f.). Behandlingen af detta problem kan visserligen sägas räcka in i *Sofisten*, då den viktiga läran om κοινῶνία först där utvecklas. Men den försökes närmast af Theait. och i så noga öfverensstämmelse med här gifna formulering, att vårt ställe skulle kunna tjäna såsom ett företal till denna dialog, speciellt dess första del. I 440 A heter det: 'Αλλ' οὐδὲ γῶσιν εἶναι φάναι εἰκόσ, εἰ μεταπίπτει πάντα χρήματα καὶ

ningen af den lära, som baserar på φύσις-principen, i hvilken

μηδὲν μένει . . . B . . . εἰ δὲ ἔστι μὲν αἰὶ τὸ γινώσκον, ἔστι δὲ τὸ γινωσκόμενον, ἔστι δὲ τὸ καλόν, ἔστι δὲ τὸ ἀγαθόν, ἔστι δὲ ἐν ἕκαστον τῶν ὄντων, οὗ μοι φαίνεται ταῦτα ὅμοια ὄντα . . . ῥοῆ οὐδὲν οὐδὲ φορᾶ. C. ταῦτ' οὖν πότερον ποτε οὕτως ἔχει ἢ ἐκείνως, ὡς οἱ περὶ Ἡράκλειτόν τε λέγουσιν καὶ ἄλλοι πολλοί, μὴ οὐ ῥάδιον ἢ ἐπισκέψασθαι, οὐδὲ πᾶν νοῦν ἔχοντος ἀνθρώπου ἐπιτρέψαντα ὀνόμασιν αὐτὸν καὶ τὴν αὐτοῦ ψυχὴν θεραπεύειν . . . D . . . ἴσως μὲν οὖν δὴ, ὦ Κρατύλε, οὕτως ἔχει, ἴσως δὲ καὶ οὐ. σκοπεῖσθαι οὖν χρὴ.

De markerade uttrycken korrespondera på det mest slående sätt med Theait. Ἔστι μὲν αἰὶ τὸ γινώσκον, ἔστι δὲ τὸ γινωσκόμενον, är just temat i Theait. 151 E—159 E, hvilket parti sönderfaller i två afdelningar (se s. 32, I). I den första visas såsom konsekvens af herakleitéernas lära, att intet αἰὶ γινωσκόμενον (157 C), i den andra, att intet αἰὶ γινώσκον existerar (159 E). Vidare förbeåda ταῦτ' οὖν πότερον ποτε οὕτως ἔχει ἢ ἐκείνως, ὡς οἱ περὶ Ἡράκλειτόν τε λέγουσιν καὶ ἄλλοι πολλοί κτὲ och σκοπεῖσθαι χρὴ, m. fl., tydligt den behandling af herakleitismen, som föreligger i Theait. 179 E—182 D.

Orden: Ἔστι δὲ τὸ καλόν, ἔστι δὲ τὸ ἀγαθόν (jfr 439 CD), innebära en erkänd syftning på idéerna, hvilka man velat helt och hållet frändöma Theait. Men dessa samma begrepp — hvarför icke med samma betydelse? — återkomma i Theait. 157 D, där de få en förträfflig förklaring, om de förbindas med slutpartiet i *Kratylos*, såsom vi redan antydt s. 13, I. Liknande uttryck förekomma i Theait. 172 A och 186 A, och åtminstone det sistnämnda har till sin betydelse uppskattats af Ribbing (*Ideälran*, s. 537, I).

Ἔστι δὲ ἐν ἕκαστον τῶν ὄντων (jfr 439 CD) är likaledes en tes, som just Theait. berör, och det på samma sätt som de förut nämnda, i det den nämligen framställer dess motsats, den relativistiska läran, och sedan vederlägger denna. I Theait. 152 D lyder en af denna läras hufvudsatser så: ἐν μὲν αὐτὸ καθ' αὐτὸ οὐδὲν ἔστιν. — Med de förut anförda orden ur Theait. 157 B samt med ib. 180 A ff. och 183 A öfverensstämmer på det närmaste *Krat.* 439 D: Ἄρ' οὖν οἶόν τε προσεπεῖν αὐτὸ ὀρθῶς κτὲ.

Dessa exempel torde vara tillräckliga för att visa, i hvilken grad Platon vid affattandet af dessa dialoger rört sig inom en och samma tankesfär. För vår åsikt, att de på det närmaste höra samman, ha vi funnit stöd hos Steinhart, som tydligt framhållit deras frändskap, ja förklarar dem bilda »ein grösseres ganzes, dessen beide Theile sich auf das genügendste ergänzen». Några af ofvan anförda belägg äro förut framställda af honom: slutet af *Krat.* (ehuru blott i allmänhet); sista delen af Theait.; båda dialogernas strid mot herakleitismen samt likheten i det stora hela (Pl. sämmtl. WW. II, s. 572, 574 f., III, s. 62, 82 ff., 95, f.). Dessutom har han påpekat, hurusom den eleatiskt-megariska läran flyktigt beröres i båda dialogerna (ib., III, s. 95). Susemihl erkänner ock gemensamheten hos båda (*Gen. Entw.*, I, s. 210 f.), Ribbing — som förlägger *Krat.* till andra (dialektiskt-teoretiska) »perioden», medan Steinhart hänför den till första — finner ett tydligt sam-

Platon utgår från och återkommer till företeelser på språkets område. Det kan icke heller undgå granskaren, att den strid, som föres i Theait., också berör ὀνόματα, namn. Den antisthe-niska nominalismen benämmer i 202 B λόγος såsom »namnens sammanflätning», hvilket är motsatsen till den sanna λόγος i platonisk mening. Den språkliga betraktelsen är här visserli-gen icke i samma grad som i Krat., men likväl ganska nära införlifvad med tankegången. Först fästa vi vår uppmärksam-het särskildt vid dessa motsatta principer, som ligga till grund för språkteorierna i både Krat. och Theait. och som möta i Theait. 171 D såsom grunder för samhällslära.

Båda principerna uttrycka innerst motsatsen mellan objek-tivt (φύσις) och subjektivt (θεσις, νόμος). Denna betydelse ha de redan hos atomisterna. Natur är för dem = bestående verk-lighet. Otvifvelaktigt ha båda termerna äfven på Platons tid

manhang mellan dem (anf. st., s. 548 f.), Michelis ser i Theait. ett vidare utförande af Krats närmast föregående undersökning (anf. st., s. 125 f.), och Überweg—Heinze erkänna deras släktskap (*Grundriss der Gesch. der Phil.*, I⁸, Berlin 1894, s. 161). Ribbing anför särskildt, »att ej blott Krat. innehåller ungefär samma analytiska bevisning och kommer till enahanda resultat i afseende på orden och språket, som Theait. i första delen om de sinuliga förnimmelserna och den sinnliga kunskapen, utan äfven sättet för argumen-tationerna i båda är väsentligen lika, ja, understundom t. o. m. ett orda-grant upprepande i den ena förekommer af detsamma, som blifvit sagdt i den andra». I senare tid ha t. ex. Natorp (*Arch. f. G. d. Phil.*, 3, 1890, s. 347, 1; 351 f.) och Lutoslawski (*ib.*, 9, 1896, s. 82) erkänt denna samhörig-het. I synnerhet har dock Dümmeler gjort detta, då han sagt, att »*Kratylos* nicht zu trennen» från vissa delar af Theait., och: »Die Sprachphilosophie des *Kratylos* ist nur die Anwendung der im Theait. bekämpften Erkenntniss-theorie» (Akad. s. 151). — Af flera skäl, särskildt af båda dialogernas inbör-des släktskap och den oförtydbara korrespondens, som råder mellan *Kraty-los*' sista och Theaitis första del, anse vi oss böra med Steinhart, Susemihl, Michelis, Schanz, Dittenberger, Peipers, Gomperz, Lutoslawski, v. Arnim till tiden ställa *Kratylos* före Theait. (= Thrasyllos' anordning). Schleiermacher, Überweg, Ribbing, Zeller, Teichmüller, Natorp placera *Theaitetos* först. — Lutoslawski, som sätter Krat. betydligt före Theait. (*Or. and Gr. of Pl. Log.*, s. 189 ff. m. fl. st.), synes icke ha tillfyllest beaktat den nu framhållna för-bindelsen mellan dessa dialoger. Gomperz (*Gr. D.*, I, s. 473) har kanske rätt, då han anser, att tidsafståndet mellan dialogerna i fråga är obetydligt, och öppnar en medelväg mellan de anförda motsatta åsikterna i och med erkän-nandet af möjligheten, att Platon redan var sysselsatt med *Theait.*, då han offentliggjorde *Kratylos*.

egentligen betecknat denna motsats, så att φύσις i hans mun är sant och θεσις subjektivt vara. Därför är herakleitéernas ståndpunkt en falsk φύσις, en falsk objektivism och kan icke hålla sig skild från den extrema θεσις. Båda utmynna nämligen i relativism, låt vara objektiv för den förra, subjektiv för den senare. Är det förra slagets relativism således herakleitéernas lära, så är det senares protagoreismen. Att vi ha rätt till nämnda distinktion inom φύσις äfven i vår dialog, visar anförda partiet 171 D ff., där striden rör sig om ett objektivt vara och där Protagoras' lärjungar gälla som nog så konsekventa anhängare af θεσις-principen (Θῆται 172 A), men i ett fall, nämligen beträffande det gagneliga, i viss mening erkänna φύσις, ett objektivt. Platon håller fast vid detta erkännande såsom riktigt. Det banar väg för subjektivismens vederläggning, ty framtidens goda är *oberoende* af subjekten, och förtid och nutid gifva *erfarenhet om* det goda, som är höjdt öfver mänskliga meningars växling. Jfr s. 33, 2.

Kunna dessa principer ej sägas vara konsekvent tillämpade vid kritikens utförande, så är denna dock ställd under dem, således äfven under φύσις, den objektiva verklighetens synpunkt, och detta talar enligt min mening afgjordt därför, att i Theait. icke *blott* är fråga om subjektivt existerande egenskaper (egenkapsbegrepp), eller om en förklaring af dessa med bortseende från spörsmålet om deras realitet, utan just om denna sistnämnda. I Krat. tillämpas båda principerna genomgående vid behandlingen af språket. Då idéläran, enligt hvad vi sett, är supponerad i Krat. och språkliga företeelser beröras äfven i Theait. 156 A ff., kan den där gifna förklaringen af varseblifningen däraf vinna god belysning. — Såsom ett resultat af jämförelsen med Krat. kan betecknas, att hela nämnda förklaring i 156 A ff. m. fl. st. är *en fysisk konstruktion af hvad relativismen menar med omdömesakten*, det surrogat, densamma kan prestera för den sanna λόγος. Michelis har — visserligen ensidigt — framhållit detta. Han säger:¹ »Wir verstehen es, wie dann die erzeugende Bewegung, die auf Seiten des Naturprozesses liegt, als die langsamere, räumlich lokalisierte, die

¹ Plat. Theät., s. 54.

Wahrnehmung hingegen als die geistige Reaktion als die schnellere, gewissermassen potenzierte, erscheint — das μεταξύ darf hiernach in keiner Weise mehr räumlich genommen werden . . . besagt nur, dass der zu Stande kommende Akt ein Produkt des Zusammenwirkens der auf einander treffenden Gegensätze ist.» På det »språkliga medvetandets» stadium har man intet annat att följa än den vanliga συνήθεια ῥημάτων τε καὶ ὀνομάτων (168 B), och detta vållar, att alla svar till sist bli lika rätta (183 A). — Det finnes här ingen högre, objektiv grund för predicerandet, intet analytiskt omdöme, intet syntetiskt. Ὀνομάζειν har *ingen* riktighet, utan sker blott φύσει i mekanisk mening. Då logiska normer här jämte språkets företeelser kunna sägas vara föremål för diskussion, så betyder detta visserligen icke, att Platon från fixerade satser ur logiken vill vederlägga motståndarna, men vi finna hos honom i mer än ett fall en förkänsla af, ja t. o. m. uttryck för, hvad Aristoteles sedan på sitt exakta språk tydligt framställt, och såsom ett exempel härpå torde vi böra betrakta Platons konstaterande däraf att motsägelselagens upphäfvande involveras af såväl den herakleitiska φύσις-principen som Protagoras' subjektivism. Detta är, såsom vi sett,¹ en inre gemenskap mellan dessa båda riktningar. Οὐκ ἔστιν ἀντιλέγειν blir det lösliga skelettet i relativismen, och denna sats icke blott föresväfvar Platon, utan anföres ock af honom (163 A ff., 165 E—166 A B, 167 D). — Den fysiska attiraljen i beskrifningen öfver synförmimelsens förlopp kunna vi lämna å sido såsom af Platon för tillfället hopbragt och så fästa uppmärksamheten vid dess grundläggande principer.

Har den logiska synpunkten således — förklarligt nog — språkföreteelserna till medium, så torde den i sin tur själf tjäna eller åtminstone stå i intimaste förbindelse med en annan vy. Af det förut sagda äro vi berättigade att spörja efter den ifrågasvarande läraus ontologiskt-metafysiska valör. Pröfvas denna, så erhålles redan i 153 D E en värdefull antydning, då den mot idéläran stridande åsikten, att egenskapen icke har någon existens i och för sig, där möter. Samma åsikt utföres närmare i

¹ Ofvan s. 9, 14 f. o. 58.

156 A ff. så, att enligt densamma den abstrakta egenskapen alstras eller väckes till lif vid två föremåls sammanträffande och genom deras inbördes relation tillkommer sitt substrat. Vare sig man fattar denna beskrifning så, att egenskapen först vid detta sammanträffande tänkes begynna existera, eller så, att den förut till möjligheten existerat såsom slumrande hos föremålen (s. 12, 1), så resulterar den däri, att i själfva verket föremålet-objektet blir bestämdt af egenskapen (och det uppfattande subjektet på motsvarande sätt bestämdt) *endast genom* en inbördes relation (jfr 182 A B), — således däri, att egenskapsbegreppet icke har, som sagdt, själfständig eller konstant verklighet. För att uttrycka, huru detta strider mot idéläran, kunna vi lämpligtvis betjäna oss af Antisthenes' (förut s. 82 citerade) yttrande: »Jag ser hästen, men hästheten ser jag icke». En egenskap, som existerar blott *hos* en individ, är raka motsatsen till den platonska idén. Denna äger själfständighet, men ock varandets karaktär, en bestämning, som befunnits nödvändig hos en sann kunskaps objekt. — Idéns själfständighet och oföränderlighet framträda i synnerhet i dess motsättning mot de många sinnliga föremål, hos hvilka den dock ingår som bestämning, och den utgör så till vida enheten i dessas mångfald. Denna viktiga beskaffenhet hos idén, att den är oföränderlig enhet i växlingens mångfald, låter sig, såsom sagdt, icke förena med den lära om egenskapsbegreppen, vi nu beskrifvit. Men kontrasten mot den platonska idémetafysiken framträder ock expressis verbis i vår text. Hvad som följer af varseblifningsförklaringen är enligt 157 B, icke blott att man måste i öfverensstämmelse med φύσις-principen använda benämningar, som betyda förändring, och akta sig för att låta något stå fast (jfr 179 E) i uttrycket, utan att man bör iakttaga denna regel, äfven när det gäller individer och *de (tillfälliga) sammanfattningar af dessa*, som man menar vara särskilda släktbegrepp, kallar människa, sten el. dyl. Utan fysisk omklädnad upprepas samma tanke i 201 E ff. (jfr s. 81.)¹ Inga allmänbegrepp, som

¹ I anslutning till hvad som ofvan yttrats om motsatsen mellan Antisthenes och Platon (s. 81 f.), anföres här det belägg för vår uppfattning, vi funnit i Guggenheims uppsats: *Antisthenes in Platons Politeia* (Philol. 60, 1901) s. 154, där han betecknar *Staten* 450 A B såsom gällande cynikern: Διὰ τὸ μὴ

utgöra enheter i mångfalden af växlande bestämningar, existera, utan de i växling stadda individerna kunna blott utgöra tillfälliga samlingar.

Ur olika synpunkter visa sig i den kritiserade läran drag, som så afgjort bestrida Platons idélära, att de, om ock de mera sporadiskt framtråda och delvis måste framletas, likväl måste noga uppmärksammas, och det så mycket mer, som de förekomma i betydelsefullt sammanhang och de åsyftade uttryckens fåtalighet ganska väl kan förklaras i denna dialog. Det blir tydligt, att dessa drag varit för Platon af den allra mest afgörande betydelse vid författandet af de skrifter, som tydligast häfda idéläran. Deras blotta förekomst i Theait. äger till synes ringa vikt. Men den har större betydelse, än man tilläfsventyrs i första hand inser, då det är just förekomsten, som är hufvudsaken, medan frekvensen härvidlag betyder mindre, och då frågan, hvad vetandet är, för Platon på det närmaste sammanhänger med frågan, hur dess objekt är beskaffadt.

Härmed beröra vi den kunskapliga synpunkt, som så att säga är den officiella i Theait. Behandlingen af den ifrågasvarande fysiska konstruktionen af omdömesakten eller bortförklarandet af egenskapsbegreppets realitet och af den syntetiska enheten visar sig ur denna synpunkt vara en af Platon utförd bevisning för riktigheten af Melissos' nämnda åsikt, att varseblifningen vederlägger sig själf genom att blott förete växling.

Inom den kunskapliga betraktelsen — med dess logiska och subjektivt-psykologiska skiftningar — ställa vi oss nu, i det vi öfvergå till det sista och afgörande partiet af Theait:s första del, 184 B—186 E, hvilket vi hittills icke förehaft till granskning. — Det skiljer sig från de föregående därigenom, att medan dessa gifvo en exposition och begynnande vederläggning af relativismen, här företes positiva bevis från Platons egen ståndpunkt. Det är då tydligt, att vi särskildt här ha att vänta upplysningar om hur långt det platoniska syste-

δύνασθαι κατ' εἶδη διαφροῦμενοι τὸ λεγόμενον ἐπισκοπεῖν, ἀλλὰ καὶ αὐτὸ τὸ ὄνομα διώκειν τοῦ λεχθέντος τὴν ἐναντίωσιν . . . B. κατὰ τὸ ὄνομα διώκομεν. Kontrasten mellan realism och nominalism är här på det bästa sätt karakteriserad närmast ur den logiska synpunkt, hvars betydelse för Platons framställning vi ofvan flerstädes ha häfdat.

met utvecklats i ifrågavarande riktning vid denna dialogs författande. I själfva verket är det heller ingen del af Theait., som kommer hufvudproblemets lösning närmare, hvarför den ock särskildt varit föremål för forskningens uppmärksamhet. Dess argumentation, som återgifvits i ref. (s. 29—32), introducerar ett högre medvetande såsom enhet i och af sinnesförnimmelserna och ett (varande, såsom) detta medvetandes objekt, en kunskap, som har osinuligt innehåll och når väsendet och sanningen (186 C D).

Ribbing medger, att Theait. i viss mening kan anses ha ett negativt-kritiskt eller formellt-positivt ändamål.¹ Otvifvelaktigt är den formellt-positiva uppgiften af stor vikt. Här utstakas på epokgörande sätt den väg, på hvilken man kommer till vetandet, och detta visar sig vid en närmare granskning vara undersökningens närmaste resultat, då faktiskt intet platonskt positivt svar gifves på frågan, hvad vetandet är. Otvifvelaktigt är ock härigenom åt möjligheterna för det reella svarets formulerande gifvet ett stort utrymme, och det kan synas vara hemställdt till hvars och ens subjektiva åskådning att gifva sådana närmare bestämningar om vetandet själf och dess objekt. Vårt ställe påvisar ju en högre förmåga än sinnena, *men ger icke dennas funktioner annan kvalitet än det empiriska beräkningens och jämförandets*: ἀναλογίζεσθαι 186 A, ἀναλογίσματα C, συλλογισμός D, ἐπιανέειν καὶ συμβάλλειν B. Så fattadt kan det då synas ge stöd åt den åsikt, som frånkänner Theait. idéer, men tillerkänner den subjektiva begrepp — vare sig tillkommande eller förutvarande idéer. Och detta är icke minst därför fallet, att i detta viktiga sammanhang den platonska idéläran väl hade framträdt tydligt, om den verkligen förefunnits vid dialogens författande! Vi ha emellertid i det föregående urgerat Theait:s i det hela negativt-kritiska karaktär. Ur denna kan också bristen på det reellt positiva äfven här ganska väl förklaras. Och om vi vidare från det föregående fasthålla de ur den platonska framställningen hämtade eller härledda indicier därför, att den ståndpunkt, på hvilken den hvilar, är idealismens, så blir det oss icke svårt att utfylla de funna möjlig-

¹ Anf. st., s. 132 f.

heternas område med platonskt filosofem, i det de begrepp, som här till sist visa sig vara föremålen för ett vetande, hvilket följer empirisk metod, bestämmas såsom ägande objektivitet. Vi följa då Ribbing, som icke nöjer sig med den förut angifna uppfattningen af dessa kunskapsobjekt, utan fortgår till att gifva dem en sådan bestämdhet.

I resultatet af Theait:s första del »framträder (sedan alla möjliga missförstånd däraf genom andra delens af Theait. psykologiska undersökningar blifvit undanröjda, liksom ock dess riktighet ytterligare indirecte därigenom bekräftats) lika väl den punkt i ideelärens subjektiva utveckling, där denna går öfver till den objektiva sidan af ideens betydelse eller tillika i sig upptager betraktelsen af denna». Härmed är den andliga verklighet supponerad, som på den fullbildade idelärens stadium kallas t. ex. τὸ παντελῶς ὄν. Som skäl för sin uppfattning har Ribbing anfört, att det vore meningslöst att från detta sista bevis i dialogens första del gå öfver till definitionen: vetandet är föreställning, och sedan visa äfven denna definitions ogiltighet, om icke öfvergången just skulle innebära en ofullständig uppfattning af första delens resultat, en degradering af den högre kunskap, som där framstått.

Det resultat, till hvilket vi hittills kunna anses ha kommit i denna fråga, bestyrkes ock af andra textställen. Ribbing har hänvisat till maievtiken¹ och ὅτι ἔστι ἀγαθὸν καὶ καλόν, 186 A. Zeller anför παραδείγματα ἐν τῷ ὄντι ἐστῶτα, 176 E.² Härtill kunna läggas αὐτῆς δικαιοσύνης, 175 C, undersökningen om πᾶν och ὄλον, som afslutas i 206 C (jfr Krat. 439 B), samt αὐτὸ καθ' αὐτὸ ἐν ὄντι τίθεντες, 153 E. Susemihl citerar mot Apelt *Timaios* 51 D: ὁδε οὖν τὴν γ' ἐμὴν αὐτὸς τίθεμαι ψῆφον. εἰ μὲν νοῦς (= vetande) καὶ δόξα ἀληθῆς ἐστον δύο γένη, παντάπασιν εἶναι καθ' αὐτὰ ταῦτα ἀναίσιθτα ὑφ' ἡμῶν εἶδη, νοούμενα μόνον κτέ. — Högst värdefulla äro dessa ställen i och för sig, men blifva det än mer, om de sammanställas med förut angifna indicier. I synnerhet peka de ur 153 E citerade orden tillbaka

¹ Ideeläran, s. 147 f.

² II a4, s. 531, 2; 701, 1.

³ Rh. Mus. 53, 1898, s. 540.

på hvad vi förut (s. 132 n.) funnit beträffande detta partis korrespondens med dialogen *Kratylos*. Och ur samlingen af vittnesbörd därför, att *Krat.* och *Theait.* ha sitt ursprung i en och samma platonskt-idealistiska åskådning, framträda med förnyad styrka de förut berörda (s. 13, 1 o. 132 n.) orden: »det goda och sköna» i sin ömisskännliga korrespondens med *Krats* slutord, sammanfattande relationen mellan denna dialog och *Theait.* och således ock mellan enskilda partier inom dessa, såsom t. ex. *Theait.* 156 A ff. och *Krat.* 439 D ff. (jfr s. 104). Som de stå där skenbart utan sammanhang med den förut utvecklade teorin, kunna de väl i första hand synas utan värde. I synnerhet om man utgår från en mer eller mindre förutfattad åsikt, att idéläran ännu är främmande för eller redan öfvergifven af Platon i *Theait.*, och ej har klart i sikte *Kratylos'* viktiga slutord, är väl atetesen särdeles lockande. Denna utväg har man ock tillgripit (hvarom s. 13, 1), eller har man företett en missvisande explikation. Om ock dessa etiska och estetiska begrepp oförmodadt framträda, försvagar denna omständighet ingalunda skärpan af det ljus, de genom kritiken och polemiken kasta öfver hela framställningen från den positivt platonska ståndpunkt, som gömmer sig där bakom. De gifva själfva en ingalunda missvisande ledning åt den, som skall penetrera denna Platons skapelse, om man blott ger akt på hur de så att säga möta den värdefulla belysning, som kommer från *Krats* sista del. Därför måste vi fästa den största vikt vid dessa båda, till synes obetydliga ord. *Kratylos* representerar, som nämnt, en ståndpunkt, där idéläran åtminstone till sin begynnelse är förutsatt. Denna dialog vill häfda begreppens *vara*, deras objektiva verklighet, men *framställer* på sådan ståndpunkt *likväl frågan, hvilken princip bör föredragas, varandets eller förändringens och vardandets*. Lämnas vi nu ej på detta *Krat.*-ställe i ovisshet om hvilken princip som har företrädet, när Platon skall allmänt bestämma begreppen, det goda och sköna och hvarje enhet i det varande (*Krat.* 439 C D), så är ju, i den mån vi i det föregående kunnat uppvisa, att äfven i *Theait.* begreppen och närmast egenskapsbegreppen ställas inför nämnda principiella alternativ, antagligt, att Platon oafsedt släktskapen mellan vår dialog och *Krat.* här vill

häfda varandets princip; ty gången af framställningen, ur sådan synpunkt betraktad, är ju den, att förändringens, vardandets princip och dess tillämpning i en allrörelselära visas vara odugliga att erbjuda objekt åt vetandet. Redan däri synes ju ligga ett uttalande om dessa objekt. Vi behöfva här blott hänvisa till det förut påpekade faktum — som vid studiet och tolkningen af Theait. för oss blifvit afgörande och aldrig bör släppas ur sikte —, att för Platon *motsvarigheten mellan kunskapen och dess objekt* är axiomatisk viss, hvarför vi ej heller behöfva betvifla vår rättighet att ur en kunskaplig bevisning draga slutsatser med afseende på kunskapsobjektet. Men hvad som kan synas antagligt, höjes till visshet icke ensamt, men i hög grad därigenom att Platon i 157 D själf påpekar den företedda teoriens räckvidd, att den har sin tillämpning på det godas och skönas begrepp. Ej minst sammanhanget med Kراتυλος gör dessa begrepp äfven till teoriens prøfvosten. — Ur andra med Theait. erkänt befryndade dialoger må påpekas *Gorgias* 459 D el. *Euthydemos* 303 D (som erinrar om Theait., då där jämte »godt och skönt» äfven nämnes *hvit*, och denna sistnämnda egenskaps betviflade samhörighet med de förra således får en värdefull bekräftelse). Fullt tydligt framträda dessa begrepp som idéer t. ex. i *Staten* 507 B f., där det heter: »Det sköna i och för sig och det goda i och för sig samt på samma sätt allt annat antaga vi nu efter hvartderas idé såsom varande en enhet och beteckna därmed hvart och ett såsom det, som det i sanning är.»¹

Härmed antydda resultatet behöfver ytterligare stödjas. Gent emot dessa mer eller mindre indirekta indicier för åsikten, att vidräkningen med relativismen sker från idélärans allmänna ståndpunkt, torde man ännu framhålla den formella karaktären hos första Theait-delens resultat, då andra omständigheter synas borga åtminstone för möjligheten däraf, att Platon antingen ännu icke framträngt till eller också redan öfvergifvit nämnda ståndpunkt. Han skiljer väl vetandet från varseblifningen, liksom det i följande delar skiljes från föreställ-

¹ Här liksom i det följande citeras efter *Dalsjös Valda skrifter af Platon i svensk öfversättning*, I—VI, Stockholm 1870—1886.

ningen, och ger en beskrifning på detsamma. Men det erhåller därigenom en blott formellt-empirisk bestämdhet, och då dialogen förtöfrigt intet nämner om idéerna, kan det synas rådligast att icke tillmäta dess relation till *Krat.* så stor betydelse, som nu skett, utan stanna vid åtminstone den tolkningen, att idéläran har blifvit förkastad af Platon, då det ju lär vara svårare att ur förevarande synpunkt draga upp gränsen mellan idéläran och ett densamma preformerande skede. Man torde då ock instämma med Lutoslawski i följande. Idéerna exemplifierades i sitt första stadium (*Krat.*, *Symp.*, *Phaidon*, *Stat. Phaidros*) mest som moraliska och matematiska begrepp. »Då den första hänförelsen var öfver, blef det helt naturligt att försöka en allmän uppräknig af de högsta slagen (kategorierna), oberoende af de estetiska känslorna af fasa eller beundran, hvilka först ledde till fattandet af sådana idéer.»¹ I *Theait.* äro »dessa högsta slag, som ange, hvad som är gemensamt hos många enskilda», andra än de idéer, som beundrades i *Staten.* »Bland dessa notions communes är icke plats för sanning och skönhet, ej heller för det godas idé, fastän äfven de nämnas såsom fattbara med själen ensam (186 A). De äro icke helt och hållet fördrifna af de nya idéerna, men de äro icke längre de hufvudsakliga föremålen för filosofens uppmärksamhet.» Det intuitiva betraktandet af transcendentia idéer är i själfva verket utbytt mot en discursiv undersökning af ett gifvet universum. En sådan förändring förklaras då genom den naturliga utvecklingen af Platons verksamhet i akademien.² — Vid betraktandet af en dylik åsikt anse vi oss med hänvisning till hvad ofvan (s. 126 n.) yttrats kunna lämna å sido den språkstatistiska bevisning därför, som särskildt Lutoslawski förebragt. Om enskilda argument anmärkes följande. Lutoslawski skiljer tydligtvis mellan de i *Theait.* 185 BC anförda »kategorierna» och de i 186 A dock med dessa jämnställda begreppen af det goda och sköna. Lika litet som en sådan distinktion är berättigad, kan den därmed följande försvaras: mellan ψυχῆ ἐπισκοπεῖ (kategorierna, 185 E) och ψυχῆ σκοπεῖται (alla anförda

¹ Anf. st., s. 367 f.

² Ib., s. 369.

begreppen, incl. det goda och sköna, 186 A); bortsedt från hvad nyss blifvit sagdt rörande Theait. 157 D. — Vidare anföras såsom bevis för och exempel på ett mera empiriskt-subjektivt betraktelsesätt de tre axiomen i 155 A ff. (φάσματα ἐν ἡμῖν). Det framgår dock icke på något vis af texten, att Platon i utvecklingen af *relativismens* grundtankar kan finna plats för *sin* begreppslära, ej heller att han kan räkna dessa tre erfarenhetsregler till den senare. — Medan i *Staten* termerna δύναμις och κίνησις förut utvecklats, i det den förra introducerades och den senare blott ofullständigt behandlades, nämnes — så menar Lutoslawski — i Theait. »förmögenhet» som en känd term, och »rörelsen» bestämmes där på ett nytt, viktigt sätt.¹ Vanskligt har det befunnits vara att som bevis för två dialogers och deras uttalade åsikters inbördes *ordning* anföra enskilda partier ur dem, ej minst därför att Platons uttryckssätt ju i så hög grad växlar med sammanhanget och således en till synes ny bestämning icke med säkerhet kan fattas såsom sådan. I *Staten* 477 C ff. (jfr 507 D) gifves definition på δύναμις, medan däremot begreppet förutsättes vara känt i Theait. Men det kan å ena sidan sägas, att detta begrepp i *Staten* får en annan bestämdhet utöfver den, som *gafs* i Theait. och som är känd äfven i *Staten*, där också synen och hörseln räknas till förmögenheterna; i det nämligen Platon där icke vill skilja mellan dessa sinnen och själen såsom deras enhet, utan i helt annat syfte begagna sig af ett närmare bestämmande af δύναμις: han vill ange gränsen mellan vetandet och meningen och betraktar *vetandet* som en *förmögenhet*, något som synes vara helt främmande för Theait. Nämnda Lutoslawskis resonemang kunde för öfrigt tillämpas på förhållandet mellan *Staten* och en annan dialog, som han med mängden af forskare förlägger till Platons tidigaste författarskap, nämligen *Protagoras*. I 330 A talas där om δύναμις, utan att någon definition gifves, såsom om något känt; och däraf skulle man ju kunna betjäna sig för att bevisa, det *Staten* vore äldre. — Rörelsen bestämmes i *Staten* 436 C—E. Skillnaden mellan denna dialog och Theait. i afseende på detta begrepp kan sammanhänga med

¹ Ib., s. 365 f.

nyss påpekade omständigheter. Särskildt måste dock ihågkommas, att i Theait. rörelsen, såsom vi framhållit, betraktas som metafysisk och kunskaplig princip och att dess närmare bestämmande där förklaras ur Platons intresse för den filosofiska riktning, som hyllade denna princip, något hvaraf stället i *Staten* icke visar spår. Se vi ock på det närmare bestämmandet, så skiljer sig Theait. från *Staten* först och främst genom att *sammanföra* rörelsens och *förändringens* begrepp, naturligtvis ur principiell synpunkt. Därigenom gifves ju ingen ny definition. Vidare förmärkes en skillnad däruti, att Theait. betraktar »kringsvängandet på samma ställe» som en rörelse, men *Staten* synes ha gjort ett framsteg däröfver i dialektisk skärpa, då den *inom* nämnda rörelse skiljer mellan stillastående »med afseende på det rätta» och rörelse »med afseende på det kretsformiga». —

Den jämförande betraktelse, hvarpå vi härigenom förts in närmast angående *Staten*, förtjänar att fullföljas utöfver hvad i första hand därmed åsyftats samt utvidgas till andra dialoger; ty därigenom vinnes lättare en sammanfattande öfversikt öfver ståndpunkten i allmänhet, precision af Platons lära om kunskapen samt förklaring af enskilda ställen inom den här betraktade delen af Theait.

Vår dialogs etiska åskådning träder i dagen i »episoden om talaren» och främst där. Betydande likheter företer denna åskådning med *Statens*, som otvifvelaktigt är idélärans. Sällan framställer Platon med sådan kraft sin etiskt-religiösa eller sin metafysiska tanke om motsatsen mellan en sinnlig blifvandets värld, där det onda är hemma, och en osinnlig varandets värld, det godas rike, såsom det sker i Theait. 176 A ff. Öfverträffas denna framställning än af t. ex. den glänsande skildringen i *Staten* 514 A ff. (jfr dess sammanfattning i 509 D), så är denna dock blott ett mera storartadt uttryck för samma grundtanke. Det finnes en ort, som är fri från allt ondt¹, ett Jenseits, dit en skyndsam flykt bör företagas². Där är dagsljuset³, tankens

¹ Theait. 177 A.

² Ib. 176 B.

³ Τὸ φῶς, *Staten* 516 A.

värld, dit själen skall svinga sig. Motsatsen utgöres af de dödliga varelsernas värld, där det onda har sin hemvist¹ och som är att likna vid en grotta², ett fängelse³. Denna grundtankes tillämpning på människans sedliga lif utföres ock med synnerlig kraft i båda dialogerna. Vis är blott den, som har sin längtan, sina blickar vända uppåt mot sanningens värld. Den i sanning lyckliga lefnadsvägen prisas med hänförelse (större, än vanligt är; jfr dock t. ex. slutet af *Gorgias*; hvaremot de sokratiskt-etiska dialogerna mera bära den prosaiska dialektikens prägel) i uttryck, som äro märkligt lika⁴. — Denna grundtanke äger en afgörande betydelse för Platons idélära.

Med afseende på denna tanke och i allmänna drag råder således öfverensstämmelse. Denna sträcker sig dock icke till alla detaljer. Vi erinra om *Statens* bestämmande och indelande af dygden, hvaraf i *Theait.* intet är till finnandes, måhända af det nära till hands liggande skälet, att Platon blott »episodiskt»

¹ *Theait.* 176 A.

² Κατάγειος οἶκησις σπηλαιώδης, *Staten* 514 A.

³ Δεσμωτήριον ib. 515 B.

⁴ Enligt *Theait.* 173 E f. sväfvar den vises själ till himlens rymder från mängdens äflan, från statens värf; den stannar icke vid de närmast liggande tingen. I *Staten* 517 D E säges det, att den, som en gång inkommit i sanningens rike, icke vill befatta sig med det mänskliga eländet, utan att hans själ alltid sträfvar uppåt och vill vistas i högre rymder. I 517 B talas om själens uppsvingande till tankens värld o. s. v. Här liksom i allmänhet i de platonska skrifterna få de mänskliga värf, för hvilka den vise vill förbli främmande, sitt sammanfattande exempel i domstolsförhandlingarna och särskildt i talarnas verksamhet. Sokrates' in i det sista bevisade obekantskap med dylika förhandlingar är alltjämt det höga föredömet. Följande ord ur *Staten* visa detta, liksom de sammanfatta innehållet i »episoden om talaren»: »Synes det dig vara underligt, om en man, som ur gudomliga åskådningar försättes tillbaka i det mänskliga eländet, förefaller tafatt och mycket löjlig (jfr *Theait.* 174 C, 175 E), emedan han ännu är skumögd och, innan han hunnit tillräckligt vänja sig vid det där rådande mörkret, ser sig nödsakad att inför domstolar och på andra ställen utkämpa en strid angående det rättas skuggbilder (jfr ib. 175 C) eller angående bilder, som själfva kasta skuggor, samt underkasta sig täflingskamp (jfr ib. 172 E) om hvad de mena i dessa saker, som aldrig ha sett rättrådigheten själf» (jfr ib. 175 C), 517 D E. (Jfr ock *Theait.* 174 A, 174 D ff., 172 A f., 175 C, 176 B med resp. *Staten* 490 A B, 492 B f., 493 D, 500 B C, 613 B. Ett utförande af tankar i *Theait.* 174 C—177 A föreligger ock i sista delen af *Staten* f. o. m. 614 B.)

behandlar dessa ämnen. Men det låter ju tänka sig, att denna behandling ej haft tillgängliga de högre resurser, öfver hvilka Platon förfogade vid en senare tidpunkt, till hvilken *Staten* vore att hänföra. Härför talande omständigheter kunna ock påvisas. En sådan är t. ex., att *Theait.* kommer ganska nära de »sokratiskt-etiska» dialogerna icke blott i yttre och formellt hänseende¹, utan ock i reellt, och detta så, att den därvid synes aflägsna sig från *Staten*. Ehuru ej för stor vikt får läggas vid »episodens» bestämmande af dygden såsom rättträdighet och fromhet, så får det icke förbises, att detta är gemensamt med nämnda tidigare dialogers, i ty att de (t. ex. *Prot.* 330 A B, *Gorg.* 505 B, 507 B f., *Menon* 78 D) till dygden räkna fromhet (ὁσιότης), men att detta begrepp i *Staten*, som är hufvudarbetet, är skjutet åt sidan. Talarepisoden i sin helhet kommer ock afgjort närmast *Gorgias'* behandling af samma ämne.²

Sammanhänger i det platoniska systemet etik med idélära, så måste ock arten af detta sammanhang härvidlag hafva betydelse. Det yppas i *Staten* så, att idémetafysiken är grundval för etiken. *Theait.* rör sig nu med det godas och det skönas begrepp. Uttryckligen betecknas de i *Staten* som idéer (t. ex. 507 B f.). I den förra dialogen möta inom ifrågavarande parti (de efter Zeller ofvan anförda orden:) παραδείγματα ἐν τῷ ὄντι ἔστωτα. Vi ha icke i ref. betecknat dessa såsom idéer, utan såsom exempel, gifna i erfarenheten; men därmed är ju icke heller påstådt, att Zeller med orätt fattar dem på förra sättet, då ock andra omständigheter härvid kunna komma i fråga än den ovissa betydelsen af τὸ ὄν. Skäl för vår tolkning är särskildt, att man med den lätt inser korrespondensen mellan detta ställe i *Theait.* och undersökningen i *Staten* (f. o. m. 361 A), i synnerhet dess resultat (613 E f.). Men i denna dialog är den högsta förklaringsgrunden vid alla hithörande spörsmål det godas idé. Ja, i skildringen af sanningens rike upphöjes den till härskare äfven där. Den blir så »grund till

¹ *Kharmides*, *Menon*.

² Särskildt karaktäristiken i 489 A, jfr *Theait.* 176 B D. Grundtanken ib. ff. igenkännes i *Gorg.* 481 B och utföres 508 E ff. Kallikles' skildring af det filosofiska lifvet är pendang till Sokrates' i *Theait.* 173 C D.

vetandet och sanningen» samt högsta etiska realitet. Nu vore det förklarligt, om den »episodiska» betraktelsen icke heller åt denna tanke gaf fullt uttryck. Möjligt är, att den dock föreligger där. I 176 A förvisas det onda (grek. plur.: τὰ κακά) till »de dödliga varelsernas värld» i motsats mot *det goda* (grek. sing.: τὸ ἀγαθόν), såsom det godas idé ock i *Staten* ofta benämnas. Men snarast låter sig denna motsats fatta som helt allmän (såsom den ock så förekommer ib. t. ex. 608 D E) och det goda utan nämnda metafysiska position. Då saknar episoden ock det förklarande ljus, som i *Staten* faller öfver kunskapslära, metafysik och etik från det godas idé.

Theait. visar sig höra nära tillsamman med ifrågavarande tidigare dialoger äfven ur synpunkten af det ämne, den närmast behandlar. Hela problemställningen i *Menon* är därmed särskildt nära förbunden. I *Menon* ställas ock dygden och vetandet i det förhållande till hvarandra, att det senare är den förras förutsättning (87 B ff.); men då i och med två slag af vetande äfven två sätt att vinna dygden erbjuda sig, nämligen vetandets och den riktiga meningens, så är det af behovet påkalladt att undersöka dessa, så som det sker i Theait. Den uppgift, som vår dialog därigenom får, underlättar förståendet af t. ex. just »episoden om talaren», liksom ock dess öfriga undersökning visar sig vara befryndad med de sokratiske-etiska skrifterna.¹ — Af en jämförelse med den mera utvecklade åsikt, som *Staten* af det anförda synes — och ytterligare torde visa sig — företräda i förhållande till Theait., samt med andra dialoger kan ock väntas en värdefull belysning öfver det kunskapliga resultatet i vår dialog och Platons kunskapslära öfverhufvud.

Det godas idé, såsom ἐν τῷ γνωστῷ τελευταία (*Staten* 517 B), är enligt det ofvan sagda ej omtalad i Theait., men af den allra högsta betydelse för *Statens* kunskapslära. Denna visar sig ock äga en större precision och synes sålunda härröra

¹ Med episoden kan ytterligare jämföras t. ex. Gorg. 502 E. Ib. 488 D ff., förekommer ett exempel på den åsikt, som vi anse, att Platon vill träffa i Theait. 172 B (ref. s. 23 n.). Kallikles är just en enskild, som väl erkänner, att mängden stiftar lagar för individen, men, när det gäller, själf vill vara lagstiftaren.

från ett mera utveckladt stadium inom den platonska filosofien än Theait. Så yttrar sig Platon t. ex. *Staten* 523 B ff. om varseblifningskunskapen (i ett sammanhang, där den kunskapliga synpunkten blott kommer en annan till hjälp och sålunda snarast torde tillföra hvad som verkligen — och ej blott för tillfället — fastställts såsom kunskapslära) på annat sätt än i Theait. Den *där* uppdragna gränsen mellan varseblifningen och den högre kunskapsgrad, på hvilken själen betraktar de kroppsliga intrycken med afseende på deras väsen och nytta eller äger vetande, förutsättes visserligen också i *Staten*¹, men gör ej tillfyllest; ty här åtskiljas två slag af varseblifningsintryck, af hvilka det ena uppfordrar tanken till undersökning, därför att dess föremål »på samma gång öfvergå» till sin motsats, det andra däremot redan genom sinnesförnimmelsen är tillräckligt bestämdt. Endast det förra alternativet omtalas i Theait., då Platon där låter varseblifningen såsom sådan innebära växling och förändring. — När han i det följande partiet af *Staten*, 524 A ff., berör de öfversta begreppen, hvilka ock i Theait. anföras, så möta äfven här närmare bestämmingar. Om dessa begrepp meddelade Theait. endast, att de äro föremål för själens betraktelse, och nämnde såsom kategorier vara, identitet, åtskillnad, tal o. s. v. *Staten* framhåller organiskt-genetiskt, att andra kategorier (524 B—E) »leda till vara't», och sättet härför: den förnuftna motsatsen t. ex. mellan hårdt och mjukt o. s. v. hos det sinnliga föremålet leder därtill, att själen först bestämmer deras tal, sedan deras åtskillnad, ehuru de ingå hos samma föremål, samt leder därigenom till frågan, hvad de motsatta bestämmingarna äro.

Definitivt svar på frågan: Hvad är vetandet? är Platon i tillfälle att ge i *Staten*, då han där framställer ett schema öfver kunskapsgraderna, hvilket genom sin klarhet och sin motive-ring kommer så långt utöfver hvad Theait. i hithörande frågor företett, att det kunde anses tala för samma dialogs tidigare affattning. I slutet af femte boken skiljer Platon mellan meningen i vidsträckt bemärkelse, som uppfattar de många tingen med deras växlande bestämmingar (det för mängden

¹ Jfr 507 B C.

sköna och fula), således det, som ligger mellan vara't och icke-vara't, samt vetandet, som skådar (det sköna i och för sig, det rätta i och för sig, 479 A ff., d. v. s.) idéerna. I slutet af sjätte boken ordnas kunskapsprocessen i grader på följande sätt. Lägst står uppfattningen af tingens skuggor och spegelbilder. Från dem höjer sig själen till varseblifningen, som har tingen till sina objekt. Båda dessa slag höra under meningen i vidsträckt bemärkelse (jfr 534 A). Det säges ock (510 B), att det förra slaget förhåller sig till det senare såsom meningen till vetandet. Öfver dem höja sig »det matematiska vetandet» (såsom man återgifver $\delta\acute{\iota}\alpha\nu\omicron\iota\alpha$), som hur högt det än kommer, ännu alltjämt är empiriskt, är bundet vid förutsättningar ($\acute{\upsilon}\pi\omicron\theta\acute{\epsilon}\sigma\epsilon\iota\varsigma$) och bilder, »abstrakta afspeglingar af de lägre eller konkreta tingen, och som, i jämförelse med dessa, anses klara och tydliga» (511 A); samt öfverst det filosofiska vetandet, som från förutsättningarna framtränger till »allts princip», och där-efter går tillbaka nedåt, »utan att någonsin taga de sinnliga förnimmelserna till hjälp härvid, utan alltjämt begagnande idéerna för att genom dem framtränga till dem själfva och sluta med dem» (511 B C); hvilka båda slag höra under vetandet i vidsträckt bemärkelse (534 A). Alltings princip är det godas idé. »När själen riktar sig på det, som bestrålas af sanningen och det varande; då tänker hon, känner och fattar det med tanken och visar sig ha tankekraft; men när hon vänder sig till det, som är blandadt med mörker, till det, som uppkommer och förgås, då menar hon och förlorar sin synkraft, blandande sina dunkla föreställningar om hvarandra . . . Detta, som åt kunskapens föremål gifver sanning och åt den kunskapsökande förlänar förmågan att klart lära känna, må du antaga vara det godas idé, hvilken äfven är grunden för vetandet och sanningen» (508 D E).

Med afseende på förhållandet mellan resultatet i Theait:s första del och detta schema kan i allmänhet sägas, att det, som meddelas i Theait, icke närmast utgifves för att vara fullständigt, utan att det fastmer såsom tjänande det egentliga syftet, hvilket är att vederlägga Theaitetos' sats, kan ha inskränkts till några hufvuddrag. Å andra sidan ger slutet af sjätte boken i *Staten* intryck af att ha skattat åt det systema-

tiserande intresset, då en genomgående proportion åstadkommits. Lätt inses då, att i själfva verket en viss likhet råder mellan de båda framställningarna, Theait:s, som betecknar vetandet såsom ett empiriskt betraktande af intrycken, och *Statens*, som likaledes låter själen vid utforskande af tankens värld begagna sig af de »synliga» företeelserna. Men medan i Theait. det empiriska förfaringssättet blott helt allmänt förmodas leda till »väsendet och sanningen», skiljes i *Staten* det empiriska (*förståndets*) vetandet, såsom ett sträfvande efter något högre, bestämdt från det egentliga (*förnuftiga*) vetandet, för hvilket detta högre är gifvet och hvilket uttryckligen betecknas som *idé*kunskap. Denna kunskap rör sig såväl på den analytiska regressens som den syntetiska progressens väg. Betraktas således denna högsta kunskapsform som ett öfverskott öfver det från Theait. kända, så synes den metod, som där sades »nä väsendet och sanningen», närmast motsvara *Statens* $\delta\acute{\iota}\alpha\nu\omicron\iota\alpha$, det empiriska vetandet. Kunna de sålunda jämnställas? — Platon nämner i sin beskrifning på $\delta\acute{\iota}\alpha\nu\omicron\iota\alpha$ särskildt de *matematiska* vetenskaperna, hvilket gifvit anledning till benämningen »matematiskt vetande» och hvilket Zeller förstår så, att detta vetande omfattar de matematiska vetenskaperna, låt vara för så vidt de blifva behandlade på annat sätt, än vanligen är fallet, och leda till »det rena betraktandet af talet, storheten o. s. v.»¹ För denna karaktäristik af $\delta\acute{\iota}\alpha\nu\omicron\iota\alpha$ tjänar som stöd Zellers uppfattning af vissa ställen i *Philebos* och *Timaios*. För såvidt $\delta\acute{\iota}\alpha\nu\omicron\iota\alpha$ således betecknar den rena matematiken, kan schemat i *Staten* genom denna sin egendomlighet ej transponeras i det enkla, vi känna från Theait, och den empiriskt analytiska regressen i Theait. motsvarar icke närmast $\delta\acute{\iota}\alpha\nu\omicron\iota\alpha$ i *Staten*. Man torde dock riktigare uttrycka förhållandet på följande sätt. De matematiska vetenskaperna utgå från förutsättningar² och äro bundna vid dem och komma därför ej till mer än en dröm om det varande (533 B). Därför är det af nöden, att de betraktas rätt. I stället för att tillerkänna »det

¹ II a4, 634.

² Hvad »förutsättning» är angifves *Staten* 510 D, och i *Phaidon* 101 B ff. gifvas upplysningar om metoden.

matematiska vetandet» vare sig såsom sådant eller i förbättrad gestalt värdet af högre kunskapsform, framhåller Platon, att det just är det gängse *förfarandet* i dessa vetenskaper, τὸ ὑπὸ ταῖς γεωμετρίας κτέ (511 A B), som ger honom skäl till att beteckna dem »ungefär» som διάνοια, ehuru de ej förtjäna namnet vetenskap. Den *metod*, man inom dem följer, kan leda till sanningens finnande, om man höjer sig öfver det sinnliga, förut-sättningarna, m. a. o. om man tager dialektiken, d. v. s. metafysiken till hjälp. — Af detta framgår, att den skillnad, som kan synas råda mellan Theait:s empiriska metod, och *Statens* διάνοια, är att återföra på den mera framträdande och klarare bestämda metafysiken i den senare dialogen. Bortser jag nämligen från den gräns, som drages mellan *Statens* båda grader af vetande i och med motsättandet af sinnligt och osinnligt, ha båda dialogerna samma metod i riktningen uppåt, från intrycken till väsendet. Här bör ock ihågkommas, att för indelningen i *Staten* analogiens genomförande spelat sin roll.

Är det af denna jämförelse å ena sidan tydligt, att Theait. saknar den metafysiskt-systematiska klarhet, som *Staten* äger med det gudas idé till princip, och att *skillnaden* mellan båda skrifternas utsagor om kunskapen väsentligen *beror härpå*, så är det å andra sidan ådagalagdt, att *ståndpunkten i öfrigt* på båda ställena är *densamma*. Med tillhjälp af den tolkning af διάνοια, som här gjorts gällande, nämligen att de matematiska vetenskaperna för Platon ha värde såsom *exempel*, det yppersta exempel på den kunskapliga process, i hvilken mångfalden förbindes till enhet, får man en enkel och klar uppfattning af Platons lära om kunskapen i allmänhet, så olikartade element än kunna synas ingå däri, och af hans utsagor därom i Theait. särskildt. Först och främst bör då fasthållas, att sökandet efter enheten är genomgående i den platonska spekulationen. Detta framträder t. ex. i *Menon* och Theait. i motsats mot det blotta uppräknandet af delar. Sokrates vill i stället för detta ha definition, συλλαβεῖν εἰς ἓν (Theait. 147 E). Då detta icke strax lyckas honom, utan han i *Menon* får erkänna, att han haft mycken tur, då han »sökte en dygd och fann en hel svärm af dygder samlade» (72 A), och i Theait., att han fått »mycket och mångahanda, då du blifvit tillfrågad blott om ett enda»

(146 D); så tillgripas i båda dialogerna *exemplum ur geometriens område* för förklaringen af definitionen. Sättet för figurernas allmännare eller speciellare bestämmande står som föredöme för själfva συναγωγή i definitionens form. "Ὡσπερ ταύτας πολλὰς οὐσας ἐνὶ εἴδει περιέλαβες, οὕτω καὶ τὰς πολλὰς ἐπιστήμας ἐνὶ λόγῳ προσειπεῖν (Theait. 148 D). Häraf inses lätt, hvilken förbindelse det matematiska öfningsexemplet i Theait. (ref. s. 2) har med första delens resultat. — Men vi få ock af det förut sagda belysning öfver andra delar af vår dialog. Det visar sig nämligen vidare, att sökandet efter mångfaldens enhet, såsom det gemensamma formella draget hos olika framställningar, äfven på sådana ställen, hvilka ej röja *Statens* utpräglade metafysik, dock erhåller en psykologisk realbestämmdhet, som afgjordt pekar i riktning åt den metafysiska, samt att denna psykologiska realbestämmdhet också förefinnes i Theait. I *Phaidros* betecknas kunskapen om väsendet, d. ä. idéerna, såsom en *återering* om det, som själen lärt känna under *pre-existensen*. Till sin form säges den vara: »att med blicken riktad på ett enda begrepp sammanföra till ett det öfverallt kringstridda» (265 D). Att detta förfaringssätt sammanhänger med återering och således leder till väsendets skådande är tydligt af följande ord: »Människan måste förstå det, som uttryckes genom begrepp, hvilket framgår ur många varseblifningar och genom tanken sammanfattas till ett. Men detta är erinring af det, som vår själ en gång såg, då hon . . . lyftade sig upp till det sant varande». Äfven i *Menon* förutsätts pre-existens och återering (74 D ff.) En matematisk öfning användes där för att visa, hurusom de nya bestämningar, som vinnas därunder, äro sådana föreställningar, som bo i själen, men »genom frågor kunna uppväckas och blifva vetanden» (86 A). "Ἦν καλοῦμεν μάθησιν, ἀναμνησίς ἐστιν (81 E). Värdefull belysning särskildt öfver Theait. är att vinna af följande ord (84 A ff.): »Han trodde sig icke vara i förlägenhet eller bryderi. Men nu känner han sig redan vara i förlägenhet, och liksom han icke vet, så tror han sig icke heller veta . . . Då vi således bragt honom i bryderi, . . . ha vi skadat honom? . . . Vi ha tvärtom, såsom mig synés, hjälpt honom något litet att

finna, hur saken förhåller sig . . . Se nu till, hvad han efter denna förlägenhet skall kunna finna, då han forskar jämte mig, under det jag endast frågar, men icke undervisar honom». Vi hänvisa här till hvad som ofvan (ref. s. 2, 1) sagts med afseende på maievtiken, och betona, att den såsom realbestämning i Theait:s lära om kunskapen nu framstår i sin rätta belysning.

Theait. anger det ena slaget af vetenskaplig metod, och antyder, hvarifrån innehållet hämtas, medan *Staten* såväl anger metoden som ock tydligt uttrycker innehållet såsom idéerna. Båda dialogerna stanna dock vid antagandet, att väsendet är gifvet för den vetenskapliga forskningen, men lämna icke upplysning om, hur detta är möjligt. Icke ens *Staten* gör det; ty där beskrives, hur man inom den högre afdelningen af tankens värld uppstiger från förutsättningarna, från det sinnliga, till idén och går från den ena idén till den andra, men hvad som menas med detta sista eller hur det är möjligt, nämnes icke där. Det sker i *Sofisten*. Måhända gick dess utredning före *Staten*. Huru härmed än förhåller sig, bildar den det viktigaste komplement till andra framställningar. För tingens rätta uppfattande förutsattes en »förmåga hos dem att verka och påverkas» (*Phaidros* 270 D; den i Theait. framställda läran om varseblifningskunskapen utgår från samma förutsättning med afseende på allt, jfr s. 97, n.). Att en förbindelse eller gemenskap, — hvilket denna förmåga betyder —, existerar mellan företeelserna i sinnevärlden såsom villkor för en riktig kunskap om dem, det visar denna kunskaps högsta gestalt, de matematiska vetenskaperna. Där nu det matematiska vetandet tjänar som exempel för den högre kunskapen, är å ena sidan antydt, att någon motsvarande förbindelse äger rum mellan idéerna, men å andra sidan icke heller en sådan uppvisad, såsom villkor för vetbarheten. I *Sofisten* framhålles däremot, att en förbindelse existerar, icke blott inom vardandets värld, utan ock hos själfva vara't, som äger förmåga att verka och påverkas just såsom vetbart. Hvarje objekt för tänkandet har relativitetens form.

Härmed ha vi kommit in på förhållandet mellan Theait.

och *Sofisten* — hvilket här nedan skärskådas —¹, och detta leder oss åter till en objektivt-systematisk betraktelse.

¹ Dialogerna Theaitetos och Sofisten.

Sofisten har betecknats som en fortsättning af Theait., äfven om man med t. ex. Steinhart och Natorp inskjutit *Parmenides* mellan dem. I *Sofisten* vidtager den formellt-ontologiska synpunkten, och genom dess undersökning vinna kunskapsobjekten, således ock idéläran, ny bestämdhet.

Det sammanhang, som råder mellan denna dialog och Theait., äfven om tidsafståndet varit större, blir skönjbart redan vid aktgifvande på de öfversta begrepp, som uppräknas i slutet af Theait:s första del: vara, icke-vara, likhet, olikhet, identitet, åtskillnad, enhet och tal, 185 C. — Af de båda principerna »hvila» och »rörelse» visas den senare upphäfva all riktighet i svar, (se s. 28) d. v. s. all sanning, hvarför den icke har med vetandet att skaffa, medan däremot eleaternas »hvila» i 180 D ff. och 183 E ff. lämnas oantastad. Till ett definitivt uttalande med afseende på båda dessa avancerar förklarligt nog icke Theait. I *Sofisten* stannar Platon däremot icke vid att anföra dessa öfversta begrepp: vara och icke-vara, enhet och tal, rörelse och hvila, identitet och åtskillnad, utan fortskrider till att undersöka förhållandet mellan dem, och i hvilken mån de kunna förbindas med hvarandra. Såsom de högsta idéer gälla där vara't, rörelsen och hvilat. Medan *Kratylos* uppställer frågan, om »det sköna och goda» är eller blir, och Theait. ur sin synpunkt förnekar det senare alternativet och i denna mening afvisar den herakleitiska principen, klargör *Sofisten* på afgörande sätt, huru begreppen äro, hvarvid både eleatismens orörliga och herakleitismens i rörelse stadda vara vinna erkännande såsom formellt-ontologiska bestämmingar. Visserligen äro hvilat och rörelsen motsatta, men båda äro förbundna med vara't.

Efter en kritik af olika åsikter om detta sistnämnda kommer Platon till en riktning, som han benämner »idéernas vänner» (jfr s. 90 n.). Hvilka dessa, historiskt sedt, äro, därom ha skilda meningar framträdt. Zeller (II a4, s. 253, 3), Ribbing (anf. st. s. 178, 2), Apelt (*Platonis Sophista*, Leipzig 1897, 246 B, komm.) m. fl. anse i likhet med Schleiermacher (anf. st. II: 113 s. 93), att de äro megariker. Berkusky (Plat. Theat. s. 78), E. Lagerlöf (*Om dialogen Sofisten*, Lund 1892, s. 121 ff.) och H. Ræder (Pl. og hans Forgj., s. 25 ff.) må anföras som representanter för uppfattningen, att Platon i denna lära kritiserar sin egen i ett föregående skede. Ræder anser dock, att han här helt öfverger en ståndpunkt med afseende på idéläran, som han förut intagit, och vill i likhet med Lutoslawski betrakta detta ställe såsom ett stöd för åsikten, att idéläran alls icke varit kärnpunkten i hans filosofi på det sätt, som man allmänt tänkt sig, ej heller öfvergifvits först i Platons sista tid. Mot en sådan tydning talar det, som vi i det föregående framhållit

De nya bestämningar, hvilka Platon i *Sofisten* har att gifva

angående Platons ståndpunkt i *Theait.*, och vi återkomma nedan därtill. Vi fasthålla här, att man velat identifiera Platon i ett tidigare skede med idévännerna. Berkusky, med hvilken Lagerlöf (ib. s. 138) instämmer, anser angreppet vara riktadt mot platonici, som under mästarens avancerande blifvit efter. Riktigare torde vara att med Ræder adressera kritiken till Platon själf i föregående tid (ib. s. 26). — Lagerlöf har bemött åsikten, att idévännerna äro megarici; hvilken dock ej torde sakna allt berättigande. — I denna fråga är kanske en precision att vinna genom antagandet, att den, som åsyftas, är Platon på den tidpunkt, från hvilken sådana dialoger, som *Theait.* och *Kratylos* härröra. Af de argument, som Lagerlöf anfört, må här upprepas, att »ironin» — enligt Ræder »spottende Ord» —, som möter vid behandlingen af idévännernas åsikt, kan fattas som beröm åt den riktning, som kommit sanningen närmast, samt att Platon lagt vederläggningen af deras åsikt i »främlingens» mun, emedan de voro honom själf nära stående anhängare, dem han icke ville låta vederläggas af Sokrates själf. Vi foga härtill, att om Platon ville *utveckla* och föra framåt sin *egen* lära, sådan den angifvits i föregående skrifter (t. ex. i *Theait.*), det förefaller ännu naturligare, att han icke låter Sokrates utöfva denna kritik, då han ju varit hufvudpersonen och läraren i dessa dialoger, utan öfverlämnar den åt »främlingen», som därtill bör vara rätte mannen till att tala om eleatismen, då han själf är från Elea. Det är ock anmärkningsvärdt, att för öfrigt personerna äro desamma som i *Theait.*, och att Sof. i sceneriet anknutes till denna dialog. Och i Sof. kan icke sägas vara mera än kritik. Någon vederläggning af idévännernas lära kan så mycket mindre där vara att finna, som den eleatiska främlingens, d. ä. Platons, åsikt uppgår och assimileras i deras. Därför ter sig detta parti gärna som en ingående förklaring och utveckling af en lära, som ännu dunkelt kan ha förekommit i t. ex. *Theait.*, men så, att denna betecknas som öfvervunnen, ofullständig och så till vida vilseledande. — Att onekliga likheter finnas i själfva läran torde framgå, om vi här anknyta till och fullfölja en parallell, som ofvan (s. 90 n.) uppdragits mellan *Theait.* och Sof. I *Theait.* 155 E och Sof. 246 A afvisas (fingerade) krassa materialister. Därnäst beskrifves och kritiseras i *Theait.* en »finare» materialism, som i likhet med de »bättre» i Sof. 247 D tillägger alltet förmåga att verka och påverkas, och som i och för *Theait.*s kunskapliga utredning utvecklar sin förklaring af varseblifningen, den enda kunskap, den vet af. Öfver denna ståndpunkt höjer sig det sanna vetandets, som fattar οὐσία. Det har nämnts, att Sof. går framom *Theait.* genom att i viss mening bestämma eleatismen och herakleitismen i deras inbördes förhållande. Vi känna ock, att det problem, som gafs i *Krat.*, om det sköna och goda är eller blir, delvis lösts af *Theait.* Där förnekas icke, att αἰσθησις och σοφί eller γένεσις höra tillsammans. Men därhän kommer *Theait.*, att den säger, att αἰσθησις hör till σῶμα (184 E), samt att ψυχὴ fattar οὐσία genom συλλογισμός. Öfverensstämmelsen mellan detta resultat och idévännernas grundlära är slående. I Sof.

åt den sanna kunskapens objekt, idéerna, tillföras dessa närmast i den form, att den ensidigt statiska uppfattningen af det varande visas vara ofullständig. »Idéernas vänner» — såsom dess företrädare kallas — kunna icke förklara kunskapens möjlighet. Att platonismen en tid hemfallit åt en sådan ensidighet och att Platon betecknar sig själf med »idéernas vänner», anse vi troligt. I sitt skriftställer har han ju ej visat sig vara fri därifrån, förr än han där afgjordt öfvervunnit eleatismen, och detta gör han i *Sofisten*. Redan den omständigheten, att Theait. i sin helhet säges vara upptecknad af Evkleides från Megara, gör det antagligt, att Platon i Theait. ännu icke kommit öfver idévännernas ståndpunkt, icke kommit att tillägga den ideella verkligheten »förmågan att verka och påverkas», utan, såsom vi ock förut (s. 102 ff.) angifvit, stannar vid att afvisa den herakleitiserande uppfattningen af kunskapen; liksom ock nämmandet af Evkleides ger ett visst berättigande åt den uppfattningen, att idévännerna äro megariker. En »främ-

248 A gifves det svar på spørsmålet, öfver hvilket Theait. icke framträngt: σώματι μὲν ἡμᾶς γενέσει δι' αἰσθησεως κοινωνεῖν, διὰ λογισμοῦ δὲ ψυχῇ πρὸς τὴν ὄντως οὐσίαν. — Liksom Platon i Theait. ha idévännerna skilt vetandet från vardandet, men icke fortgått till att ur samma synpunkt bestämma det varande. Det är då tydligt, att de intaga samma position som Platon i »leken öfver linjen», Theait. 180 E ff. Han betygar sin vördnad för Parmenides, och de äro dennes meningsfränder, Sof. 248 A. — För främlingen från Elea, som ju är kompetent till att leda den nya betraktelsen i Sof., existerar icke någon tredje riktning vid sidan af de båda parterna i gigantstriden (246 A), nämligen materialister och »idévännerna». I denna strid fanns ingen skarpare motsats mot materialismen än Platons idélära.

I det sagda ligger, att vi ej kunna gilla Lutoslawskis åsikt, med hvilken Ræders sammanfaller, att nämligen i Sof. en *brytning* skulle ske. Platon har i »tidligere Dialoger gjort en Sondring imellem de enkelte sanselige Gjenstande, foranderlige og inbyrdes forskjællige, som kunde opfattes gjennem Sanserne og kun være Gjenstand for Forestilling, og Ideerne, det sande Værende, som er uden Forandring og Omskiftelse og alene kan opfattes af Tanken og være Gjenstand for Erkjendelse». Häfdas nu i Sof., att hvarje kunskap förutsätter rörelse, så anser Ræder, att Platon därmed infört förändring och växling i idévärlden och under sitt »Forsøg af friggjøre sig fra Parmenides faldet i Armene paa Heraklit» och »löbet Cirklen hel rundt». Onekligen synes det så. Men i stället för ett sådant öfverslag mellan ytterligheter gör Platon enligt vår mening, och såsom framgår af den uppfattning af rörelsebegreppet, vi göra gällande, syntesen af båda i Sof.

ling» från Elea får nu i *Sofisten* uppdraget att verkställa utvecklingen af både kunskapslära och metafysik. I det föregående ha vi nämligen antydt, hur nära dessa båda äro förbundna. I och med det att »främlingen» tillägger hvarje kunskapsobjekt, således ock idévärlden *rörelse* såsom förutsättning för dess vetbarhet, är ock utsagdt, att den herakleitiska principen *så tillvida* ej är främmande för idéernas värld.

Liksom enheten och mångfalden icke få isoleras, utan skola förbindas till enhet i mångfald (*Parmenides*), så måste man fortgå från motsatsen mellan hvila och rörelse till gemensamheten dem emellan såsom bestämningar hos det varande. — I Theait. syntes herakleitismens vardande, såsom bestämning hos kunskapsobjektet, bli helt afvisadt tillsammans med det slag af kunskap, som just uppfattar vardandet och för hvilket motsägelens lag icke gäller, nämligen varseblifningen. Mot växling och motsägelser är icke heller den närmast högre kunskapsgraden, föreställningen skyddad. Men det sanna vetandet måste vara oberoende af all sådan växling, d. ä. ha ett objekt, som har varandets attribut och alltså förblir oförändradt, det måste normeras, hvarken af herakleitismens mekaniska φύσις, eller af »Protagoras'» θεσις, utan af en φύσις, som är höjd öfver den objektiva resp. subjektiva relativismen, och därför måste dess objekt vara ett φύσει öv. Då ligger nära till hands att med Parmenides förklara all mångfald och förändring hos tingen för endast sken och i motsats mot detta, som är summan af sinneskunskapen, med honom och Melissos göra det varande till evigt och oföränderligt i den mening, att det saknar hvarje rörelse. Så långt synes man på det högsta vara kommen i Theait, i hvilken just denna motsättning framträder på det sätt, att Platon säger, att ett val måste företagas mellan herakleitismen och Parmenides-Melissos (Jfr Krat., ofvan s. 132 n.) Håller han än för möjligt, att ingendera har rätt, så tillstår han likväl, att *han* intet kan ha att säga utöfver hvad de lärt. Och i själfva verket är hela förklaringen af varseblifningen jämte dess drifvande ad absurdum blott en bevisning af Melissos' åsikt, att varseblifningen vederlägger sig själf genom att visa förändring och förgångelse. Problemet synes således i framställningen ha förts därhän, att vardandet och rörelsen (mång-

falden) stå på samma linje som sinnevärlden och varseblifningen, medan vara't och hvilan höra tillsammans med den okroppsliga idévärld, som är vetandets (λογισμός Sof., συλλογισμός Theait.) objekt. Detta är idévännernas lära. Det kunde göra tillfyllest inom sådana dialoger som Theait., hvilken har sin specialuppgift att utföra och därför sysslar med vetandets form. Mycket (δεινόν, Sof. 249 A) misstar sig dock den, som tror, att det får stanna därvid. Redan själfva krafvet på den sanna kunskapens möjlighet innebär fordran på annat attribut hos dess objekt än blott det orörliga vara'ts. Då nu, såsom nämnt, denna fordran uppfylles i *Sofisten*, i det rörelsen såsom förbindelse (κοινωνία) utsäges om idéerna, så vinnes därmed tillika fullt be tryggande åt något, som Theait. blott indirekt häfdat, nämligen motsägelselagens giltighet hos vetandets objekt; ty κοινωνία är en ideel motsvarighet mot det af logiska lagar reglerade omdömet och utgör så en sida af rörelsen. En annan är idéernas lif.

Är ståndpunkten i Theait. den ofvan angifna, så undgår det icke betraktaren, att dess läge är bestämdt i synnerhet af den i dess framställning befastade (jfr 176 A ff.) differensen mellan den sinnliga varseblifningens och tänkandets tvenne världar. Vidare bestämmes detta läge af utvecklingsgraden hos motsatsen mellan det bestående varandets och det i rörelse stadda blifvandets principer. Det är förut nämnt, att metafysik och kunskapslära äro på det närmaste förbundna hos Platon. I den mån vi kunnat återföra den kunskapliga betraktelsen på en metafysisk och precisera ståndpunkten såväl i fråga om kunskapslära som ock särskildt metafysik genom jämförelse med andra platoniska skrifter, ha vi kunnat finna en fast utgångspunkt för en positiv förklaring af ifrågavarande Theait.-framställning. De bevis, som Platon där anför mot den objektiva relativismen, få därifrån sin styrka. Sedda ur sådan synpunkt bli ock alla fysiska varseblifningsteorier mysterier (*Memnon* 78 E; jfr s. 38 ff.). Men äfven till de partier, som mera direkt äro ägnade åt den diskussion om kunskapen, som var dialogens närmaste uppgift, sträcker sig nämnda förklaring.

De hittills framhållna motsatserna erbjuda ej högsta synpunkten. Öfver dem står en annan, som vi lärt närmare känna under jämförelsen med *Kratylos*, nämligen den mellan θεσις och φύσις. Hvad som nyss yttrats om metafysiken hemfaller under den senare. Men i vår del af Theait. kommer ock θεσις-principen under debatt. Protagoras' homo-mensura-sats representerar icke enbart ultra-individualism, utan har ock generell betydelse, och just såsom sådan kommer den Platons åsikt tillmötes. Visserligen är afståndet ännu stort, och Platon kan därför uppvisa, hvartill den ensidiga θεσις leder och hur den vederlägger sig själf, om man nöjer sig med sådan tolkning af satsen, som förekom bland sofistens efterföljare, hvaråt den ock själf gaf stöd. Platon riktar sålunda περιτροπή-beviset mot θεσις. I detta bevis antydes, att satsen pretenderar på allmängiltighet, då den ju likväl måste hålla sig själf uppe gent emot dem, som vilja förneka den, fastän äfven de — enligt dess ordalydelse — skulle ha rätt. Härifrån fortgår Platon till att ur satsens praktiska tillämpning visa, att en tendens till högre giltighet verkligen förefinnes, då ju en människa faktiskt är eller vill vara »visare» än en annan. På sådana argument faller den individualistiska subjektivismen. Men just i dess fall låter Platon den räcka handen åt hans egen lära; ty långt ifrån att θεσις-ståndpunkten skulle kunna undvara en objektivitet, som φύσις-principen erbjuder, visar den sig just behöfva dess bistånd för att förklara det »bättre», hvilket till en början är det enda, som »Protagoras» vill erkänna, men än mer för att befästa den af Platon antydda differensen mellan sant och falskt. Det lägre sanningsbegreppet får så vika för det högre på det sätt, att θεσις-principen tager φύσις-principen till hjälp. Homo-mensura-satsen, för så vidt den äger den generella betydelsen: hvad som faller inom människans erfarenhet existerar, blir kompletterad med den platonska distinktionen mellan essentia och existentia. — Θεσις och φύσις ha såsom motsatta principer i olika skiftningar starkt framträdt i olika tiders filosofi och erbjuda därför en synnerligen god ledning vid den platonska lärans värdering inom den historiska utvecklingen.

GÖTEBORG

WALD. ZACHRISSONS BOKTRYCKERI A.-B.

1902